

IGREYIDI

12

MIND THE GAP!

Sesotho

MELODI YA DITHOTHOKISO

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

**BANGODI LE BAHLOPHISI BA BUKANA ENA YA MOITHUTI: MtG
MELODI YA DITHOTHOKISO**

Ke bana ba latelang:

- 1. Ms. Mahalefele Polo**
- 2. Mr. Mofokeng Mpuli Elias**
- 3. Mr. Molotsi Maele**
- 4. Dr. Phuroe Marotole Richard**
- 5. Ms. Seane Mamaipato**
- 6. Mrs. Skosana Masabata**
- 7. Dr. Joseph Maleke Sethabela**

This content may not be sold or used for commercial purposes.

Curriculum and Assessment Policy Statement (CAPS) Grade 12 SeSotho Home Language Mind the Gap study guide for the Poetry: *Melodi ya thothokiso* by DJM Ngcanga.

This publication has a Creative Commons Attribution Noncommercial Sharealike Licence. You can use, modify, upload, download, and share content, but you must acknowledge the Department of Basic Education, the authors and contributors. If you make any changes to the content you must send the changes to the Department of Basic Education. This content may not be sold or used for commercial purposes. For more information about the terms of the license please see: <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/3.0/>.

Copyright © Department of Basic Education
2019 222 Struben Street, Pretoria, South Africa

Contact person: Ms C. Weston
[Email: Weston.C@dbe.gov.za](mailto:Weston.C@dbe.gov.za)
Tel: (012) 357 4183
<http://www.education.gov.za>
Call Centre: 0800202933

Acknowledgements

The extracts from the Poetry in this study guide are from *Melodi ya thothokiso* by DJM Ngcanga.

Mind the Gap Team

Senior Project Leaders: Dr S. Malapile, Ms C Weston

Production co-ordinators:

B. Monyaki, B. Ras, M. Phonela, M. Nematangari

Authors: P. Mahalefele, JM Sethabela, PR Phuroe, M. Seane, ME Mofokeng, ME Skosana, B.M Molotsi

Designer: Page82

Onsite writers' workshop support:

J. Mphidi, V. Magelegeda, P. Hlabiwa, R. Maboye, N. Malope

Ministerial Foreword

The Department of Basic Education remains steadfastly committed to innovative strategies aimed at enhancing learner attainment. Consistent with the government's commitment in promoting the indigenous languages that form the tapestry of our democratic landscape, this Mind the Gap Self study guide is a concrete demonstration of this commitment.

The release of this self-study guide incorporates all the official African Home Languages focusing on the novel genre at this stage. Not only does the study guide incorporate the African languages, but it also incorporates South African Sign Language Home Language, Afrikaans Home Language and English First Additional Language.

The Mind the Gap Literature Self Study Guide is responding to the broader sectoral reading challenges that the country is experiencing. It seeks to strengthen the following strands of the National Reading Sector Plan: Teacher Development and Support; Direct Learner Support; and Provisioning and Utilisation of the Learning and Teaching Support Materials. Its interactive nature will make it easier for both teachers and learners to read, to learn or study. It is hoped that through this Study Guide, the reading and learning outcomes will be achieved.

Key terminologies are explained or illustrated in a simplified manner and examples of the types of questions as a learner you may expect to be asked in an examination, are included in this study guide. In order to build your understanding, specific questions and possible responses forms part of the study guide package.

The study guide is designed to appeal to any learner offering Grade 12, whether as a part-time or a full-time candidate. Educators in the field will also find it an invaluable resource in their practice.

Every learner is a national asset, all you need now is to put in the hours required to prepare for the examinations and excel! We wish each and every one of you good luck and success.

Matsie Angelina Motshekga, MP
Minister of Basic Education

A handwritten signature in black ink, appearing to read "Motshekga".

MRS AM MOTSHEKGA, MP
MINISTER
DATE: 14 NOVEMBER 2019

TAFOLE YA DIKAHARE

Dikgaolo	Dikahare	Leqh
1.1	Ditumediso ho moithuti wa Kereiti ya 12	7
1.2	Bukaneng ena ya tataiso o tla fumana tse latelang	7
1.3	Pele o ngola tlhahlobo	7
1.4	Ka letsatsi la tlhahlobo	7
1.5	Tsela eo dipotso di ralwang kateng	8
1.6	Tlotlontswe kapa tlhaloso tsa mantswe a sebediswang dipotsong	10
2.	Manollo ya thothokiso	10
3.	Mefuta ya dithothokiso	11
4.	Makgetha/ Mareo a bothothokisi le dithhaloso	12 - 18
5.	Thothokiso ya 1: HA SE LEFA: T.M Lethota	19
5.1	Kgutsufatso ya thothokiso	19
5.2	Manollo ya thothokiso	19
5.2.1	Tlhaloso ya sehlooho	20
5.2.2	Mofuta wa thothokiso	20
5.2.3	Mola wa thothokiso	20
5.2.4	Manollo ya mola ka mola	21
5.2.5	Sehalo le maikutlo	21
5.2.6	Mookotaba le molaetsa	22
5.2.7	Tlotlontswe	22
5.2.8	Dipotso le dikarabo	22 - 23
6.	Thothokiso ya 2: DIKANO: J.M Nkutha	24
6.1	Kgutsufatso ya thothokiso	25
6.2		25
6.2.1	Tlhaloso ya sehlooho	25
6.2.2	Mofuta wa thothokiso	25
6.2.3	Mola wa thothokiso	25
6.2.4	Manollo ya mola ka mola	26
6.2.5	Sehalo le maikutlo	26
6.2.6	Mookotaba le molaetsa	26
6.2.7	Tlotlontswe	26
6.2.8	Dipotso le dikarabo	27
7	Thothokiso ya 3: O WA KA KE WA HAO:KPD Maphalla	28
7.1	Kgutsufatso ya thothokiso	29
7.2	Manollo ya thothokiso	29
7.2.1	Tlhaloso ya sehlooho	29
7.2.2	Mofuta wa thothokiso	29
7.2.3	Mola wa thothokiso	29
7.2.4	Manollo ya mola ka mola	30
7.2.5	Sehalo le maikutlo	31
7.2.6	Mookotaba le molaetsa	31
7.2.7	Tlotlontswe	31
7.2.8	Dipotso le dikarabo	31

8.	Thothokiso ya 4: RATO LA KA: KPD Maphalla	33
8.1	Kgutsufatso ya thothokiso	34
8.2	Manollo ya thothokiso	34
8.2.1	Tlhaloso ya sehlooho	34
8.2.2	Mofuta wa thothokiso	34
8.2.3	Mola wa thothokiso	35
8.2.4	Manollo ya mola ka mola	35
8.2.5	Sehalo le maikutlo	36
8.2.6	Mookotaba le molaetsa	36
8.2.7	Tlotlontswe	36
8.2.8	Dipotso le dikarabo	37
9.	Thothokiso ya 5: KE LLA LE WENA: MT Lekitlane	38
9.1	Kgutsufatso ya thothokiso	38
9.2	Manollo ya thothokiso	38
9.2.1	Tlhaloso ya sehlooho	38
9.2.2	Mofuta wa thothokiso	38
9.2.3	Mola wa thothokiso	38
9.2.4	Manollo ya mola ka mola	39
9.2.5	Sehalo le maikutlo	40
9.2.6	Mookotaba le molaetsa	40
9.2.7	Tlotlontswe	40
9.2.8	Dipotso le dikarabo	41
10.	Thothokiso ya 6: BALA MAHLOHONOLO: KPD Maphalla	42
10.1	Kgutsufatso ya thothokiso	43
10.2	Manollo ya thothokiso	43
10.2.1	Tlhaloso ya sehlooho	43
10.2.2	Mofuta wa thothokiso	43
10.2.3	Mola wa thothokiso	43
10.2.4	Manollo ya mola ka mola	43
10.2.5	Sehalo le maikutlo	45
10.2.6	Mookotaba le molaetsa	46
10.2.7	Tlotlontswe	46
10.2.8	Dipotso le dikarabo	47
11	Thothokiso ya 7: BA ILENG BA ILE:JG Mocoancoeng	48
11.1	Kgutsufatso ya thothokiso	49
11.2	Manollo ya thothokiso	49
11.2.1	Tlhaloso ya sehlooho	49
11.2.2	Mofuta wa thothokiso	49
11.2.3	Mola wa thothokiso	49
11.2.4	Manollo ya mola ka mola	49
11.2.5	Sehalo le maikutlo	50
11.2.6	Mookotaba le molaetsa	50
11.2.7	Tlotlontswe	50
11.2.8	Dipotso le dikarabo	51

12.	Thothokiso ya 8: KGOMO TSA BOHADI: H Mokati	52
12.1	Kgutsufatso ya thothokiso	52
12.2	Manollo ya thothokiso	52
12.2.1	Tlhaloso ya sehlooho	52
12.2.2	Mofuta wa thothokiso	53
12.2.3	Mola wa thothokiso	53
12.2.4	Manollo ya mola ka mola	53
12.2.5	Sehalo le maikutlo	54
12.2.6	Mookotaba le molaetsa	54
12.2.7	Tlotlontswe	54
12.2.8	Dipotso le dikarabo	55
13.	Thothokiso ya 9: EXODA:JG Mocoancoeng	56
13.1	Kgutsufatso ya thothokiso	56
13.2	Manollo ya thothokiso	57
13.2.1	Tlhaloso ya sehlooho	57
13.2.2	Mofuta wa thothokiso	57
13.2.3	Mola wa thothokiso	57
13.2.4	Manollo ya mola ka mola	57
13.2.5	Sehalo le maikutlo	60
13.2.6	Mookotaba le molaetsa	61
13.2.7	Tlotlontswe	61
13.2.8	Dipotso le dikarabo	61
14.	Thothokiso ya 10: KE NE NKA BALEHELA KAE:KPD Maphalla	63
14.1	Kgutsufatso ya thothokiso	64
14.2	Manollo ya thothokiso	64
14.2.1	Tlhaloso ya sehlooho	64
14.2.2	Mofuta wa thothokiso	64
14.2.3	Mola wa thothokiso	64
14.2.4	Manollo ya mola ka mola	65
14.2.5	Sehalo le maikutlo	66
14.2.6	Mookotaba le molaetsa	66
14.2.7	Tlotlontswe	66
14.2.8	Dipotso le dikarabo	66
15.	Thothokiso ya 11: YA MOHAU MOTHO:MT Lekitlane	68
15.1	Kgutsufatso ya thothokiso	69
15.2	Manollo ya thothokiso	69
15.2.1	Tlhaloso ya sehlooho	69
15.2.2	Mofuta wa thothokiso	69
15.2.3	Mola wa thothokiso	69
15.2.4	Manollo ya mola ka mola	69
15.2.5	Sehalo le maikutlo	69
15.2.6	Mookotaba le molaetsa	71
15.2.7	Tlotlontswe	71
15.2.8	Dipotso le dikarabo	71

16.	Thothokiso ya 12: SE IKGANTSHE: TJ mahapa	73
16.1	Kgutsufatso ya thothokiso	73
16.2	Manollo ya thothokiso	74
16.2.1	Tlhaloso ya sehlooho	74
16.2.2	Mofuta wa thothokiso	74
16.2.3	Mola wa thothokiso	74
16.2.4	Manollo ya mola ka mola	74
16.2.5	Sehalo le maikutlo	75
16.2.6	Mookotaba le molaetsa	76
16.2.7	Tlotlontswe	76
16.2.8	Dipotso le dikarabo	76
17.	Mehlodi	7

1.1. DUMELA MOITHUTI YA RATEHANG WA KEREITI YA 12

Re eelletswe hore manollo ya dithothokiso ke tshita e kgolo ho lona, kaha ba bangata ba lona ha le arabe potso ho ya kamoo ho lebelletsweng kateng. Tshita ena e etsa hore boholo ba lona bo se ipabole pampiring ya bobedi. Lefapha la Thuto ha le kgotsofatswe ke taba ena. Ke ka hoo le tleng ka lewa lena la ho le tataisa e le tsela ya ho hlaola lehola le teng mokgweng oo le ithutang dingolwa ka wona, haholo dithothokisong. Tataiso ena ke lewa le leng la ho rarolla bothata bona, le ho etsa hore le be le tsebo e batsi ya ho ithuta le ho manolla thothokiso.

Jwale, o eletswa hore o iphe nako ya ho bala dithothokiso tseo le di kgethetsweng lemong sena hore o be le kutlwisiso e tebileng ya tsona.

1.2. BUKANENG ENA YA TATAISO O TLA FUMANA TSE LATELANG:

- Tsela e nepahetseng ya ho ithuta ho manolla thothokiso.
- Makgetha a dithothokiso.
- Manollo ya thothokiso ka nngwe.
- Qetellong o tla fuwa mesebetsi ya boikwetliso o be o itshwaye.

1.3. PELE O NGOLA TLHAHLOBO O KA ITOKISA KA DITSELLA TSENA TSE LATELANG:

- Arola mosebetsi wa hao ka dikotwana tseo o tla kgona ho di etsa. Hona ho tla o thusa ho tsepamisa maikutlo a hao hantle sekotwaneng ka seng.
- Hlokomela hore o ba le nako ya ho phomola ha o ntse o sebetsa.
- Etsa bonnete ba hore o hlophisitse disebediswa tsa hao kaofela tse kang: dipene, dipensele, pampiri, kgalase ya metsi pele o qala ho bala.
- Itshepe ho seo o se etsang.
- Kelello ya hao e sebetsa hantle ha o sebedisa mebala e fapaneng ya dipene. Leka ho e sebedisa moo ho hlokehang teng.
- Ho boeletsa mosebetsi ho thusa haholo hore o kgone ho hopola seo o ithutileng sona.
- Thusana le baithutimmoho le wena.
- Ho a hlokeha hore o balle hodimo seo o ithutang sona hore o kgone ho se utlwisa hantle.
- Ho molemo ho ipha nako e lekaneng ya ho robala.
- Ho ja dijo tse ahang mmele le ho nwa metsi a mangata ho thusa hore kelello ya hao e dule e le tjatsi.

1.4. KA LETSATSI LA TLHAHLOBO

- Tsoha ka meso ho ikgopotsa le ho okola dintlha tse bohlokwa tsa dithothokiso.
- Etsa mekgwaritso nakong eo o ntseng ho ikgopotsa dintlha tse mabapi le dithothokiso.
- Imamele hantle hore o tle o kgone ho shevana le pampiri eo o tleng ho e ngola.
- Fihla ka nako ho qoba ho ferekana nakong eo o tleng ho ngola ka yona.
- Se dumelle metswalle ho o ferekanya ka ho o tlisetsa tsebo e ntjha.
- Bala ditaelo ka hloko.
- Kgetha le ho badisia dipotso ka kutlwisiso pele o ka qala ho araba.

- Qoba ho ipherekanya ka ho sheba moithutimmoho e mong ya seng a qadile ho ngola. Nka nako ya hao ho etsa kgetho e nepahetseng.
- Ho bohlokwa ho sheba matshwao a potso ka nngwe le ho sebedisa nako e lekanyeditsweng hore o kgone ho lekola (sheba) dikarabo tsa hao hape.
- Ela hloko hore ho na le mefuta e mmedi ya dipotso dithothokisong e leng, dipotso tse kgutshwane le ya moqoqe telele. Dipotsong tse kgutshwane o tla fuwa diqotso tsa dithothokiso, ebe o lebelletswe ho araba dipotso tse tshetlehilweng ho diqotso tseo.
- Potso ya moqoqe telele ya dithothokiso e hloka moqoqo o phethahetseng wa bolelele ba mantswe a 250-300. Moqoqo ona o lebelletswe hore o be le *Selelekela, Mmele le Qetelo*.

1.5 TSEL A EO DIPOTSO DI RALWANG KA YONA

Moithuti ela hloko hore dipotso di ralwa ho ya ka dikgato tsa boiphihlello tsa tekanyetso e leng tsena tse latelang:

DIKGATO TSA BOIPHIHLELLO	MANTSWE	SE LEBELETWENG BAHLAHLOBI	KE PERSENT E YA MOSEBETS I
Potso tse totobetseng kapa tse otlolohileng. (Kgato ya 1)	Bolela dintho/batho/dibaka/matshwao Hlahisa dintlha/mabaka/mehopolo Fana ka setshwantsho/mabalankwe a... Hlwaya mabaka/batho/sesosa... Lokodisa dintlha/mabitso/mabaka... Hhalosa tulo/motho/mophetwa Pheta ketsahalo/se ileng sa hlah/se hlahetseng... Bokanya matshwao a tshwanang a... Hlahisa ho tshwana/ ho fapanha...	Kutlwiso ya hao ya dithothokiso. O tshwanetse ho hlawaye tlhahisolededing e hlahang dithothokisong hantle.	
Potso tse hlokang hlophiso botjha (Kgato ya 2)	Hhalosa sesosa/sephetho sa... Kgutsufatsa Hlophisa/hlopha Bokanya matshwao a tshwanang a... Hlahisa ho tshwana/ho fapanha/ Akaretsa dintlha/mehopolo ya sehlooho/bolela melemo/bobe ba... Fana ka setshwantsho/ mabalankwe a..	Supa bokgoni ba hao ba ho hlophisa tlhahisolededing dithothokisong, Mohlala , ho ka lebellwa hore o etse kgutsufatso o hlahisa dintlha tsa sehlooho, o hlahisa ditshwano le ho se tshwane pakeng tsa baphetwa.	Kgato ya 1 le 2: 40%
Potso tse hlokang kakanyo (Kgato ya 3)	Hhalosa sepheo/tihadimo/tsotello/lebaka la mongodi/sebapadi/mophetwa ke sefe... Bapisa - na o utlwisisang ka papiso/tshwantshiso/karaburetso mehopolo/ditihadimo/diketsahalo... ketsahalo/puo/tlhahiso e itseng e senola eng ka mopheti/mongodi/mophetwa... Hobaneng Jwang Hhalosa ...jwang Bolela ... jwang Kgetha Qetella, Qotsa	Supa bokgoni ba hao ba ho fana ka tlhahisolededing e akantsweng dithothokisong; o sebedisa tsebo ya hao ya dithothokiso. Hona ho ka kenyelletsa hore na dikarolo tsa puo di ka ama kutlwiso ya hao jwang ya dithothokiso, ha o hhalosa mookotaba.	Kgato ya 3: 40%

<p>Potso tse hlokang tekolo/ tlhahlobo le ho etsa kahlolo (kgato ya 4)</p>	<p>Sekaseka/ qoqa/seholla/tsenkolla ketsahalo/ sepheo/mabaka/tjhadimo, tshusumetso O nahana hore se se etsahetseng se bohlokwa/ se a kgoleha/se ka etsahala...? Na kgang e hlahiswang ke sethothokisi/sebui e a utlwhala/e a amoheleha/ke yona qeto ya ditaba...? O dumellana le mohopolo/polelo/tlhahiso/moelelo... Ka maikutlo/ tjhebo ya hao ka sethothokisi se nepile ha se hatella hore... (tshehetsa karabo ya hao/ fana ka mabaka a karabo ya hao) Na boitshwaro/tjhadimo/ketso ya sethothokisi e a amoheleha ho wena? Fana ka lebaka la karabo ya hao. Na diketsahalo/tjhadimo/puo/ditabatabelo tsa sethothokisi di senola eng ka botho ba hae, ho tadimilwe bophelo ka kakaretso? Sekaseka/ hhalosa makgabane a hlhellang temeng.</p>	<p>Bokgoni ba hao ba ho ahlola dikarolo tse itseng tsa dithothokiso, ebe o fana ka maikutlo a hao o itshetlehile tlhahisoleseding eo o e fumaneng dithothokisong. Mohlala: o ka botswa hore na o dumellana le polelo e itseng kapa o tshohle maikemisetso a sethothokisi ketsong e itseng.</p>	
<p>Potso tse hlokang ho etsa kananelo. (kgato ya 5)</p>	<p>Ananela O ka etsa jwang? O ka ikutlwla jwang? Tshohla karabelo ya hao.</p>	<p>Supa bokgoni ba ho araba dipotso tse itshetlehileng ho dithothokisong, le mokgwa oo maikutlo a sethothokisi a ka hlasiswang kateng. Mohlala: O ka botswa hore o nahana hore maikutlo a sethothokisi a hlasisitswe jwang dithothokisong. O ka botswa hore na setaele sa sethothokisi se thusitse jwang ho hhalosa maikutlo a baphetwa.</p>	<p>Kgato ya 4 le 5: 20%</p>

1.6. TLOTLONTSWE KAPA TLHALOSO YA MANTSWE A SEBEDISWANG DIPOTSONG

LENTSWE	TLHALOSETSO
Lekola	O sheba qotsa, seratshwana kapa tema ka kelohloko le kutlwisiso.
Hlahloba	O tsepamisa maikutlo qotsong, seratswaneng kapa temeng hore o kgone ho hlwaya dipha le dintle tse fuperweng.
Sekaseka	O tsenkolla qotsa, seratshwana kapa tema hore o hlakise dikarolo tse itseng.
Tshohla	O qoqa ka qotsa, seratshwana, kapa tema ka botebo hore o hlakise dikarolo tse itseng.
Ho ntsha/fana ka maikutlo	O fana ka maikutlo a hae mabapi le seo a se botswang.
O dumellana le se itseng	O fana ka maikutlo a dumellanang kapa a tiisang seo o botswang ka sona.
O hanana le se itseng	O fana ka maikutlo a hananang kapa a phehisang seo o botswang ka sona.
Akaretsa	O fana ka kgutsufatso ya dintlha tsa bohlokwa tsa seo o botsitsweng ka sona.
Ho una	Ho fumana/kgola molemo o itseng.
Ho qholotsa	Ho tsosa/hlahisa
Mohopolo wa sehlooho	Ke tabataba/mooko wa seo ho buuwang ka sona
Mohopolo o tshehetsang	Ke tajana e tshehetsang tabataba /mooko wa seo ho buuwang ka sona

2. MANOLLO YA DITHOTHOKISO

2.1 Tsela e nepahetseng ya ho ithuta ho manolla thothokiso.

Ela hloko hore tataiso ena e latelang e akaretsa ho ithuta dithothokiso tsohle

- Bala thothokiso makgetlo a mabedi kapa a mararo.
- Sehella mantswe a thata mola o be o fumane ditthaloso tsa ona hobane tlhaloso ya mantswe e bohlokwa haholo hore o utlwisiso thothokiso.
- Mantswe a itseng/maele kapa maelana, ao o sa a utlwisiseng a ka o sitisa ho utlwisia thothokiso yohle.
- Kgutsufatso temanathothokiso ka nngwe ka mantswe a hao.
- Hlwaya mohopolo wa sehlooho wa temanathothokiso ka nngwe.
- Jwale he o ka manolla thothokiso o ya ka makgabane a bothothokisi (Bonono ba bothothokisi) a hlahellang thothokisong eo o sebetsanang le yona.
- Se lebale bohlokwa/sepheo sa makgabane a bothothokisi (Bonono ba bothothokisi).

3. MEFUTA YA DITHOTHOKISO

MOFUTA	TLHALOSO
Lekodilo	<ul style="list-style-type: none"> Ke thothokiso e kgutshwane. Hangata e ngolwa ho tswa lehlakoreng la mmui. Ho utlwahatswa maikutlo kapa mohopolo kapa ho hhalosa pono e itseng. Hangata e ka re pinanyana.
Sonete	<ul style="list-style-type: none"> Ke thothokiso e mela e leshome le metso e mene (14), mme e na le raeme e itseng. Mela e qalang e 8 e bua se itseng mme e 6 ya ho qetella e hanyetsana le se buuwang ke mela e 8 e ka hodimo.
Tokodiso	<ul style="list-style-type: none"> Ke thothokiso eo ho yona ho lokodiswang se itseng, e ka ba tse mpe kapa tse ntle – re ka re ho phetwa pale. Se phetwang (ho kang pale) se phetwa ka tlhahlamano ya kamoo se etsahetseng kateng. Ho dithothokiso tse ding, mofuta ona o ka ba le baphetwa le poloto.
Tomatso	<ul style="list-style-type: none"> Mofuteng ona wa thothokiso, eka sethothokisi se a rorisa athe se a phoqa. E fupere lenyatso le tsamayang le sesomo. Sethothokisi se nyatsa ka tsela ya ho soma; sepheo ke ho kgalema ho itseng.
Kodiamalla	<ul style="list-style-type: none"> Ke thothokiso eo ho yona sethothokisi se llang ka lebaka la ho utlwisa bohloko ke lefu la eo se neng se mo rata haholo, mme se theola menyepetsi le ho utlwahatsa mefehelo ya sona.
Thothokiso ya sejwalejwale	<ul style="list-style-type: none"> Ke mofuta wa thothokiso e ngolwang ke dithothokisi tsa moraorao tjena moo teng ba thoholetswang bahlabani ba kajeno e leng bahlabani ba thuto, ba kelello le diketso tse ntshetsang setjhaba pele. Dithothokisi tsa kgale tsona, hangata di ne di thoholetsa bahlabani ba dintwa.
Thothokiso ya thuto	<ul style="list-style-type: none"> Thothokisong ena sethothokisi se fana ka thuto kapa keletso e itseng.
Thothokiso ya boitseko	<ul style="list-style-type: none"> Ke mofuta wa thothokiso oo ka ona sethothokisi se ttlebang kapa se itsekang ka ho hong ho itseng. Se ka ttleba se tseka ditokelo tsa sona tse itseng.
Thothokiso e hhalosang	<ul style="list-style-type: none"> Ke mofuta wa thothokiso oo ka ona sethothokisi se hhalosang se itseng hantle ka tsela e bopelang mmadi setshwantsho sa seo ho buuwang ka sona. Ka tsela ena sethothokisi se sebedisa karaburetso haholo.

4. MAKGETHA/ MAREO A BOTHOTHOKISI LE DITLHALOSO

**Ya yang ntweng o
lokela ho ikatela ka
dihlomo tse
nepahetseng!**

MAKGETHA/ MAREO A DINGOLWA	DITLHALOSO
Moelelo o totobetseng	<ul style="list-style-type: none"> Ke moelelo o pepeneneng feela kapa o otlolohileng, o sa pateng letho.
Moelelo o patehileng	<ul style="list-style-type: none"> Mantswe kapa dipolelo di sebedisitswe ka tsela eo e seng ya setlwaedi e le ha ho habilwe ho fihlela sepheo se itseng. Dithothokisong ho sebediswa puo ya bonono kapa moelelo o patehileng. Maele le maelana a fupere mofuta ona wa moelelo. Sheba hape le tlhaloso ya dikapuo e tla latela ha moraonyana.
Maikutlo	<ul style="list-style-type: none"> Ka maikutlo ho bolelwa se maikutlong a mmadi, se qholotswang ke seo a se balang thothokisong. E ka ba maikutlo a thabo, a ho sithabela/tetebela, a ho tshoha, a ho makala, a lerato, a ho hlokofala, a ho nyakalla a ho tsitsipana jj
Sehalo	<ul style="list-style-type: none"> Sehalo ke maikutlo kapa tjhadimo ya sethethokisi malebana le seo se ngolang ka sona thothokisong. Sehalo se ikutlwahatsa <i>ka mantswe ao sethethokisi se a sebedisang</i>, a supang kgalefo e kopantseng tlhokofalo, thabo e akgang motlae, a bontshang tomatso, a bontshang pelaelo, a tshehisang, a nang le lenyatso, a bontshang boikgohomoso jj
Mookotaba	<ul style="list-style-type: none"> Mookotaba ke mohopolo wa sehlooho temanathothokisong kapa thothokisong kaofela.
Molaetsa	<ul style="list-style-type: none"> Ke thuto kapa keletso e fuperweng ke thothokiso.
Karaburetso	<ul style="list-style-type: none"> Ke mantswe, dipolelwana le dipolelo tse bopang ditshwantsho ka mehopolong ya babadi. Ke dipolelo tse amang ditho tsa kutlo ka tsela e itseng. Mohlala re na le karaburetso ya pono, ya kutlo, ya phonelo, ya tatso, ya kamo le ya motsamao wa mmele e leng tse re bopelang mefuta e fapaneng ya karaburetso.
Dikapuo/ Mekgabisopuo	<ul style="list-style-type: none"> Ke puo ya bonono e sebediswang dithothokisong ka tsela e sa tlwaeleheng, e phephetsang kelello ho fihlella sepheo se itseng. Puo ya bonono ka nako e nngwe e bitswa puo ya “ditshwantsho” hobane e bopa setshwantsho ka monahanong wa mmadi. Maele le maelana a fupere mofuta ona wa moelelo. Sheba hape le tlhaloso ya dikapuo e tla latela ha moraonyana. <p>Tse ding tsa dikapuo ke tse latelang:</p> <ul style="list-style-type: none"> Kganyetsano, papiso, tshwantshiso, seemela/ phetolabitso, Leetsisa, mothofatso, thehello, kobiso, tatolano, pheleletso, tatolano, tomatso, tshehisos, phoqo/tomatso, mothipoloho, tshwaofatso, pebofatso, lepata, tarakanyo, phelephanyetso.

Mothofatso	<ul style="list-style-type: none"> Ho mothofatso se se nang bophelo ho buuwa ka sona jwalo kaha eka se a phela. Ha ho buuwe le sona. Mohlala: A fihla katiba e re o ne o mpeile kae?
Apostrofi	<ul style="list-style-type: none"> Ho apostrofi, se se nang bophelo <i>ho buuwa le sona</i>, athe ho mothofatsa <i>ho buuwa ka sona</i>. Mohlala: Mokgathala tote ekaba o nkuthwang?
Papiso	<ul style="list-style-type: none"> Mona ho bapiswa dintho tse sa tshwaneng ka botlalo. Tshwano e ka ba ntlheng e le nngwe, mme ho sebediswa mantswe a kang jwalo ka, seka, tjena ka, sa, la, ba, eka jj. <p>Mohlala: 'Mosele ditlhodisanong o bua <i>jwalo ka ntate Mandela</i>.'</p>
Tshwantshiso	<ul style="list-style-type: none"> Ho tshwantshiso ho rehellwa motho ka se itseng. Tshwantshisong ha ho sebediswe mantswe a kang jwalo ka, seka, tjena ka, sa, la, ba, eka jj. Ho rehellwa motho ka ho otloloha. <p>Mohlala: 'Tefo ke nare ntweng'.</p>
Pebofatso/ Pebolo	<ul style="list-style-type: none"> Ho pebofatso ho sebediswa mantswe a bobebe bakeng sa a boima, a hlabang ha boholoko. <p>Mohlala: Diau o kganna dinku kajeno (bakeng sa ho re o tahilwe)</p>
Pheteletso	<ul style="list-style-type: none"> Ke ha ketsahalo kapa ntho e feteletswa ka boomo, ka ho e nyenyefatsa haholo kapa ho e hodisa haholo ka sepheo sa ho matlafatsa seo ho buuwang ka sona. <p>Mohlala: Letsatsi la monongwaha le tjhesa le mawatle.</p>
Lepata	<ul style="list-style-type: none"> Mona sethothokisi se sebedisa mantswe a hanyetsang/latolang ka sepheo sa ho matlafatsa seo se buang ka sona. <p>Mohlala: Ruri ha ke a kgathala le kgale! Mantswe ana; 'ha ke a' ekare a a hana kapa a a latola athe a hlile a tiisa ntlha ya hore o hlile o kgathetse e le ka nnene.</p>
Komelo	<ul style="list-style-type: none"> Mona sethothokisi ha se bolele se itseng ka botlalo, empa se se omela feela ka tshepo ya hore mmadi o tla se elellwa, mme a se amanye le sena seo ho buuwang ka sona. <p>Mohlala: Kgoba ke kgabo ya role le lefubedi Role le lefubedu la mohla monene</p> <p>Mona sethothokisi se omela diketsahalo tsa lerole le lefubedu la selemo sa 1933 ka kutlwisiso ya hore mmadi o tseba ka diketsahalo tsa selemo seo. Ke ka hona a sebedisang mantswe a reng 'mohla monene'.</p>
Mothipoloho	<ul style="list-style-type: none"> Mona ho hlophiswa kapa ho buuwa ka dintho ka tlhahlamanano ya tsona e qalang ka tse kgolo, e theohele tlase ho tse fokolang/nyane. <p>Mohlala: Dira di bolaile marena, bahale le bafo.</p>
Sehlohlolo	<ul style="list-style-type: none"> Mona ho hlophiswa dintho ka tlhahlamanano ya tsona e qalang ka tse nyane e nyolohelo hodimo ho tse kgolo. <p>Mohlala: Dira di bolaile bafo, bahale le marena.</p>
Kganyetsano	<ul style="list-style-type: none"> Ke ha ho hlasiswa mehopolo e mmedi e hanyetsanang, e atamelaneng melathothokisong kapa meleng e hlahlamanang. <p>Mohlala: Ekare ha o etsa hantle, Sefahleho sa hao se sosobanetseng?</p>

Tatolano	<ul style="list-style-type: none"> Ke ha ho sebediswa mantswe a mabedi a latolanang ho hlakisa se itseng. <p>Mohlala: Sefeo sena se entse <i>lefifi la motsheare</i> <i>Hara banna ke ya marapo a bonolonolo</i></p>
Tomatso	<ul style="list-style-type: none"> Mona sethothokisi se tshwaya phoso ka ho kgalema kapa ho nyatsa diketso tse itseng, tse sa amoheleheng setjhabeng ka ho sebedisa phoqo, nyatso, kobiso kapa tshehis e nyefolang. <p>Mohlala: Majakane le batlang keiting ya dihele hoba le lokile?</p>
Phetolabitso/ Seemela	<ul style="list-style-type: none"> Mona sethothokisi se sebedisa kamano ya lebitso kapa lenseswe le ntho e amanang le lona ka tlwaelo. Ho sebediswa lebitso le emetseng se bolelwang ho e na le hore ho sebediswe lebitso la ntho eo la mantlha. <p>Mohlala: Pitsa e a bela. Hantlentle ho belang ke metsi a ka hara pitsa e seng pitsa ka boyona.</p>
Phelephanyetso	<p>Mona sethothokisi se bapala ka mantswe a tshwanang ka modumo ka sepheo sa ho qabola. Sekapuong sena ho sebediswa lenseswe le ka bang le meeleo e mmedi e fapaneng, mme se tlisa phelephanyetso ho eo puo e lebisitsweng ho yena. Sepheo ka ho sebedisa sekapuo sena e ka ba ho qabola kapa ho hakanya ho itseng.</p> <p>Mohlala: Pule: Ke nka hlama. Thakane: Esale ke o bona hore o Nkahlama. (Dipale le Metlae, JJ. Moilwa)</p> <p>Mohlala: Esale ke o emela mona athe wena o ithomme.</p>
Thehhello	<p>Mona sethothokisi se sebedisa lenseswe le emelang leloko kapa sehlopha se itseng.</p> <p>Mohlala, ha ho thwe: "O re fe kajeno bohobe ba tsatsi le leng le leng," bohobe ke lenseswe le emelang leloko la dijo. Jwale ebe tsohle tse welang sehlopheng sa dijo di rehellwa ka bohobe.</p>
Leetsisa	<p>Mona sethothokisi se sebedisa lenseswe le etsang modumo, mme le thusa ka ho utlwahatsa modumo o tshwanang le wa ketso e bolelwang.</p> <p>Mohlala: Keteu! Keteu! Keteu! Ke tshepe ya kereke e bitsa majakane.</p>
Kobiso	<p>Mona sethothokisi se sebedisa lenseswe le kgahlano le se bolelwang.</p> <p>Mohlala: Kgele a tla a kgothala he ngwana hao! (Bonne ba taba ke hore ya bolelwang o botswa haholo)</p>
Tshwaofatso	<p>Mona sethothokisi se sebedisa mantswe a itseng a tsamaellanang le ho tshwana le seo ho buwang ka sona.</p> <p>Mohlala: Diolo tse ngata tse motopo, Mahlabatheng kwana Sahara, Diolo tseo ho buuwang ka tsona di tshwaofatsa mabitla a bahale ba Afrika Borwa ba ileng ba shwella Ntweng ya II (Bobedi) ya lefatshe kwana mahwatateng a Sahara.</p>

Tarakanyo	<p>Mona sethothokisi se sebedisa mantswe ka tsela eo o ka bang wa re ho teng kganyetsano e itseng empa ha o badisisa o elellwa hore ehlile ha ho jwalo.</p> <p>Mohlala: Katana tsa ngwanenwa ke kgauta. Ho a makatsa hore dikatana di ka bapiswa le kgauta ka tsela e jwang athe kgauta ke letlotlo mme dikatana ke ntho tsa ho lahlwa. Sena se bolela hore ngwana ya lehlaswa o a senya. O bapala ka tjhelete jwalo kaha eka ke dikatana tsa ho lahlwa.</p>
Phetapheto	<p>Mona sethothokisi se sebedisa mawala a sebediswang ho leka ho natefisa le ho matlafatsa puo ka ho phethapheta mantswe, dipolelo, dipolelwana kapa ditemana tse tshwanang. Re na le mefuta e latelang ya phetapheto:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Phetapheto ya mantswe ke ha ho phetwaphetwa mantswe a itseng molathothokisong kapa melathothokisong e hlahlamanang. • Thothokisong ya Exoda re na le phetapheto ya mantswe e rapameng e fumanwang molathothokisong wa 17, 41 le wa 49. Yona e ralehile ka mokgwa ona: <p>Mohlala: Molathothokisong wa 17: Thibang, thibang dihole tseo Molathothokisong wa 41: Kanana, ahe, Kanana! Molathothokiso wa 49: Le bine, le bine , MaAforika</p> <ul style="list-style-type: none"> • Phetapheto e nngwe ya mantswe ke eo re reng ke e tshekalletseng. Mona lentswe le phetwa melathothokisong e mmedi e hlahlamanang empa le se sebakeng se le seng melathothokisong eo. <p>Mohlala: Thothokisong ya ‘Bala mahlohonolo’ sethothokisi se re: <u>Bala mahlohonolo o lese dithohako,</u> E.H Dithohako ke ditlropa ha di hole;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Phethaphetho ya moelelo ke ha ho phetwa moelelo o le mong ka mantswe a sa tshwaneng. <p>Mohlala: Thothokisong ya ‘Dikano’ sethothokisi se re: Ka ikana ka ikenya mahlomoleng mathateng, Ka ikenya tshotso dinaleng ho ee kgatello;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Phetapheto ya seboleho e fumanwa melathothokisong e mmedi e hlahlamanang. Melathothokiso eo e ba le seboleho se tshwanang kaha ho sebedisitswe ditho tsa puo tse tshwanang ho yona. Mona ha ho buuwe ka ho tshwana ha mantswe empa ka ho tshwana ha ditho tsa puo. <p>Mohlala: Thothokisong ya ‘Dikano’ sethothokisi se re: A phaphatheha ho baballa pallo, A phaphatheha ho phetha taelo, Seboleho sa melathothokiso ena e mmedi se bopilwe ka tshebediso ya lehokedi la motho wa boraro (A), leetsi (phaphatheha), lehokaetsi (ho), leetsi (baballa/phetha), lebitso (pallo/taelo).</p>

Kgefutso/sejura	<p>Kgefutsohare ke letshwao (,) le sebediswang ka hara molathothokiso ka dipheyo tse fapaneng. Sethothokisi se ka e sebedisa ho katla/ho kgina morethetho, ho lekanya moelelo wa mantswe a arolwang ke yona le hona ho fana ka kgatello kapa sefutho lentsweng.</p> <p>Mohlala: O wa ka, ke wa hao</p> <p>Wa hla wa rehwa Diabolose, Ramautla;</p> <p>Mehlaleng ena e sebedisitswe ho lekanya moelelo wa mantswe ao e leng dipakeng. Ka mantswe a mang, ‘O wa ka le ke wa hao’ e bolela feela hore re ntho e le nngwe. Mohlaleng wa bobedi Diabolose le Ramautla di bolela ntho e le nngwe feela ‘satane’.</p>
Lebotsi	<p>Lebotsi ke letshwao la potso (?) leo sethothokisi se le sebediswang ho bontsha maikutlo a ho makala, ho ttleleba le ho belaela. Ha e le hantle sethothokisi se ipotsa potso eo se ntseng se tseba karabo ya yona.</p> <p>Mohlala: Jo! Ngwaneso,</p> <p>Ha o ne o le siyo,</p> <p>Ke ne nka thuswa ke mang?</p>
Enjambement/ molamotjetje	<p>Ke bokgabo boo ho bona ho se nang letshwao la ho bala qetellong ya molathothokiso. Sepheo sa ho e sebedisa ke ho bontsha kgokahano ya melathothokiso eo e mmedi. Ka mantswe a mang ho bolelwa hore ditaba/mohopolo oo ho buuwang ka wona molathothokisong o ka hodimo, o tla fellha ho o latelang.</p> <p>Mohlala: O nkeleditse jwalo Molakolako</p> <p>Kgabane yane ya ho eletsa ditjhaba;</p> <p>Mohlala: Ha o a peretlisa a hola haholo</p> <p>Hosane o qetelle ho se o sa bone tsela.</p>
Anastrofi	<p>Anastrofi ke ho fetolwa ha tatellano e tlwaelehole ya mantswe molathothokisong. Sethothokisi se e sebedisa ho fana ka kgatello kapa tsepamiso ya maikutlo mantsweng a tlositsweng sebakeng seo ho tlwaetsweng a sebediswa ho sona.</p> <p>Mohlala: Basadi ka masokwana ba di toula.</p> <p>Ka tlwaelo molathothokiso ona o baleha tjena:</p> <p>Basadi ba di toula ka masokwana.</p> <p>Ka hoo he, mantswe ana: ka masokwana, a tlositswe sebakeng sa ona sa tlwaelo.</p>

Kgetho ya mantswe	<p>Mona re bua ka kgetho le tshebediso ya mantswe, a sa tlwaelehang le a sebediswang ka sewelo ka morero wa ho hlakisa ntlha e itseng.</p> <p>Mehlala ya kgetho ya mantswe ke ena e latelang:</p> <p>Aptronime</p> <p>Ke thehello ya lebitso ho ya ka diketso tsa eo ho buuwang ka yena thothokisong.</p> <p>Mohlala: Mmadibwerane o ne a sa di hadikela ho di ja!</p> <p>Lebitso Mmadiberwane le bolela motho ya buang ditaba tse mpe haholo a sa kgaotse, a bile a sa mamele. Lebitso lena le tsamaellana le ho se hlomphe hoo a ho bontshang ka nako tsohle ha a bua.</p> <p>Mantswemakgohledi</p> <p>Ke mantswe a atamelaneng ka moelego le a mang empa ona a tshwanelo hantle moo a sebediswang teng. A kgohlela ha monatjana a bile a hlakisa le ho matlafatsa seo ho buuwang ka sona.</p> <p>Mohlala: A mo <i>jwetsa diptjhamathe</i>, a sala a maketse!</p> <p style="padding-left: 40px;">A mo <i>jwetsa diptjhamathe</i>, a sala a tshohile!</p> <p>Lentswe lena ‘jwetsa’ le na le moelego o boimanyana o kgohlelang hantle maemong ana ho feta ha sebui se sebedisitse lentswe ‘bolella’</p> <p>Lentswe lena ‘diptjhamathe’ le na le moelego o tobileng, o fupereng meelego e mangata le le leng. Le kgohlela hantle maemong ana ho feta ha sebui se sebedisitse mantswe ana, ‘dintho tse makatsang’</p> <p>Khakhafoni</p> <p>Ke tshebediso ya mantswe a etsang modumo o nyarosang.</p> <p>Mohlala: Ba mo kgokgothela sefapanong mora Modimo. Ba mo kgakgatha!</p> <p>Modumo o nyarosang wa ‘kg’ o sebediswa ha ho botjwa mantswe a kang ‘kgokgothela’ ‘kgama’ ‘kgakgatha’; ‘kgorohela’ o bopa karaburetso ya motsamao wa mmele.</p> <p>Mabitsohokwa/Mabisomararane/Mantswemararane</p> <p>Ke lentswe le bopilweng ka ditho tse pedi tsa puo tse kang ‘leetsi’ le ‘lebitso’ jj.</p> <p>Mohlala: Leetsi + lebitso = modulasetulo</p>
--------------------------	---

Tlohelو	Tlohelо ke moo sethothokisi se tlohetseng lenseswe lohle ho potlakisa morethetho le ho ngotla molathothokiso. Mohlala: O nkutlwе ke boledisa tseso tsa Taung, Molathothokisong ona sethothokisi se tlohetse lenseswe ' dikgomo '.
Kgonyetso	Ho kgonyetso ho honyetswa kapa ho fokotswa karolo e itseng ya lenseswe, ka sepheo sa ho tlisa kgatello/sefutho lensweng leo. Hape kgonyetso e potlakisa morethetho wa molathothokiso. Mohlala: <i>Role le lefubedu la mohla monene.</i> <i>Mona ho honyeditswe 'le' ya leroles.</i>
Lehlaso	Lehlaso ke phetapheto ya mantswe sebakeng se itseng ka hara temanathothokiso. Hangata lehlaso le atisa ho phetwa qetellong ya temanathothokiso. Mohlala: Bobedi re ba Modimo. (Thothokisong ya, 'O wa ka, ke wa hao') O ele hloko hore lehlaso le etsa hore mohopolo oo ho buuwang ka wona o be le sefutho, o be o dule kelellong ya mmadi ka lebaka la ho phetwaphetwa.
Lekgotsi	Lekgotsi ke mokgabisopuo oo ho wona sethothokisi se kgotsang kapa se babatsang se itseng. Se ka kgotsa hobane se maketse kapa se hlollestswe kapa sa babatsa hobane se thabile se thoholetsa. Lekgotsi le iponahatsa ka letshwao la makalo (!) molathothokisong. Mohlala: Jo! Ngwaneso, Ha o ne o le siyo, Ke ne nka thuswa ke mang? Mohlaleng wona lekgotsi le bontsha ho makala kapa hona ho hlollwa hobane a sa tsebe hore o ne a ka thuswa ke mang ha eo wabo a ne a le siyo.

5. MANOLLO YA DITHOTHOKISO: MELODI YA DITHOTHOKISO MMOKELLI: DJM NGCANGCA

5. THOTHOKISO YA 1: HA SE LEFA – TM Lethota

- 1 Ako thole re o bolelle shwahle,
- 2 Re o tsebise tse molemo ditaba,
- 3 Hosasa o tle o tshedise beno,
- 4 Ha ba tsetsela ha ba sa kgotsofala,
- 5 O ba jwetse ho lla ha se lefa.

- 6 Ha o sa ntse o phela ha monate,
- 7 **O sa** robala le mabotjhobotjhong,
- 8 **O sa** tola ha leshome ka letsatsi,
- 9 O ja dimenyemenye jo tsa barui,
- 10 O tsebe le hoo ha se lefa.

- 11 Ha o ikgantshetsa batho tshehlana,
- 12 O bona e le bomankgwe dikgoshopa,
- 13 Le mohla fu la hao o nne o be jwalo,
- 14 Wena moruihadi wa ho reka bophelo,
- 15 Rona re a tseba ha se lefa.

- 16 Ha o sebeletswa o le molaedi,
- 17 Boteduputswa ba o thothomella,
- 18 Ba pitika lepoqong ha ba fositse,
- 19 Ba pitika ba phaphatha kgotso,
- 20 O tsebe borui ha se lefa.

- 21 Moreso tsona tseo dineo tsa hao,
- 22 Tse etsang o se rapele ka mehla,
- 23 Tse o sitissang ho lemoha ba bang.
- 24 Ba lebeletseng thuso ho wena,
- 25 Tseba hore le tsona ha se lefa.

5.1. Kgutsufatso ya thothokiso

Ka thothokiso ena sethothokisi se ruta le ho eletsa mmadi hore le ha a ka ba le tsohle lefatsheng, a nne a hopole hore tseo tsohle ha se lefa hobane di ka nna tsa fela ka ho panya ha leihlo. Temanathothokisong ya pele sethothokiso se laela ya buang haholo hore a ke a thole a mamele dikelelso tsa bohlokwa. Se tswela pele ka ho bolella morui ya nang le tsohle hore le ha a ka robala mabotjhobotjhong a ba a ja le dijo tse monate, feela a nne a tsebe hore le hoo e ntse e se lefa. Se kgutle se eletse le morwetsana ya ikgantshetsang batho hore a hopole botle boo ba hae ha se lefa. Se mo phoqa ka hore le ha a shwele a nne a ikgantshe jwalo.

Temanathothokisong ya bone sethothokisi se kgalemela batho bao e leng balaedi ba sebelletswang ke boteduputswa mesebetsing ya bona hore ba se ke ba bapala ka boteduputswa bao hobane borui boo ba bona bo ka nna ba fela.

Sethothokisi se dihela dikgala ka ho eletsa motho ya nang le dineo tsa ho etsa se itseng se mo sitisang ho rapela ka mehla, le ho lemoha ba bang ba hlokang thuso ho yena hore le yona neo eo e ka moyafala ya fela hobane ha se lefa.

5.2. Manollo ya thothokiso

5.2.1. Tlhaloso ya sehlooho

Sehlooho sa thothokiso ena ke 'Ha se lefa'. Sehlooho sena se hlalosetsa motho hore a se ke a nkeha, a ya le kgongwana hodimo ha a e na le se itseng, a akanya eka ha se sa tla fela le ka mohla o le mong. O lokela ho dula a tseba hore ntho e nngwe le e nngwe e a fela kapa e fihla bokgutlong.

5.2.2. Mofuta wa thothokiso

Thothokiso ena ke ya mofuta wa **Tomatso** ebile e a ruta. Sethothokisi se ruta ka tsela ya ho phoqa le ho eletsa batho ba ikgantshang hore ba tsebe hore seo ba nang le sona ha se lefa, se ka fela neng kapa neng ka ho panya ha leihlo.

5.2.3. Mola wa thothokiso

Mela ya thothokiso ena e bopilwe ka dibetsa tsa bonono tse fapaneng. Dibetsa tsena di na le morero le sepheo sa ho hatella le ho fana ka kutlwisiso e tebileng ya thothokiso.

5.2.4. Manollo ya mola ka mola

Phetapheto ya moeleso

- Melathothokisong ya 1 le 2 ho sebedisitswe **phetapheto ya moeleso** ka mantswe ana; 're o bolele' le 'Re o tsebise'. Sepheo sa ho sebedisa phetapheto ena ke ho hlakisa moeleso wa hore ya buang haholo a ke a thole a mamele mantswe a keletso a molemo.
- Molathothokisong wa 12 ho sebedisitswe **phetapheto ya moeleso** ka tshebediso ya mantswe ana; 'bomankwe le dikgoshopa'. Sepheo ke ho hlakisa ntlha ya hore morwetsana o ikgantshetsa batho hobane a nahana hore yena o motle mme bona ba babe.

Kgonyetso

- Molathothokisong wa 3 ho sebedisitswe **kgonyetso** lentsweng lena 'beno'. Ka puo e tlwaelehileng lenseswe lena le ngolwa e le 'ba heno' empa mona sethothokisi se le sebedisitswe bakeng sa ho fokotsa bolelele ba molathothokiso le ho potlakisa morethetho wa thothokiso.
- Kgonyetso e boetse e sebedisitswe molathothokisong wa 13, ka tshebediso ya lenseswe 'fu'. E sebedisitswe ka sepheo sa ho fa lenseswe 'fu' sefutho le ho matlafatsa ntlha ya hore le mohlang morwetsana ya ikgantshetsang batho a hlokahetseng, a nne a ikgantshetse bona jwalo. Hape e sebedisitswe ka sepheo sa ho fokotsa bolelele ba molathothokiso le ho potlakisa morethetho wa molathothokiso.

Phetapheto ya mantswe e tsepameng

- Melathothokisong ya 7 le 8 ho sebedisitswe **phetapheto ya mantswe e tsepameng** ka mantswe ana 'O sa'. Sethothokisi se sebedisa phetapheto ya mantswe ho sidilella mohopolo wa hore ha o sa ntse o etsa se itseng o nne o hopole hore le hoo ha se lefa. Phetapheto ena e bile e etsa hore mantswe a nne a dume ditsebeng tsa mmadi.
- Phetapheto ena ya mantswe e tsepameng e boetse e hlahella melathothokisong ya 18 le 19 ka tshebediso ya mantswe 'Ba pitika'. Sepheo e ntse e le sona sa ho sidilella mohopolo wa ho pitika

le ho bopa karaburetso ya pono moo ekang re bona ha magheku a itihela fatshe a itheta lepoqong ha a entse phoso ka baka la ho tshaba molaedi wa enwa.

Pheteletso

- Molathothokisong wa 14 ho sebedisitswe **pheteletso**. Sethothokisi se fetelletsa kamoo motho a iponang e le wa bohlokwa kateng ka tshebediso ya mantswe '*Wena moruihadi wa ho reka bophelo*'. Ke phetheletso hobane leha motho a ka ba le tjhelete e ngata hakaakang, a ke ke a kgona ho reka bophelo hobane ha bo taolong ya hae. Ha nako e fihlile ya hore motho ya jwalo a orohe lefatsheng, ha ho kgathallatseng hore o na le tjhelete e kae, le yena o a hlokahala. Sepheo sa tshebediso ya pheteletso ena ke ho bontsha kamoo batho ba nang le ditjhelete ba yeng ba nahane eka ba ruile lefatshe kateng.

Anastrofi

- Molathothokisong wa 21 re fumana **anastrofi**. Anastrofi ke tatellano e sa tlwaeleheng ya mantswe. Mola oo o ne o lokela ho baleha tjena ka puo e tlwaelehileng: Moreso dineo tsona tseo tsa hao. Lentswe 'tsona' le tlisisws pele ho 'dineo' ka sepheo sa ho le qatsohisa le ho le toboketsa hore le tle le be le sefutho.

Lehlaso

- Mela e qetellang temana ka nngwe e re bopela **lehlaso**. Bohlokwa ba lehlaso ke ho toboketsa le ho hopotsa mmadi hore a se **lebale** leha a ka ba le tsohle le tsona ha se lefa. Lehlaso leo le bile le re bopela morethetho o tsepameng wa melathothokiso e qetellang temaneng ka nngwe ho toboketsa sehlooho sa thothokiso.

Mantswemakgohledi

- Mantswemakgohledi ke mantswe a welang tlaa kgetho ya mantswe. Ke mantswe a kgohlelang hantle ho feta mantswe a tlwaelehileng ao sethothokisi se a kgethang ho matlafatsa molaetsa wa seo se buang ka sona. Mantswe ana '**bomankgwe**' le '**dikgoshopa**' ke mantswe a hlilosang batho ba babe ka tshobotsi. Sethothokisi se ka nna sa re batho ba ditshobotsi di mpe empa se kgethile mantswe ana ho matlafatsa ntlha ya hore ehlile batho bao ba ditshobotsi di mpe.
- Lentswe '**dimenyemenye**' le kgohlela hamonatjana ho feta ha sethothokisi se ne se itse dijo tse monate.
- Sethothokisi se boetse se sebedisitse lentswe '**shwahle**' bakeng sa hore se re motho ya buang haholo. Shwahle ke lentswe le kgohlelang hantle hobane le bontsha botebo ba ho bua haholo ha sebui.

5.2.5. Sehalo le maikutlo

- Sehalo seo mongodi a se sebedisitseng ke se bohale, se kgalemang batho ba iponang ba le ka hodimo ho ba bang ka maemo. Sethothokisi se ba hopotsa hore monono ke mohodi, ke mouwane. Tsohle tseo ba nang le tsona di ka nna tsa moyafala ka ho panya ha leihlo.
- Maikutlo a qholotswang thothokisong ena yohle ke a ho kgena/ho sithabela maikutlo le a tshwabo. Hona ho bakwa ke ho lemoha kamoo batho ba nang le ho itseng ba yeng ba ikgantshetse ba bang hobane feela ba nahana hore maemo ao a bona ha a sa tla fela le ka mohla o le mong.

5.2.6. Mookotaba le molaetsa.

- Mookotaba wa thothokiso ena ke hore ‘Monono ke mohodi ke mouwane’
- Thuto ya yona ke ya hore ha ditaba tsa hao di o tsamaela hantle o nne o hopole hore di ka fetoha ka ho panya ha leihlo.

5.2.7. Tlotlontswe

LENTSWE	TLHALOSO
Shwahle	Motho ya buang haholo.
Tsetsela	Ho lla ka lenseswe le lesesanyane, o llela tlase.
Mabotjhobotjho	Sebaka se bonojana se hlokang makukuno se bothoselang
Dimenyemanye	Dijo tse monate
Tshehlana	Ngwanana ya kganyang ka lebala
Mankgwe le Dikgoshopa	Batho ba babe ka tshobotsi
Molaedi	Motho ya laelang kapa ya laolang sebakeng sa tshebetso
Boteduputswa	Ke bannabaholo, ke magheku
Pitika	Ho itheta fatshe

5.2.8 DIPOTSO LE DIKARABO

DIPOTSO

1. Fana ka mofuta wa phetapheto e sebedisitsweng melathothokisong ya 1 le 2 ebe o bolela hore e thusa jwang ho hlakisa moelelo wa mela eo. (2)
  2. Kgonyetso e sebedisitsweng molathothokisong wa 13, ka tshebediso ya lenseswe 'fu', e sebedisitswe ka sepheo sefe? (2)
  3. Mela e qetellang temana ka nngwe e re bopela lehlaso. Bohlokwa ba lehlaso ke bofe thothokisong? (2)
  4. Temanathothokiso ya 4 e qholotsa maikutlo a jwang ho wena? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
  5. Ke thuto efe eo o e unneng kamora ho bala thothokiso ena? (2)
- [10]**

DIKARABO

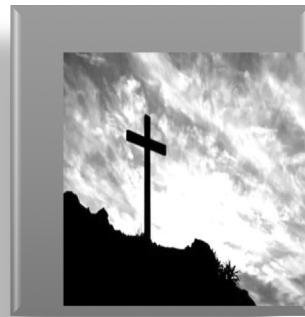
1. Ke phetapheto ya moelelo. ✓ Ho hlakisa moelelo wa hore ya buang haholo a ke a thole a mamele mantswe a keletso a molemo. ✓ (2)
2. Ka sepheo sa ho fa lenseswe 'fu' sefutho le ho matlafatsa ntlha ya hore le mohlang a hlokahetse a nne a ikgantshetse batho jwalo.
Ka sepheo sa ho fokotsa bolelele ba molathothokiso.
Ka sepheo sa ho potlakisa morethetho wa molathothokiso. ✓✓ (Tshwaya e le nngwe feela) (2)

- 3 Ho toboketsa le ho hopotsa mmadi hore a se **lebale** leha a ka ba le tsohle le tsona ha se lefa.
Ho re bopela morethetho o tsepameng wa melathothokiso e qetellang temaneng ka nngwe.✓✓ (2)
- 4 Maikutlo a kutlwelobohloko/a ho kgena/a sithabetsang/a tshwabo.✓ Ke kgentshwa/ swabiswa ke ho utlwiswa bohloko ke ho bona maqheku a bontshang tshabo le ho thothomela ha ba teana le molaedi.✓✓ (2)
(Maikutlo a bontshang ho se thabe a ananelwe)
- 5 Ke thuto ya hore ha ditaba tsa hao di o tsamaela hantle o nne o hopole di ka fetoha ka ho panya ha leihlo.✓✓ (Maikutlo a mohlahllobuwa a ananelwe ha a ikamahantse le se botsitsweng) (2)
[10]

6. THOTHOKISO YA 2:

DIKANO- JM Nkutha

- 1   Ka ikana ka ikenya mahlomoleng mathateng,
2   Ka ikenya tshotso dinaleng ho ee kgatello,
3   Ke hauhela fatshe la ntate le timelang,
4   Le timela le fediswa ke diabolosi.
- 5   Ka ikana pela ntate ho theohela lefatsheng,
6   Ke tle ke pholose setjhaba sa hae ho e mobe,
7   Yena ya neng a se a bile a se bitsa sa hae,
8   Ka baka la mekgwa le mesebetsi ya sona.
- 9   Ka theoha ka Maria morwetsana wa ho loka,
10   Ka wela atleng tsa Josefa monna wa kgale,
11   Yena ya ileng a mamela lengeloi la ntate,
12   Ha le ne le re a nkamohele ke tseleng.
- 13   Herota a utlwa a mpatla hodimo le tlase,
14   A mpatla hore ke shwe dikano di fele,
15   Tsa ho rena ha ka fatsheng la ntate,
16   E be yena morena a le mong to!
- 17   A phaphatheha ka nna Josefa eo,
18   A phaphatheha ho baballa pallo,
19   A phaphatheha ho phetha taelo,
20   Ho ntebelo lefatsheng ka mehla.
- 21   Ke entse kano tse boima tse nkimelang,
22   Tjhaba sa Israele sa ntlhoyela borena,
23   Sa mpitsa mothetsi wa setjhaba lerabele,
24   Lerabele le shebileng tulo sa borena.
- 25   Mong wa barutuwa ba me a nnehela direng,
26   Ha thwe di mpolaye a tle a fuwe moputso;
27   A lebala le ditshepiso tsa hae ho nna,
28   Tsa hore o tla shwa a tsohe le nna.
- 29   Ka fanyehwa sefapanong ka baka la dikano,
30   Ka tshwelwa ka mathe ka ba ka hlapaolwa,
31   Ka songwa ka rjeswa moqhaka wa meutlwa,
32   Ka shwa ke shwela tsona dikano.

6.1. Kgutsufatso ya thothokiso

Ka thothokiso ena sethethokisi se omela diketsahalo tsa Bibeleng moo teng Modimo a ileng a romella mora wa hae a le mong, e leng Jeso Kreste ho tla shwela batho lefatsheng ka lebaka la dibe tsa bona. Jeso Kreste o ile a dumela thomo eo ya Modimo mme o ile a tswalwa ke morwetsana Maria ya neng a se na sekodi (a se na sebe). Josefa o ile a mamela Modimo ha a re a hlokomele Jeso.

Ha Heroda a utlwela hore ho na le ngwana ya tswetsweng eo e tla bang morena, o ile a halefa haholo mme a batla ho bolaya lesea Jeso hore kano eo a e entseng le Modimo e tle e se ke ya

phetheha. O ne a batla hore morena e be yena feela. Lengeloj la Modimo le ile la etela Josefa, la mmolella hore a balehise lesea hobane Herota o batla ho le bolaya. Josefa a etsa jwalo.

Tjhaba sa Iseraele se ile sa fetohela Jeso sa mmitsa mothetsi wa setjhaba. Sa re Jeso ke lerabele le batlang setulo sa borena. E mong ya bitswang Judase Isekariote o ile a rekisa Jeso a mo rekisetsa dira tsa hae. A fuwa moputso wa tjhelete ka lebaka leo. Jeso a thakgisia sefapanong. A tshwelwa ka mathe a ba a hlapaoiwa. A songwa a ba a rwsa moqhaka wa meutlwa o neng o hlabu ha bohloko hloohong. A shwa ka baka la dikano tseo a neng a di entse tsa ho shwela dibe tsa batho lefatsheng.

6.2. Manollo ya thothokiso

6.2.1. Tlhaloso ya sehlooho

Sehlooho sa thothokiso ena ke ‘Dikano’. Sehlooho sena se hhalosa maemo ao ho ona motho a itlamang hore o dumela ho etsa se itseng leha ho ka ba thata jwang kapa jwang. Ha o entse kano, ha ho bonolo ho e hlanohela.

6.2.2. Mofuta wa thothokiso

Thothokiso ena ke ya tokodiso. Sethethokisi se lokodisa diketsahalo tse ileng tsa etsahala ho tlaha tlhahong ya Jeso ho ya fihla moo a seng a thakgisia, a shwa a shwela dibe tsa rona batho.

6.2.3. Mola wa thothokiso

Mela ya thothokiso ena e bopilwe ka dibetsa tsa bonono tse fapaneng. Dibetsa tsena di na le morero le sepheo sa ho hatella le ho fana ka kutlwisiso e tebileng ya thothokiso.

6.2.4. Manollo ya mola ka mola

Phetapheto ya mantswe e tshekaletseng

- Melathothokisong ya 1 le 2 sethethokisi se sebedisitse **phetapheto ya mantswe e tshekaletseng** ka tshebediso ya mantswe ana ‘*ka ikenya*’. Mohopolo o fumanwang molathothokisong wa 1 o fetisetswa molathothokisong wa 2 ka sepheo sa ho tlamaanya mela eo e mmedi. Sethethokisi se sebedisa phetapheto ya mantswe ho sidilella mohopolo wa ‘*ho ikenya mathateng*’ mme modumo wa mantswe ao o sala o duma kelellong ya mmadi. Phetapheto ena ya mantswe e tshekaletseng e boetse e iponahatsa melathothokisong ya 23 le 24 ka tshebediso ya lenswe ‘lerabele’.

Phetapheto ya moeleso

- Re boetse re fumana le **phetapheto ya moeleso** hona melathothokisong ena ya 1 le 2. Yona e bopilwe ka tshebediso ya mantswe ‘*mahlomoleng*’, ‘*mathateng*’ le ‘*ho ikenya tshotso dinaleng*’. Mantswe ana a bolela ntho e le nngwe e leng hore Jeso o ile a ikenya tlakotsing ka ho dumela hore o tla shwela batho ka baka la dibe tsa bona. Phetapheto ena ya moeleso e boetse e iponahatsa molathothokisong wa 30 ka tshebediso ya mantswe ‘*tshwelwa ka mathe*’ le ‘*hlapaoiwa*’. Sepheo sa

ho sebedisa phetapheto ya moeleso ke ho toboketsa le ho sidilella mohopolo wa ho ‘ikanya mathateng’ (mela 1 and 2) le wa ho ‘rohakwa’ (mola 30).

Kgonyetso

- Molathothokisong wa 3 re fumana **kgonyetso** ka tshebediso ya lenseswe ‘fatshe’ bakeng sa ‘lefatshe’. Mona sethethokisi se honyeditse lenseswe ‘lefatshe’ ka sepheo sa ho le fa sefutho le ho le toboketsa. Kgonyetso e boetse e fokotsa bolelele ba senoko sa lenseswe le bolelele ba molathothokiso. Morethetho wa thothokiso le wona o a potlaka ha ho sebedisitswe kgonyetso.

Pebofatsa /pebolo

- Temanathothokisong ya 3 ho sebedisitswe **pebofatsa/pebolo**. Sethethokisi se re ‘Ka theoha ka morwetsana Maria’ bakeng sa hore se re ‘Ka tswalwa ke morwetsana Maria’. Pebolo e sebedisetswa ho thethefatsa mantswe a bohale, a hlohlontshang ditsebe tsa mmadi hore a fihe a thethefetse hantle ditsebeng.

Phetapheto ya mantswe e tsepameng

- Melathothokisong ya 17, 18 le 19 sethethokisi se sebedisitse **phetapheto ya mantswe e tsepameng** ka tshebediso ya mantswe ‘A phaphatheha’. Phetapheto ena ya mantswe e tsepameng e sidilella mohopolo wa hore Josefa ‘o ile a baleha’ a balehisa ngwana Jeso hore Herota a tle a se ke a mo fumana. Phetapheto ena e bile e etsa hore mantswe a sale a ntse a duma ditsebeng tsa mmadi.

Phetapheto ya sebolepo

- Melathothokisong ya 18 le 19 sethethokisi se sebedisitse **phetapheto ya sebolepo** ka tshebediso ya mantswe a latelang:

‘A | phaphatheha | ho | baballa | pallo’ le
‘A | phaphatheha | ho | phetha | taelo’.

Melathothokiso ena e mmedi e bopilwe ka ditho tsena tse latelang tsa puo. **Lebopi la moetsi** (A) **leetsi** (phaphatheha) **lehokaetsi** (ho) **leetsi** (baballa/phetha) **le lebitso** (pallo/taelo). Phetapheto ya sebolepo e thusa ho fana ka morethetho thothokisong le ho lekanya bolelele ba molathothokiso.

6.2.5. Sehalo le maikutlo

- Maikutlo a qholotswang thothokisong ena yohle ke a kutlwelobohloko le qenehelo. Re utlwela Jeso bohloko le ho mo qenehela ha a ile a itella ho shwela dibe tsa batho empa bona batho bao a ba shwetseng ba sa bontshe teboho empa ba mo thakgisa.
- Sehalo seo mongodi a se sebedisitseng ke sa ho hlomoha. Sethethokisi se utlwahatsa ho hlomoha ho bileng pelong ya motho ya ileng a ikana hore o tla shwela setjhaba se se nang teboho.

6.2.6. Mookotaba le molaetsa.

- Mookotaba wa thothokiso ena ke hore ‘Ha o entse kano, a lokela ho e phethisa’.
- Molaetsa wa thothokiso ena ke wa hore Jeso o ile a itella ho tla pholosa setjhaba diatleng tsa Ramautla empa setjhaba sona sa hloka teboho hodima boitelo boo ba hae.

6.2.7. Tlotlontswe

LENTSWE	TLHALOSO
Tshotso	Ke mafura/ mohlehllo o hadikilweng ha ntshwa mafura, mafura ao ke tshotso.
Phaphatheha	Ho tsamaya o sa tsebe moo o yang teng ka sepheo sa ho baleha.
Lerabele	Motho ya hlanohetseng ditshepiso.
Fanyehwa	Ho leketliswa sefateng kapa kae feela moo o ka leketliswang teng
Moqhaka	Kgau ya tlholo

6.2.8 DIPOTSO LE DIKARABO

DIPOTSO

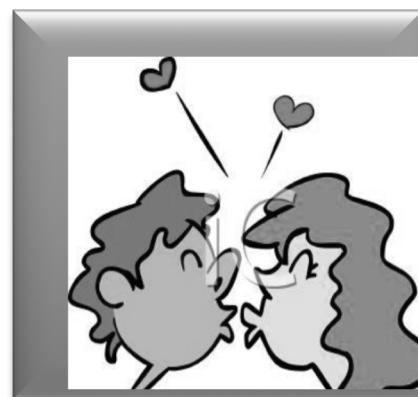
- 1 Ke phetapheto ya mofuta ofe e fumanwang molathothokising wa 1? (2)
- 2 Ka mantswe a hao, hhalosa moelelo o fuperweng ke melathothokiso ya 9 le 10. (1)
- 3 Lekgotsi le sebedisitsweng molathothokisong wa 16 le thusa jwang ho hlakisa moelelo wa mola oo? (2)
- 4 Melathothokisong ya 18 le 19 ho sebedisitswe phetapheto ya sebolepho. Ebe sethethokisi se e sebedisitse ka sepheo sefe? (1)
- 5 Ke maikutlo afe a totobatswang temanathothokisong ya ho qetela? (2)
- 6 Akaretsa molaetsa wa thothokiso ena ka polelo E LE NNGWE e jereng mohopolo wa sehlooho. (2) [10]

DIKARABO

- 1 Phetapheto ya moelelo.✓ (1)
- 2 Moelelo ke wa hore o ile a belehwa ke morwetsana wa mohalaledi, mme Josefa a mo amohela hantle✓✓ (2)
- 3 Le hlakisa moelelo wa ho makala, sethethokisi se makatswa ke motho ya neng a ipatla a ren a le mong, mme batho bohole ba kgumamela yena feela.✓✓ (2)
- 4 Ka sepheo sa ho totobatsa hore Josefa o ile a mo balehisa ho mo qobisa ho bolauwa. Ka sepheo sa ho fa molathothokiso morethetho/ho lekanya mela. ✓✓ (2)
- 5 Ke maikutlo a qenehelo/kutlwelobohloko.✓ (1)
- 6 Molaetsa wa thothokiso ena ke ha sethethokisi se re laetsa/bontsha kamoo Jeso a ileng a itella ho tla pholosa setjhaba diatleng tsa Ramaautla empa setjhaba se sena teboho hodima boitelo boo ba hae.✓✓ (2) [10]

7. THOTHOKISO YA 3: O WA KA, KE WA HAO – KPD Maphalla

- 1 Mamela hle nnake, moratuwa,
 2 Mamela phororo ya maikutlo ke ena;
 3 Ntho ena ha se phororo ke sekgoholo,
 4 Kgohola sa maikutlo ha se na thebe,
 5 O wa ka, ke wa hao.
 6 Bobedi re ba Modimo.
- 7 Le ha mme le ntate ba ka ntahla,
 8 Le ha baena ba ka ntlohela seemeng;
 9 Le ha metswalle yohle e ka mphuralla
 10 Ha o le teng ho nna ke ka morena;
 11 O wa ka, ke wa hao.
 12 Bobedi re ba Modimo.
- 13 Le ha nka tshwelwa ka mathe, ka hlapaolwa.
 14 Ka rohakwa le ke dihole ke di tseba;
 15 Le ha nka nkelwa melamu ka kgakgathwa,
 16 Ha ba ha latwa le tsona dikwakwa ka hlahlathwa
 17 O wa ka, ke wa hao.
 18 Bobedi re ba Modimo.
- 19 Le ha o ka bitswa ka mabitso e se a hao.
 20 Wa rehwa tseketseke, semaumau hantle;
 21 Le ha o ka netwa ka bohata ba lefatshe.
 22 Wa behakakwa dipha wa senngwa lebitso;
 23 O wa ka, ke wa hao.
 24 Bobedi re ba Modimo.
- 25 Le ha o ka rehwa thokolosi, moloi hantle,
 26 Wa hla wa rehwa Diabolosi, Ramautla;
 27 Le ha o ka thetwa thotobolong ke shebile,
 28 Wa haswa ka moswang le ka matlakala,
 29 O wa ka, ke wa hao,
 30 Bobedi re ba Modimo
- 31 Bobedi re ba Modimo moratuwa
 32 Ramasedi o moholo, o a phela;
 33 Le ha dikgukguni di ka kgukguna le ka kgitla,
 34 Dira tsa rera merero, tsa rala meralo
 35 O wa ka, ke wa hao
 36 Bobedi re ba Modimo
- 37 Bobedi re ba Modimo hakwe la pelo,
 38 Atleng tsa Ramahodimo ha re a lahleha;
 39 Le ha ho ka foka meya ha ruthutha difefo
 40 Mahadima a benya, batho ra fetlama;
 41 O wa ka, ke wa hao.
 42 Bobedi re ba Modimo.

**LE HA O KA
THETWA
THOTHOBOLONG!
O WA KA, KE WA
HAO!**

- 43 Modimo o nthuse ke o rekele lehodimo
 44 Le ha bokowa bo nkgina, bo nkganelo;
 45 Le ha lesira la botho le mphoufaditse,
 46 Ke tsamaya ke kgetshemelaka letsatsi le tjhabile;
 47 O wa ka, ke wa hao.
 48 Bobedi re ba Modimo

7.1. Kgutsufatso ya thothokiso

Thothokiso ena e bua ka baratani ba babedi ba ratanang. Mona ho bua e mong wa baratani mme o ntsha mabinebine a pelo ya hae, o hhalosa kamoo a ratang moratuwa wa hae kateng. Temanathothokisong ya 1 o qala ka ho hhalosa botebo ba lerato leo a ratang moratuwa ha hae ka lona. O hhalosa hore sekgahla sa lerato la hae se jwalo ka sekghola se se nang thebe ya ho se thiba.

Sethothokisi se hhalosa hore leha batswadi, baena le metswalle ba ka se lahla ba se siya seemeng, feela ha moratuwa wa sona a le haufi, se ikutlwa e le morena. Se boetse se hhalosa hore le ha se ka rohakwa ka tsela tsohle, sa kgakgathwa, sa hlahlathwa, moratuwa wa sona o tla dula e ntse e le wa hae.

Temanathothokisong ya 4 le ya 5 sethothokisi se bontsha ho se natse le ha moratuwa wa sona a ka bitswa ka mabitso ao e seng a hae; a kang semaumau, tseketske, thokolosi, diabolose le Ramaautla. Se re le ha ho le jwalo se ntse se rata moratuwa wa sona, mme bobedi ba bona ke bana ba Modimo.

Ditemanathothokisong tse qetellang tse 3 sethothokisi se ntse se ipolela lerato ho moratuwa mme se bile se ananelo ntlha ya hore le ha se ka kgetshemela letsatsi le tjhabile, ka baka la bofokodi ba botho, se tla dula se ntse se rata moratuwa wa sona.

7.2. Manollo ya thothokiso

7.2.1. Tlhaloso ya sehlooho

Sehlooho sa thothokiso ena ke ‘O wa ka ke wa hao’. Sehloohong sena sethothokisi se hlakisa le ho boledisa lerato leo se nang le lona ho moratuwa wa sona. Lerato leo le matla hoo le hholang ditshita tsohle tseo sethothokisi se tjamelaneng le tsona.

7.2.2. Mofuta wa thothokiso

Thothokiso ena ke lekodilo/leriki kapa lona lehlolohela. Lekodilo ke thothokiso e kgutshwane e kang pinanyana. Hangata e ngolwa ho tswa lehlakoreng la mmui. Ho yona ho utlwahatswa maikutlo kapa mohopolo kapa ho hhalosa pono e itseng. Sethothokisi se utlwahatsa lerato ho moratuwa wa sona.

7.2.3. Mola wa thothokiso

Mela ya thothokiso ena e bopilwe ka dibetsa tsa bonono tse fapaneng. Dibetsa tsena di na le morero le sepheo sa ho hatella le ho fana ka kutlwisiso e tebileng ya thothokiso.

7.2.4. Manollo ya mola ka mola

Phetapheto ya mantswe e tsepameng

- Melathothokisong ya 1 le 2 sethethokisi se sebedisitse **phetapheto ya mantswe e tsepameng** ka tshebediso ya lentswe lena ‘*mamela*’. Mohopolo o fumanwang molathothokisong wa 1 o fetisetswa molathothokisong wa 2 ka sepheo sa ho hokahanya/tlamahanya mela eo e mmedi. Sethethokisi se sebedisa phetapheto ena ya mantswe ho sidilella mohopolo wa ho re ‘*se mamelewe*’ mme modumo wa mantswe ao o sala o duma kelellong ya mmadi. Phetapheto ena ya mantswe e tsepameng e boetse e iponahatsa melathothokisong ya 7 le 8 ka tshebediso ya mantswe ‘*le ha*’.

Kgefutsohare/sejura

- Molathothokisong ya 1 re fumana **kgefutsohare/sejura**. Kgefutsohare ena e sebedisitswe ka sepheo sa ho katla morethetho wa thothokiso. Sejura se boetse se iponahatsa melathothokisong ya 5, 11, 17, 23, 29, 35, 41 le 41 (O wa ka, ke wa hao) le molathothokisong wa 40 ka mantswe ana ‘*Mahadima a benya, batho ra fetlama*’. Molathothokisong ya 20, 23, 25, 26 le 44 sejura se sebedisitswe ka sepheo sa ho lekalekanya moelego wa mantswe ana a latelang; molathothokisong wa 20 lentswe ‘*tseketske*’ le lekalekanngwa le lentswe ‘*semaumau*’; molathothokisong wa 23 mantswe ‘*ho behakakwa dipha*’ a lekalekanngwa le ‘*ho senngwa lebitso*’, molathothokisong wa 25 lentswe ‘*thokolosi*’ le lekanngwa le ‘*molo*’; molathothokisong 26 lebitso ‘*Diabolosi*’ le lekanngwa le la ‘*Ramaautla*’, molathothokisong wa 44 ho sebedisitswe lentswe ‘*nkgina*’ le lekalekanngwa ka moelego le lentswe ‘*nkganelo*’. Kgefutsohare e boetse e fokotsa bolelele ba molathothokiso.

Tshwantshiso

- Molathothokisong wa 3 ho sebedisitswe sekapuo **tshwantshiso**. Tshwantshiso ena e sebedisitswe ho rehella phororo ya maikutlo eo sethethokisi se nang le yona ka ‘*sekgothola*’ kaha e le maikutlo a tlang ka sekgahla se seholo.

Kgonyetso

- Molathothokisong wa 4 ho sebedisitswe **kgonyetso**. Kgonyetso e sebedisitswe lentsweng lena ‘*Kgohola*’. Mona sethethokisi se fokoditse bolelele ba lentswe ‘*Sekgothola*’ ka ho tlosa sehlongwapele sa Iona. Sepheo se seholo sa ho sebedisa kgonyetso ke ho fa lentswe lebatama le ho toboketsa. Kgonyetso e bile e fokotsa bolelele ba molathothokiso le ho potlakisa morethetho wa molathothokiso. Kgonyetso ena e boetse e iponahatsa molathothokisong wa 37 ka tshebediso ya lentswe ‘*hakwe*’ bakeng sa ‘*lehakwe*’.

Poeletsomodumo - Alithereishene

- Melathothokisong ya 33 le 34 sethethokisi se sebedisitse **poeletsomodumo** ya medumo e bitswang alithereishene ya ‘*kg*’ le ya ‘*r*’ ka tsela ena ‘*Le ha dikgukguni di ka kgukguna le ka kgitla*’ le ‘*Dira tsa rera merero, tsa rala meralo*’. Poeletsomodumo ya medumo ‘*kg*’ le ‘*r*’ e sebedisitswe ka sepheo sa ho bopa morethetho thothokisong le ho etsa hore modumo oo o dule o ntse o utlwahala ditsebeng tsa mmadi.

Lehlaso

- Ditemathothokiso tsohle di qetella ka **lehlaso** le reng; ‘O wa ka ke wa hao, le ‘*Bobedi re ba Modimo*’. Sepheo sa ho sebedisa lehlaso ke ho sidilella mohopolo wa hore baratuwa bana ba a ratana mme ebile ke batho ba Modimo.

7.2.5. Sehalo le maikutlo

- Sehalo seo mongodi a se sebedisitseng ke sa lerato le boitshopo. Sethothokiso se utlwahatsa ho rata moratuwa wa sona mme se bontsha ho ba motlotlo le ho itshepa kaha ha se tsotelle dipuo tse mpe tse buuwang kgahlanong le moratuwa wa sona.
- Maikutlo a qholotswang thothokisong ena yohle ke a kananelo le lerato kaha sethothokisi se bolela hore leha moratuwa wa sona a ka kgeswa, a sehollwa jwang kapa jwang ho yena o tla dula e ntse e le perela ya leihlo.

7.2.6. Mookotaba le molaetsa.

- Mookotaba wa thothokiso ena ke hore ‘Lerato la nnete le hlokang boikaketsi’
Molaetsa wa thothokiso ena ke wa hore ha o rata motho o lokela ho mo ananela le dipha tseo a nang le tsona ho sa kgathalatsehe hore batho ba reng ka yena.

7.2.7. Tlotlontswe

Lentswe	Tlhaloso
Phororo	Metsi a noka a lepellang selomong kapa metsi a lelemelang a sa phalle empa a tswa ka potlako moo ho petetsaneng.
Sekgohola	Metsi a pula e nang ka matla mme a hohola sohle seo a kopanang le sona
Thebe	Sesebediswa sa ho itshireletsa ntweng
Seemeng	Moo ho se nang boitshirellelso/ pepeneneng.
Hlapaolwa	Ho rohakwa kapa ho bitsollwa.
Kgakgathwa	Ho otlwa kgafetsa.
Hlahlathwa	Ho ratha o tabolaka.
Tseketeke/semaumau	Motho ya sa nkeng hantle hloohong
Diph'a	Dikodi tse mpe tse amang botho ba motho.
Thotbolong	Sebaka moo ho lahlelwang matlakala/ molora/ ditshila/dintho tse mpe
Moswang	Jwang/ dijo tse fumanwang ka mohodung wa phoofolo
Bokowa	Boqwala

7.2.8. DIPOTSO LE DIKARABO

DIPOTSO

- 1 Ke phetapheto ya mofuta ofe e fumanwang molathothokising wa 1? (1)
- 2 Ka mantswe a hao, hhalosa moelelo o fuperweng ke melathothokiso ya 9 le 10. (2)
- 3 Kgefutsohare e sebedisitsweng molathothokisong wa 20 e sebedisistwe ka sepheo sefe? (2)
- 4 Fana ka lebitso la sebetsa sa bothothokisi se sebedisitsweng molathothokisong wa 33. Sebetsa seo se bopilwe ka modumo ofe? (2)
- 5 Hhalosa se bolelwang ke melathothokiso ya 45 le 46. (2)
- 6 Ke maikutlo afe a totobatswang thothokisong ena yohle? (2)

- 7 Akaretsa molaetsa wa thothokiso ena ka polelo E LE NNGWE e jereng mohopolo wa sehlooho.

(2)
[13]

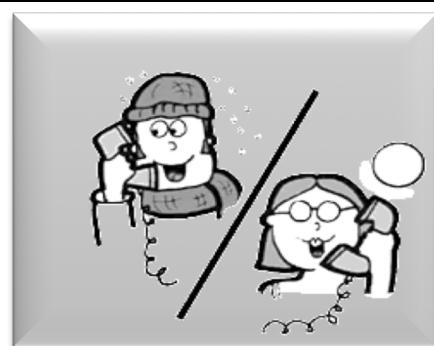
✓ DIKARABO

1. Phetapheto ya moeleso. ✓ (1)
2. Moeleso ke wa hore leha metswalle e ka mo hlanohela, ha a e na le moratuwa wa hae o ikutlwa eka morena ya nang le tsohle. ✓✓ (2)
3. E lekalekanya moeleso wa mantswe ana ‘tseketske’ le ‘semaumau’.
E thusa ho kgina morethetho wa thothokiso/E fokotsa lebelo la thothokiso.
E fokotsa palo ya mantswe molathothokisong. ✓✓ (2)
4. Ke poletsomodumo/alithereishene. Ka modumo wa ‘kg’ (2)
5. Sethothokisi se bolela hore ka baka la bofokodi ba botho se tsamaya se ntse se etsa diphoso. (2)
6. Ke maikutlo a kananelo le lerato kaha sethothokisi se bolela hore leha moratuwa wa sona a ka kgeswa, a seholwa, ho yena o tla dula e ntse e le thaka ya leihlo. ✓✓ (2)
7. Molaetsa wa thothokiso ena ke wa hore ha o rata motho o lokela ho mo ananelo le dipha tseo a nang le tsona. ✓✓ (2)

[13]

8. THOTHOKISO YA 4: RATO LA KA – KPD Maphalla

- 1 Ka bo hula, tor'a mphihlela,
 2 Ka bua ka tshoha lerato la ka
 3 Tebong ba pelo ka nyakalla,
 4 Ka phaphama, moratuwa ha a yo.
- 5 Jwale pelo ya bala dinthontho,
 6 Ka hopola rato la ka ka hlomoha,
 7 Roko ba hana hehehe, ba latola bosehla,
 8 Mehopolba e dumella ho farasa.
- 9 Ya tlola dithaba le dithajana mehopolo,
 10 Dinoka le dinokana ya di tshela ho se tshita,
 11 Ya fokaela thoto e setse morao kaofela,
 12 Ke ela e fihla motsaneng, balakatha!
- 13 Habo rato la ka mehopolo ya fihla,
 14 Nna ka nna ka fufula eka ke dihetse dinone,
 15 Tebong ba pelo ka hloka mofuthu,
 16 Thabo le nyakallo tsa emella thoko le nna.
- 17 Hoja ke molaodi wa tsohle, ke a laela;
 18 Letsatsi ho se bitohe ke ne ke tla le laela.
 19 Hoba moratuwa o hole, nke se mmone;
 20 Le ha le ka hlaha le sele le bohweng ba ntja.
- 21 Empa hoba ha ke molaodi ha ke laole.
 22 La tjhaba eka ha le utlwe sello sa ka,
 23 La tjhaba diphateng ke kakalletse feela,
 24 Roko bo ile bo ntshihile ke nnotshi.
- 25 Ha di tlwaela makgulo buka ka di lwantsha.
 26 Ka di ntsha maqephe phelo ba tsona,
 27 Lesiba ka le kokosa taba tsa ntlala.
 28 Ka ngola maqepheqephe, ka kgotsofala.
- 29 Kgotsafalang eo ka boela ka ngongoreha,
 30 Ka lengolo taba di ka tshoha di dieha,
 31 E tla re di fihla ke tla be ke fetohile,
 32 Tsohle di boetse madulong ho hlomoha ho ile.
- 33 Ka dula ka nahana ntho di hana ho fela,
 34 Ntho tsa ho nkopanya le rato la ka ka potlako;
 35 Kgabareng ka hopola nthwa makgowa fonofono,
 36 Ka e laimela sa phakwe e lata tsuonyana.
- 37 Ntho ka e akgella leshome, ka e tobetsa;
 38 Lapeng habo rato la ka ya kokota,
 39 Motho ka se fumane eo ke mmatlang,
 40 Eo a ka a nqoqisa pele a bitsa moratuwa.

**JO! BOHLOKO BA
LERATO LA HOLE WEE!**

41	Ka mora nakwana ratu a bitswa,
42	A tla a matha, ka utlw'a hemesela;
43	Yare a re o a bua soto ba nkewla,
44	Fono ya kgaola puo, manyane a fedile.
45	Pela fono ka tloha pelo e le boima,
46	E balabala e hopotse hole sebakana,
47	E tsetselela hole pelong ya moratuwa;
48	Jo! boholoko ba lerato la hole wee!

8.1. Kgutsufatso ya thothokiso

Thothokisoo ena ke ya tokodiso kapa re ka re e a hhalosa. E lokodisa le ho hhalosa diketsahalo tsohle tseo sethethokisi se di entseng nakong eo se neng se hholohetse moratuwa wa sona. Taba ena ya tlholohelo e qadile ka toro e ileng ya fihlela sethethokisi. Nakong eo sethethokisi se thabileng, se iponang se na le moratuwa wa sona, se ile sa phaphama mme sa nyahama ha se lemoha hore se ne se mpa se lora feela.

Toro eo e ile ya qholotsa maikutlo a tlholohelo ho sethethokisi. Pelo ya balabala ya nahana ntho di hana ho fela hoo sethethokisi se ileng sa ba sa hholeha ho kgaleha. Sa dulela ho nahana ka moratuwa wa sona bosiu ba ba esa tshekge. Ha sethethokisi se ntse se shebile, mehopolo ya sona ya kgelekgetheha ya ba ya fihla habo lerato la sona. Ka nako eo ke ha sethethokisi se se fufulelwa, se e ba metsi te! hoo e kang se ntsheditse metsi dikobong (*ho dihela dinone*) athe se mpa se fufuletswe feela. Botebong ba pelo ya sona sa hloka thabo.

Sethethokisi sa lakatsa eka letsatsi le ka se hlahe empa kaha ha se sona se laolang dintho, letsatsi le nnile la hlahe jwalo ka tlwaelo. Hara motsheare sethethokisi se ile sa qalella ho ngola lengolo le yang ho moratuwa wa sona. Eitse ha se qeta ho ngola lengolo se re tu, se ile sa kgotsofala! Kgotsafalong eo sa fihlelwa ke ho ngongoreha. Se ne se ngongorehiswa ke hore lengolo le tla dieha ho fihla ho moratuwa wa sona.

Ha mohopolo oo o fihla maikutlong a sona, sa nahana ho letsetsa moratuwa wa sona mohala. Sa kgorohela mohala, sa o kenya tjhelete, sa tobetsa dinomoro empa ka bomadimabe mohala wa arajwa ke motho e mong ya ileng a qoqisa sethethokisi ka ho sa tsebe hore pelo ya sona e labalabela ho bua le moratuwa wa sona. Nakong eo moratuwa wa sona a bitswang mme a tlang a mathile mohaleng a bile a hemesela, tjhelete ya fela mme puisano ya bona ya kgaoha ba e so ye le kae.

Sethethokisi se tlohile pela mohala moywa sona o sithabetse haholo kaha se ile sa hholeha ho buisana le moratuwa wa sona.

8.2. Manollo ya thothokiso

8.2.1. Tlhaloso ya sehlooho

Sehlooho sa thothokiso ena ke ‘Rato la ka’. Sehlooho sena se hhalosa ka moratuwa wa motho ya ratwang haholo empa boholoko bo bakwa ke hore baratani bana ba dula dibakeng tse arohaneng mme seo se baka tlholohelo e kgolo ho bona

8.2.2. Mofuta wa thothokiso

- Thothokiso ena ke Tokodiso. Tokodiso ke thothokiso eo ho yona sethethokisi se lokodisang diketsahalo ka tatellano eo di etsahetseng ka yona. Se lokodisa kamoo se hlolohetseng moratuwa

wa sona kateng. Tsena di qholoditswe ke toro eo sethethokisi se ileng sa lora moo se neng se lora eka se dutse le moratuwa wa sona. Thothokiso ena e boetse e bitswa ka hore ke Lehlolohela.

8.2.3. Mola wa thothokiso

- Mela ya thothokiso ena e bopilwe ka dibetsa tsa bonono tse fapaneng. Dibetsa tsena di na le morero le sepheo sa ho hatella le ho fana ka kutlwisiso e tebileng ya thothokiso.

8.2.4. Manollo ya mola ka mola

Kgonyetso

- Molathothokisong wa 1 ho sebedisitswe **kgonyetso**. Kgonyetso e sebedisitswe lentsweng lena ‘tor'a’. Ka puo e twaelehileng lenswe leo le baleha e le mantswe a mabedi e leng ‘toro ya’ Mona sethethokisi se fokoditse bolelele ba lenswe ‘toro ya’ ka ho tlosa ditlhaku tse pedi e leng ‘o’ le ‘y’. Sepheo se seholo sa ho sebedisa kgonyetso ke ho fa lenswe lebatama le ho le toboketsa. Kgonyetso e bile e fokotsa bolelele ba molathothokiso le ho potlakisa morethetho wa wona. Kgonyetso ena e boetse e iponahatsa melathothokisong ya 3 le 15 ka tshebediso ya lenswe ‘Tebong’ bakeng sa ‘Botebong’; melathothokisong ya 6,34, 38 le 48 ka tshebediso ya lenswe ‘rato’ bakeng sa ‘lerato’; melathothokisong ya 7 le 24 ka tshebediso ya lenswe ‘Roko’ bakeng sa ‘Boroko’; molathothokisong wa 26 ka tshebediso ya lenswe ‘phelo’ bakeng sa ‘bophelo’; molathothokisong wa 38 ka tshebediso ya lenswe ‘Lapeng’ bakeng sa ‘Lelapeng’ le molathothokisong wa 42 ka tshebediso ya lenswe ‘utlw'a’ bakeng sa ‘utlw'a a’.

Kgefutsohare/sejura

- Molathothokisong wa 1 re fumana **kgefutsohare/sejura**. Kgefutsohare ena e sebedisitswe ka sepheo sa ho katla morethetho wa thothokiso le ho fokotsa bolelele ba molathothokiso. Sejura se fokotsang molathothokiso le ho katla morethetho se boetse se iponahatsa melathothokisong ya 4, 6, 19, 28, 37 le 44.
- Melathothokisong ya 7 le 12, sejura se sebedisitswe ka sepheo sa ho lekalekanya moelego wa mantswe ana a latelang; Molathothokisong wa 7 mantswe ‘hana hehehe’ a lekalekanngwa ka moelego le mantswe ‘latola bosehla’; Molathothokisong wa 12 mantswe ‘ho fihla motsaneng’ a lekalekanngwa ka moelego le ho re ‘balakatha’. Kgefutsohare e boetse e fokotsa bolelele ba molathothokiso.

Mothofatso

- Molathothokisong wa 7 ho sebedisitswe **mothofatso**. Mothofatso ke ha sebui se bua ka se se nang bophelo jwalo ka ha eka se a phela. Mona sethethokisi se bua ka boroko jwalo ka ha eka bo kgona ho hana ho etsa se itseng jwalo ka ha motho a ka hana ho etsa se itseng. Le molathothokisong wa 24 re ntse re fumana **mothofatso**. E se eka boroko bo ile ba ema ba tsamaya ba siya monga bona a le mong. Le molathothokisong wa 38 re bona ho sebedisitswe mothofatso. E se eka fonofono e ile ya tsamaya ka maoto a yona ya ya habo moratuwa mme ya fihla ya kokota.

Anastrofi

- Melathothokisong ya 9, 18 le 39 ho sebedisitswe **anastrofi**. Anastrofi ke tatellano e sa tlwaeleheng ya mantswe. Sethothokisi se sebedisa anastrofi ka sepheo sa ho qatsohisa mantswe a itseng hore a tle a toboketswe. Molathothokisong wa 9 mantswe a qatsohisitsweng ke ‘Ya *tlola*’ hobane ka puo e tlwaelehileng lenseswe ‘*Mehopolo*’ le ne le lokela ho qala mola oo mme mola oo o ne o tla baleha ka tsela ena ‘*Mehopolo ya tlola dithaba le dithajana*’. Molathothokisong wa 18 mantswe a qatsohisitsweng ke ‘*Letsatsi ho se bitohe*’ hobane ka puo e tlwaelehileng mantswe ‘ke ne ke tla laela’ a ne a lokela ho qala mola mme mola oo o ne o tla baleha ka tsela ena ‘Ke ne ke tla laela letsatsi ho se bitohe’. Molathothokisong wa 39 lenseswe le qatsohisitsweng ke ‘*Motho*’

hobane ka puo e tlwaelehileng mantswe ‘ka se *fumane*’ a ne a lokela ho qala mola mme mola oo o ne o tla baleha ka tsela ena ‘Ka se fumane motho eo ke *mmatlang*’. Molathothokisong wa 41 mantswe a qatsohisitsweng ke ‘*Ka mora nakwana*’ hobane ka puo e tlwaelehileng lenseswe ‘ratu’ le ne le lokela ho qala mola mme mola oo o ne o tla baleha ka tsela ena ‘Ratu a bitswa ka mora nakwana’.

Lekgotsi (!)

- Molathothokisong wa 12 ho sebedisitswe **lekgotsi**. Sethothokisi se le sebedisitse ka sepheo sa ho bontsha ho tshoha le ho makala. Se makatswa ke mehopolo e kgelekgethehang ho ya fihla hole hakaana.

Papiso/tshwantshanyo

- Molathothokisong wa 36 ho sebedisitswe **papiso/tshwantshanyo**. Sethothokisi se bontsha kamoo se ileng sa kgorohela mohala kateng mme se bapisa hoo le ha phakwe e hlwibila ditsuonyana. Sena se sebedisitswe bakeng sa ho hlakisa ketsahalo e etsahalang.

Mantswemakgohledi

- Molathothokisong wa 1 sethothokisi se sebedisitse lenseswe ‘hula’ bakeng sa hore se re ‘ka kgaleha’. Lenseswe lena lena le kgohlela hantle kaha le hhalosa hore sethothokisi se ne se hlile se kgalahile ha monate ha se tla lora.
- Molathothokisong wa 8 sethothokisi se sebedisitse mantswe ‘mehopolo e a farasa’ bakeng sa hore se re ‘mehopolo e a lahleha/e a tlalatlala’. Lenseswe ‘farasa’ le kgohlela hamonatjana molathothokisong ona ho totobatsa ntlha ya hore mehopolo e ile ya lahleha.

8.2.5. Sehalo le maikutlo

- Sehalo seo mongodi se se sebedisitseng ke se nyahameng sa ho sithabela maikutlo ho bakwang ke tlholohelo e maikutlong a sona kaha se hopotse le ho hlolohela moratuwa wa sona.
- Maikutlo a qholotswang thothokisong ena yohle ke a qenehelo. Mmadi o ikutlwa a tletse qenehelo ha e le moo sethothokisi se lekile matsapa ohle a ho bua le moratuwa wa sona empa se qetelletse se hlolehole ho ka utlwa lenseswe la moratuwa wa sona hobane tjhelete e ile ya fela.

8.2.6. Mookotaba le molaetsa.

- Mookotaba wa thothokiso ena ke ‘Bohloko ba lerato la hole’
- Molaetsa wa thothokiso ena ke wa hore lerato la hole le ka o utlwisa bohloko kaha ha o kgone ho kopana le ho bua le moratuwa wa hao ka nako eo o batlang ka yona.

8.2.7. Tlotlontswe

Lentswe	Tlhaloso
Mehopolo e a farasa	Mehopolo e a lahleha/tlalatlala
Tshita	Ntho e sitisang motho ho etsa se itseng
Fokaela	Ho ya le moyo
Fufula	Ho fufulelwla
Ho dihela dinone	Ho ntshetsa metsi dikobong o ntse o kgalehile
Lesiba	Pene ya ho ngola
Kokosa	Ho tshwarela ntho hodimo
Laimela	Ho kgorohela se itseng
Hemesela	Ho phefumolaha ka matla ka morao ho ho matha ho tsamaya ka matla/ sebetsa ka matla
Soto	Ho ba kgopo

8.2.8. DIPOTSO LE DIKARABO

DIPOTSO

- Qolla molathothokiso moo ho sebedisitsweng sejura temanathothokisong ya 1 o be o fane ka bohlokwa ba yona molathothokisong oo. (2)
  - Kgonyetso e sebedisitsweng molathothokisong wa 7, ka tshebediso ya lentswe 'roko', e sebedisitswe ka sepheo sefe? (2)
  - Lekgotsi le hlahella molathothokisong ofe temanathothokisong ya 3? Bohlokwa ba lekgotsi leo ke bofe molathothokisong oo? (2)
  - Temanathothokiso ya ho qetela e qholotsa maikutlo a jwang ho wena? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
  - Bolela hore ke sehalo sefe se sebedisitsweng thothokisong. Tshehetsa karabo ya hao ka lebaka. (2)
- [10]

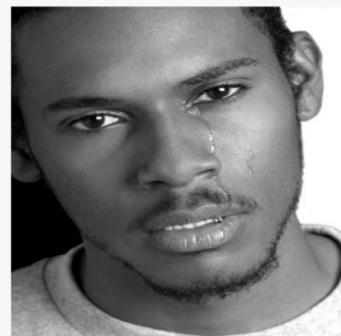
DIKARABO

- Ke molathothokisong wa 4. ✓
E thusa ho katla morethetho wa thothokiso.
E thusa ho fokotsa bolelele ba molathothokiso.✓ (2)
- Ka sepheo sa ho fa lentswe 'roko' sefutho le ho matlafatsa ntlha ya hore o ile a hloleha ho kgaleha hohang.
Ka sepheo sa ho fokotsa bolelele ba molathothokiso.
Ka sepheo sa ho potlakisa morethetho wa molathothokiso. ✓✓ (2)
- Molathothokisong wa 12.✓ Bohlokwa ba lekgotsi ke ho bontsha ho makala hoo sethethokisi se nang le hona ha se lemoha hore mohopolo o se o kgelekgethehile wa ba wa re balakatha motsaneng habo moratuwa.✓ (2)

- 4 Maikutlo a qholotswang thothokisong ena yohle ke a qenehelo. ✓Mmadi o qenehela sethethokisi se lekileng matsapa ohle a ho bua le moratuwa wa sona empa sa qetella se hholehile ho utlwa lenseswe la moratuwa wa sona hobane tjhelete e ile ya fela hang ha moratuwa a re o araba mohala.✓ (2)
- 5 Sehalo se nyahameng sa ho sithabela maikutlo✓ Sethethokisi se hopotse le ho hlolohela moratuwa wa sona feela ha se kgone ho iteanya le yena.✓ (2)
[10]

9. THOTHOKISO YA 5: KE LLA LE WENA – MT Lekitlane

1	Boseyeng o nkentse mpowane, thatohatsi;
2	Bongwaneng ka ba naletsana e pela kgwedi.
3	Yare ke tla ke lla sa mmokotsane, phohomela;
4	Thaka tsa ka di ntetekile re ipapalla.
5	Wa kgweletsa dithebetha wa itokisetsa ntwa,
6	Tlung wa tswa o bipetsane, o hemesela;
7	Malapeng a bantlhokofatsi wa kena o fufuletswe.
8	Wa tsholela batho maqa ba sa o lebella.
9	Bitsong la ka wa qabana le batho, la fapan;
10	Manyaleng ao ke a entseng wa nkemela,
11	Thupa ka se e latswe, ka se e tsebe;
12	Kajeno ke lla le wena morati wa me,
13	Hara banna ke ya marapo a bonolonolo,
14	Ke tsietswa le ke maimanyana a sa reng letho.

**KE TSIETSWA LE KE
MAIMANYANA A SA RENG
LETHO!**

9.1. Kgutsufatso ya thothokiso

Thothokisong ena sethethokisi se utlwahatsa maikutlo a ho sithabela le ho nyahama ka baka la maemo ao se iphumanang se le ho ona. Se hhalosa kamoo se hodisitsweng se teteswa le ho bokotswa ka mma sona kateng. E ne e re ha se tla lapeng se lla ka baka la ho shatjwa ke dithaka tsa sona, mma sona o ne a ikisa malapeng a bana bao ho ya lwana. Ha a fihla moo o ne a bolella batho masaakokometse ka baka la kgalefo batho ba sale ba maketse.

Se tswela pele ka ho hhalosa hore mma sona o ne a se emela leha se sentse se entse phoso. Qetellong ha se se se hodile, se iphumana se hholwa ke ho emelana le mathata a bophelo ka lebaka la kgodiso eo e bokowa/mpe.

9.2. Manollo ya thothokiso

9.2.1. Thhaloso ya sehlooho

Sehlooho sa thothokiso ke ‘Ke lla le wena’ Mona sethethokisi se hhalosa kamoo ngwana ya hodisitsweng a bokotswa le ho teteswa ke mmae a seng a hloleha ho ikemela jwalo ka monna ha a se a hodile. Ngwana enwa o a lla mme ke hona a lemohang hore lerato la mmae, leo a neng a mo hodisa ka lona ha le a mo tswela molemo kaha o hholwa le ke maimanyana a sa reng letho.

9.2.2. Mofuta wa thothokiso: Sonete

Sonete ke mofuta wa thothokiso o nang le melathothokiso e leshome le metso e mene. Ka tlwaelo mela e 8 e qalang e ba le mohopolo o itseng, mme mela e 6 e qetellang e hanyetsane le mohopolo oo. Leha ho le jwalo, sena ha se iponahatse thothokisong ena.

9.2.3. Mola wa thothokiso

Mela ya thothokiso ena e bopilwe ka dibetsa tsa bonono tse fapaneng. Dibetsa tsena di na le morero le sepheo sa ho hatella le ho fana ka kutlwisiso e tebileng ya thothokiso.

9.2.4. Manollo ya mola ka mola

Phetapheto ya moeleso

- Molathothokisong wa 1 ho sebedisitswe **phetapheto ya moeleso** ka tshebediso ya mantswe ‘*mpowane*’ le ‘*thatohatsi*’. Sepheo sa ho sebedisa phetapheto ya moeleso ke ho toboketsa le ho matlafatsa lerato leo mma sethethokisi a neng a e na le lona ho sona. Le ho bontsha kamoo a neng a se tetesa kateng. Phetapheto ena ya moeleso e boetse e iponahatsa melathothokisong e latelang: molathothokisong wa 3 ka tshebediso ya mantswe ‘*ke lla sa mmokotsane*’ le ‘*phohomela*’; molathothokisong wa 6 ka tshebediso ya mantswe ‘*o bipetsane*’ le ‘*o hemesela*’; molathothokisong wa 9 ka tshebediso ya mantswe ‘*wa qabana le batho*’ le ‘*la fapano*’ le molathothokisong wa 11 ka tshebediso ya mantswe ‘*ka se e latswe*’ le ‘*ka se e tsebe*’. Melathothokisong ya 1 le 2 e hlahella hape ka tshebediso ya mantswe ‘*Boseyeng*’ le ‘*Bongwaneng*’.

Kgefutsohare/sejura

- Hona molathothokisong wa 1, re fumana **kgefutsohare/sejura**. Kgefutsohare e iponahatsa ka tshebediso ya letshwao la feelwana melathothokisong. Molathothokisong ona, kgefutsohare sebedisitswe ka sepheo sa ho lekalekanya moeleso wa mantswe ana ‘*mpowane*’ le ‘*thatohatsi*’. Kgefutsohare e boetse e fokotsa bolelele ba molathothokiso. Hape e katla/kgina morethetho wa molathothokiso kapa hona ho fokotsa lebelo la molathothokiso. Kgefutsohare ena e boetse e hlahella melathothokisong ya 3, 6 le 11 mme le hona moo e ntse e sebetsa yona mesebetsi e seng e boletswe.

Maele

- Molathothokisong wa 2, ho sebedisitswe **maele** ana ‘naletsana e pela kgwedi’. Ona a sebedisitswe ka sepheo ho fana ka moeleso o tomayana ho feta ho sebedisa mantswe a tlwaelehileng e leng ngwana ya ratwang haholo/thatohatsi.

Tlohelo

- Molathothokisong wa 3, re fumana **tlohelo**. Tlohelo ena e bopilwe ka ho siya lenseswe sello. Sena se etswa ka sepheo sa ho potlakisa morethetho kapa ho notla palo ya mantswe molathothokisong.

Kgonyetso

- Molathothokisong wa 4, fumana **kgonyetso** ka tshebediso ya lenseswe ‘*thaka*’ bakeng sa ‘*dithaka*’. Kgonyetso e sebedisitswe ka sepheo sa ho potlakisa morethetho kapa ho notla palo ya dinoko tsa lenseswe. Sena se fokotsa le bolelele ba molathothokiso. Kgonyetso ena e boetse e iponahatsa molathothokisong wa 6 ka tshebediso ya lenseswe ‘*Tlong*’ bakeng sa ‘*Ntlong*’ le molathothokisong wa 9 ka tshebediso ya lenseswe ‘*Bitsong*’ bakeng sa ‘*Lebitsong*’.

Lentswelekgoledi

- Molathothokiso wa 5 re fumana **lentswelekgoledi** ka tshebediso ya ‘kgweletsa’ bakeng sa ho nyolla. Lentswe ‘*kgweletsa*’ le tomayana ho feta lenseswe ho ‘*nyolla*’. Sepheo sa ho sebedisa lenseswelekgoledi ke ho fana ka sefutho/lebatama le ho sebedisa lenseswe le kgohlelang hantle maemong ao a ditaba a hlaloswang. Lentswelekgoledi le boetse le iponahatsa molathothokisong wa 10 ka tshebediso ya lenseswe ‘**Manyaleng**’ bakeng sa hore sethethokisi se re “Diketsong tsa ka tse mpe”. Le molathothokisong wa 14 re ntse re fumana lenseswelekgoledi ka tshebediso ya lenseswe ‘tsietswa’ bakeng sa hlolwa.

Karaburetso ya pono

- Temanathothokisong ya 2 re fumana **karaburetso ya pono**. E se eka re bona mme enwa a tswa lapeng la hae a halefile, a bile a kgweletsa dithebetha tsa hae a fihla a tjodietsa batho ba sala ba maketse.

Anastrofi

Molathothokisong wa 9, ho hlahella **anastrofi**, e leng tatellano e sa tlwaeleheng ya mantswe. Yona e sebedisitswe ka sepheo sa ho qatsohisa lenseswe kapa mantswe a tlositsweng sebakeng sa ona moo re tlwaeletseng a sebediswa teng, e leng: ‘Bitsong la ka’. Ka puo e tlwaelehileng molathothokiso ona o lokela ho baleha tjena; ‘Wa qabana le batho, la fapani bitsong la ka’.

‘Bitsong la ka’, e bolela hore ho tsepamisitswe maitkutlo ho yona ka baka la bohlokwa ba yona molathothokisong oo hobane e totobatsa hantle hore mme wa sethethokisi, o entse tsohle ‘tse mpe’ hobane feela a batla ho sireletsa ngwana wa hae.

9.2.5. Sehalo le maikutlo

- Sehalo seo mongodi a se sebedisitseng thothokisong ena ke sa tlhokofalo le ho tetebelo maikutlo.
- Maikutlo a mmadi a qholotswang mona ke a qenehelo kapa a kutlwelobohloko ka lebaka la hore sethethokisi, se lla ka hore se ne se bokotswa bonyaneng, mme jwale se hodile ha se kgone ho iketsetsa letho ka baka la ho bokotswa hoo. Mmadi o se utlwela bohloko ha e le mona se lemohang kgodiso e lebatha ya lapeng la habo sona.

9.2.6. Mookotaba le molaetsa

- Mookotaba thothokisong ena ke hore ‘Lerato la botswana le senyekgenyekge le senya ngwana’.
- Molaetsa kapa thuto thothokisong ena ke ho lemosa babadi hore ba se bokotse bana ba bona haholo ho feta tekano hobane seo se ba etsa batho ba sa kgoneng ho ikemela bophelong.

9.2.7. Tlotlontswe

Lentswe	Tlhaloso
Mpowane	Motetesuwa/Ngwana ya hodiswang a teteswa ke batswadi ba hae
Sello sa mmokotsane/Phohomela	Sello se seholo
Di ntetekile	Di ntjhapile habohloko
Ho kgweletsa	Ho phahamisa mese o e subele
Dithebetha	Mose wa Basotho o teteaneng, o sehlopha o etsang eka motho o nonne
Bipetsana	Ho hloleha ho hema
Manyaleng	Ketsong tse mpe
Marapo	Mesifa

9.2.8. DIPOTSO LE DIKARABO

DIPOTSO

1. Qoholla mantswe a hlahellang melathothokisong ya 1 le 2 a sebedisitsweng ho bopa phetapheto ya moeleo. (2)
2. Ke bokgabo bofe ba bothothokisi bo hlahellang molathothokisong wa 4 ntle le sejura, mme sepheo sa bokgabo boo ke bofe molathothokisong oo? (2)
3. Bohlokwa ba maele a hlahellang molathothokisong wa 2 ke bofe? (2)
4. Ke maikutlo afe a qholotswang ke thothokiso ena yohle ho wena? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
5. Akaretsa mohopolo o jerweng ke thothokiso ena ka polelo E LE NNGWE. (2)
[10]

DIKARABO

1. 'boseyeng' le 'bongwaneng'. ✓ ✓ (2)
2. Tloheloo. Ho siuwe lenseswe 'sello' ka sepheo sa ho potlakisa morethetho kapa ho notla palo ya mantswe molathothokisong oo. ✓ ✓ (2)
3. A sebedisitswe ka sepheo **sa** ho fana ka moeleo o tomanyana ho feta ho sebediswa mantswe a tlwaelehileng; e leng ngwana ya ratwang haholo /thatohatsi. ✓ ✓ (2)
4. Maikutlo a qholotswang mona, ke a kutlwelobohloko hobane motswadi a ne a tetesa sethothokisi kgodisong ya sona. Jwale, se hodile, se hlolwa ke mesebetsi e fokolang. ✓ ✓ (2)
5. Mookotaba thothokisong ena ke hore lerato la ho hodisa bana ka tsela e senyekgenyekge, ha se lerato. ✓ (2)
[10]

10. THOTHOKISO YA 6: BALA MAHLOHONOLO - K.P.D Maphallal

- 1 O nkeleditse jwalo Molakolako
2 Kgabane yane ya ho eletsa ditjhaba;
3 Eitse ha a nkutlwla ke ntse ke tsetsela
4 A boela a mphallela ka ditemoso.
- 5 Bala mahlohonolo o lese dithohako,
6 Dithohako ke ditlhapa ha di hole;
7 Ha o ka itshwenya ka tsona o ka se hole,
8 Maharasha a ka ikotla sefuba ka wena.
- 9 Bala mahlohonolo o lese batlatlapi,
10 Botlatlapi ke ba lefatshe ha bo ye tao;
11 Motlatlapi leha a ka o tlatlapa kajeno
12 Hosane o tla tla kopa bohobe ho wena.
- 13 Bala mahlohonolo o lese dinonori,
14 Dinonori di nanara di sa qete;
15 Le ha dinonori di o nanarela ka hohle
16 Hosane ho tla wela tsona mankwaneng.
- 17 Bala mahlohonolo o lese dikgukguni,
18 Dikgukguni ha di na toka, di tshaba nnete;
19 Dikgukguni le ha di ka kgukguna le masiu
20 Hosane di tla tshwaswa ke difi e le tsa tsona.
- 21 Bala mahlohonolo o lese ditshokelo,
22 Ditshokelo di holofatsa pelo ya motho,
23 Pelo e dikaqa e sitwa ho phomola,
24 E sitwa le ho boha mahlasedi a letsatsi
- 25 Bala mahlohonolo o lese matshwenyeho,
26 Matshwenyeho ke kobo a aperwe ke bohle,
27 Ha o a peretlisa a hola haholo
28 Hosane o qetelle o se o sa bone tsela.
- 29 Bala mahlohonolo o lese dingongoreho,
30 Dingongoreho di sithabetsa mehopolo,
31 Dingongoreho le ha di ka o futuhela
32 Ha o sa di natse di a o suthela.
- 33 Bala mahlohonolo o lese dikomang,
34 Dikomang ke motheo wa diqabang,
35 Dikomang ha o itlwaetsa tsona
36 Di o manama jwalo ka letsetse.
- 37 Bala mahlohonolo o lese dipelaelo,
38 O belaellang Modimo a o ratile?
39 Lesa dipelaelo o lemohe maseho,
40 Bophelo ke mpho, ke lehlohonolo.

**O BELAELLANG MODIMO
A O RATILE?**

10.1. Kgutsufatso ya thothokiso

Thothokisong ena sethethokisi se utlwhatsa maikutlo a tsotello. Sethethokisi se maemong a hantle a boeletsi. Se kgothalletsa e mong le e mong ho bala mahlohonolo a mo dikileng, ao e leng mpho e tswang ho Modimo ho e na le ho ngongoreha ka dintho tse sa reng letho, tsa nakwana. Se qala ka ho hhalosa hore sona se ile sa eletswa ke Molakolako monna ya neng a tletse dikgothatso. Se lemosa babadi hore ba se ikgathatse ka dithohako, batlatlapi, dinonori, dikgukguni, ditshokelo, matshwenyeho, dingongoreho, dikomang le dipelaelo. Se hhalosa hore tsena tsohle, tse tetebetsang moyo wa motho ha di na molemo mme ho ka ba hotle ha bohole re ka di nena, ra se ikgathatse ka tsona mme re hahamalle pele, re shebe tseo e leng tlhohonolofatso ho rona.

10.2. Manollo ya thothokiso

10.2.1. Tlhaloso ya sehlooho

Sehlooho sa thothokiso ena ke ‘Bala mahlohonololo’. Sehlooho sena se kgothalletsa motho hore a shebe tse ntle tse mo potapotileng mme a tlohele ho shebana le tse mpe. A lebohe Morena Modimo. Se kgothalletsa mmadi ka tsela ya pinanyana hore a be le lerato le tumelo bophelong.

10.2.2. Mofuta wa thothokiso: Thuto

Thothokiso ena ke ya thuto mme e eletsa kapa hona ho kgothatsa babadi hore ba inkele tse ntle maphelong a bona ba nene tse se nang molemo. Mofuta ona o boetse o tsejwa ka lebitso la Lehlolahela/Lerike.

10.2.3. Mola wa thothokiso

Mela ya thothokiso ena e bopilwe ka dibetsa tsa bonono tse fapaneng. Dibetsa tsena di na le morero le sepheo sa ho hatella le ho fana ka kutlwisiso e tebileng ya thothokiso.

10.2.4. Manollo ya mola ka mola

Enjambamente/Molamotjetje/Molapholletsi

- Melathothokisong ya 1 le 3 ha ho na letshwao la ho bala qetellong ya yona. Mona sethethokisi se sebedisitse **enjambamente/molamotjetje/molapholletsi**. Molamotjetje o sebediswa ka sepheo sa ho potlakisa morethetho le ho hokahanya mela. Mohopolo o jerweng ke molathothokiso wa 1 o kena ka ho otloloha molathothokisong wa 2, mme se jerweng ke molathothokiso wa 3 se kena ka ho otloloha moleng wa 4. Molamotjetje ona o boetse o fumaneha melathothokisong wa 11, 15, 19, 27, 31 le 35.

Lentswelekgholedi

- Molathothokisong ya 3 ho sebedisitswe **lentswelekgholedi** ‘tsetsela’ bakeng sa lentswe ‘lla’. Sepheo sa ho sebedisa lentswelekgholedi ke ho fana ka sefutho/lebatama le ho sebedisa lentswe le kgohlelang hantle maemong ao a ditaba a hhaloswang. Lentswelekgholedi ke lentswe le tomanyana ho feta lentswe le sebediswang ka mehla. Lentswelekgholedi le boetse le fumaneha melathothokisong ena; Molathothokisong wa 4 ka tshebediso ya lentswe ‘ditemoso’ bakeng sa lentswe ‘dikeletso’ le lentswe ‘mphallela’ bakeng sa ho re ‘ntlisetsa’. Molathothokisong wa 8 e botjwa ka tshebediso ya lentswe ‘Maharaswa’. Lentswe lena le hhalosa batho ba eisehang/ nyatsehang mme le kgohlela hantle ho feta ha sethethokisi se ne se itse ‘*Batho ba nyatsehang*’; Molathothokisong wa 24, sethethokisi se sebedisitse lentswe ‘boha’ bakeng sa ‘sheba’. Ha o ‘boha’, ke ha o sheba hobane ho na le se o kgahlang se hohelang mahlo a hao. Ka hona lentswe

‘*boha*’ ke lenseswelekohledi kaha le jere moevelo o tomanyana ho feta ho ‘sheba’.

- Molathothokisong wa 27 re fumana lenseswe ‘peretlisa’ le kgohlengl hantle ho feta ha sethethokisi se ne se itse ‘*ho bua ka*’. Molathothokisong wa 30, sethethokisi se sebedisitse lenseswe ‘*sithabetsa*’ bakeng sa ‘*imetsa*’. Ha o sithabetse mohopolo ke ha o sulafalletswe ke bophelo o sa kgahlwe ke eng kapa eng. Ha e le molathothokisong wa 36 sethethokisi se sebedisitse lenseswe ‘*manama*’ bakeng sa lenseswe le tlwaelehileng e leng ‘*kgomarela*’ yaba molathothokisong wa 39 se sebedisa lenseswe ‘*maseho*’ bakeng sa lenseswe ‘*mahlohonolo*’ le lenseswe ‘*lemoha*’ bakeng sa hore se re ‘*o hilokomele*’.

Phetapheto ya mantswe e tshekaletseng

- Melathothokiso ya 5 le 6, ho sebedisitswe **phetapheto ya mantswe e tshekaletseng** kapa **neeletsano**. Yona e sebedisitswe ka sepheo sa ho fetisetsa mohopolo wa ‘dithohako’ o hlachelang moleng o ka hodimo moleng o latelang. Phetapheta ena ya mantswe e tshekaletseng e sebedisitswe ho habahanya thothokiso yohle. Re boetse re e fumana ditemathothokisong tsohle ka tshebediso ya mantswe ana; dinonori, dikgukguni, ditshokelo, pelo, ‘e sitwa’, matshwenyeho, dingongoreho, le dikomang. Molathothokisong wa 9, 10 le 11 re fumana phetapheto ena ya mantswe empa a nkile dibopeho tsa ‘*batlatlapi*’, ‘*botlatlapi*’ le ‘*motlatlapi*’. Le mona e ntse e le phetapheto ya mantswe kaha mantswe ao a bopilwe ka kutu e le nngwe ya leetsi e leng ‘*tlatlapa*’. Le melathothokisong ya 37, 38 le 39 re fumana ‘*dipelaelo*’, ‘*belaellang*’ le ‘*dipelaelo*’. Le mantswe ana a ntse a tswa kutung e le nngwe e leng ‘*belaela*’.

Phetapheto ya moevelo

- Molathothokisong wa 6 ho sebedisitswe **phetapheto ya moevelo** ka tshebediso ya mantswe ‘Dithohako’ le ‘ditlhapa’. Sebetsa sena sa bothothokisi se sebedisitswe ka sepheo sa ho toboketsa/hatella se bolelwang e leng ntlha ya hore leha batho ba ka o rohaka, dithohako tseo ha di no tswela pele ho hola feela di ka sitisa wena ho hola bophelong. Phetapheto ena e boetse e iponahatsa molathothokisong wa 34 ka tshebediso ya mantswe ana ‘*dikomang*’ le ‘*diqabang*’.

Phetapheto ya mantswe e tsepameng

- Melathothokisong ya 6 le 7, ho sebedisitswe **phetapheto ya mantswe e tsepameng** ka tshebediso ya lenseswe ‘*hole*’. Le yona phetapheto ena e ntse e sebedisitswe ka sepheo sa ho hatella/toboketsa moevelo wa lenseswe leo le ho fetisa mohopolo wa ho hola/kgolo o qholotswang molathothokisong e ka hodimo le ho o fetisetsa molathothokisong o latelang.

Poeletsomodumo

- Melathothokisong wa 19 sethethokisi se sebedisitse **poeletsomodumo** ka tshebediso ya modumo wa ‘*kg*’ o fumanwang mantsweng, ‘*dikgukguni*’ le ‘*kgukguna*’. Modumo ona wa ‘*kg*’ o sala o ntse o duma ditsebeng tsa mmadi mme o bopa morethetho o molodi o sa tlo lebaleha tsebeng tsa mmadi.

Maelana

- Molathothokisong wa 22 ho sebedisitswe **maelana** ‘Ho holofatsa pelo’. Sethethokisi se hhalosa hore ho boima ha pelo e holofetse hobane monga yona o sitwa ho phomola. Maelana a sebedisitswe ka sepheo sa ho hlakisa moevelo wa hore pelo e diqaka, e sitisa monga yona ho phomola.

Tshwantshiso

- Molathothokiso wa 26, ho hlahella mokgabisopuo o bitswang **tshwantshiso**. Sena re se bona mantsweng ana a rehellang '*matshwenyeho*' ka hore 'ke kobo'. E le ho hlalosa hore batho bohole ba na le mathata. Le molathothokisong wa 34 re ntse re fumana tshwantshiso '*Dikomang ke motheo*'. Molathothokisong wa 40 tshwantshiso e hlahella ha ho rehellwa '*bophelo*' ka hore ke '*mpho*' hape ke '*lehlohonolo*'. Sepheo ke ho hlakisa haholwanyane hore bophelo ke mpho le lehlohonolo.

Mothofatso

- Molathothokisong wa 31, ho sebedisitswe **mothofatso** ka tshebediso ya lenseswe 'futuhela'. Dingongoreho ha di na bophelo hoo di ka kgonang ho o futuhela/lwantsha. Sena se boela se iphetla molathothokisong wa 32, lentsweng lena: 'suthela'. Dingongoreho ha di na bokgoni ba ho ka sutha le ho futuha.

Papiso/Tshwantshanyo

- Molathothokisong wa 36, ho sebedisitswe **papiso/tshwantshanyo** ho toboketsa ntlha ya hore ha dikomang di se di o hlasetse, di kgora ho manama hodima hao jwalo kaha letsetse le etsa. Lebopi lena 'jwalo ka' le bontsha hore ho bapiswa dintho tse pedi tse batileng di etsa ketsahalo e itseng ka ho tshwana.

Lebotsi

- Molathothokisong ya 38, sethothokisi se sebedisitse **lebotsi**. Se botsa potso ka sepheo sa ho phoqa kaha se ipotsisa potso eo se nang le karabo ya yona kapa eo karabo ya yona e hlahellang moleng o latelang. Sepheo ke ho imakatsa.

Phetapheto ya mantswe e diehisitsweng

- Hona melathothokisong ya 37 le 39, ho hlahella lenseswe lena: 'lese'. Lewa lena le bitswa ka hore ke **phetapheto ya mantswe e diehisitsweng** hobane ka tlwaelo, lenseswe lena le ne le lokela hore e be phetilwe molathothokisong wa 38. Sepheo ke ho hatella mohopolo oo. Lenseswe lena 'lesa' le ka boela la bitswa lenseswelekgoledi kaha le kgohlela hantle ho feta ha sethothokisi se ne se itse 'o tlohele'.

Kgefutsohare /Sejura.

- Molathothokisong wa 40, re fumana **kgefutsohare/sejura**. Kgefutsohare e sebedisitswe ka sepheo sa/ ho katla/kgina morethetho hore moelelo o thopothele le ho fokotsa bolelele ba molathothokiso. E bile hape e sebedisitswe ho lekalekanya moelelo wa mantswe 'mpho' le '*lehlohonolo*' hobane ha o fuwa se itseng, seo se bolela hore o lehlohonolo.

10.2.5. Sehalo le maikutlo

- Sehalo seo mongodi a se sebedisitseng thothokisong ena, ke sa motho ya kgothetseng haholo maikutlong. Hona ho etsa hore a kgothatse ba bang ba tetebetseng mme ba tshepe Modimo.
- Maikutlo a qholotswang mona, ke a ho elellisa hore mahlohonolo a potapotileng motho a mangata ho thibang letsatsi ho feta dittelebo tse se nang molemo tseo batho ba di entseng mabaka.

10.2.6. Mookotaba le molaetsa

- Mookotaba wa thothokiso ena ke hore teboho ke ntho ya bohlokwa bophelong.
- Molaetsa thothokisong ena ke hore mahlohonolo a potapotileng motho a mangata ho feta ditletlebo hobane tsona ke tsa nakwana.

10.2.7. Tlotlontswe

Lentswe	Tlhaloso
Kgabane	Motho ya hlomphehang ka ho etsa diketso tse kgahlisang.
Tao	Ke sebaka /lefelo.
Mankwaneng	Ke ho lahlela ho itseng hole /matjoing/mangopeng.
Difi	Ke maraba.
Dikaqa	Ho bolelwa pelo e mafito e mpe.
Ho peretlisa	Ho bua ka ntho o sa kgaotse ka mokgwa o tena.
Ho natsa	Ho tsotella.

10.2.8. DIPOTSO LE DIKARABO

DIPOTSO

1. Qolla melathothokiso moo ho sebedisitsweng lehokela temanathothokisong ya 21 o be o bolele hore lehokela leo le bopilwe ka lentswe lefe. (2)
2. Phetapheto ya mantswe e qalang melathothokisong ya 30 le 11, e sebedisitswe ka sepheo sefe? (1)
3. Qetellong ya molathothokiso wa 27 ha ho na letshwao la ho bala. Hana bokgabo boo bo bitswa eng? (1)
4. Bolela hore mokgabisopuo o sebedisitsweng molathothokisong wa 36 o hlakisa moelego wa molathothokiso oo jwang. (2)
5. Bohlokwa ba sejura se hlahellang molathothokisong wa 40 ke bofe. (2)
6. Akaretsa molaetsa o jerweng ke thothokiso ena ka polelo E LE NNGWE e jereng mohopolo wa sehlooho. (2) [10]

DIKARABO

- 1 Melathothokisong ya 1 le 2. ✓ Ka lentswe ditshokelo.✓ (2)
- 2 Sa ho ntshetsa pele mohopolo le ho tlamahanya melathothokiso eo.✓ (1)
- 3 Enjambamente/Molamotjetje/Molapholletsi.✓ (1)
- 4 O hlakisa hore dikomang ha di no o tlohela mme o tla dula o ntse o komakoma kamehla yohle.✓✓ (2)

- 5 Ke ho lekalekanya mohopolo wa mantswe a tlang pele ho sejura le a tlang kamora
sejura seo.✓✓ (2)
- 6 Molaetsa ke wa hore motho a kgotsofalle seo a nang le sona, a lese ho komakoma
kapa hona ho belaela.✓✓ (2)
[10]

11. THOTHOKISO YA 7: BA ILENG BA ILE – JG Mochoancoeng

1	Diolo tse ngata, tse motopo,
2	Mahlabatheng kwana Sahara,
3	Di supa moo re phomotseng teng,
4	Bahale ba ntwa ya Hitlara,
5	Sera sa tokoloho.
6	Re ne re bitswe ke balaodi,
7	Ba re e wetse kgomo Yuropo,
8	Ra tela menyaka le maifo,
9	Ho e namola e kgubedu,
10	Ntwa mahlomola.
11	Setumo e ne e se sepheo sa rona;
12	Dikgabiso re ne re sa di natse,
13	Ho lwana e ne e le mosebetsi wa rona,
14	Re lebaleng, le itshebeletse.
15	Ba ileng ba ile.
16	Leha re le hole le lona,
17	Re arohantswe ke dithota le mawatle,
18	Ka dipelo re haufi.
19	Lona, tswelang pele,
20	Re tla ithoballa.
21	Le se ke la re hlorela;
22	Phethisang takatso tsa rona;
23	Le hlore bora malapeng a lona,
24	Re phomole, re fumane kgotso,
25	Eo re e shwetseng.

11.1. Kgutsufatso ya thothokiso

Thothokisong ena sethothokisi se bua ka bahale ba Afrika Borwa ba neng ba romelletswe ho ya Iwana ntweng ya Bobedi ya Lefatshe, e neng e tsejwa ka hore ke ntwa ya Hitlara. Hitlara e ne e le mmusi ya neng a sa batle ho bona batho ba phela ka tokoloho. O ne a ipatla a busa lefatshe a le laola. Lebaka le leholo le ba isitseng moo ke hobane balaodi ba ne ba ba bitse le ho bolela hore bothata ke bo boholo Yuropo, ba ile ba tela tsohle ba ya thusetsa. Bahlabani ba Afrika Borwa ba ile ba hlokahala ntweng eo. Sethothokisi se bua ka mabitla a bahlabani bana a setseng lehwatateng la Sahara.

Se tswela pele ka ho bolela hore bahlabani ba ne ba sa ela setumo moo empa e ne e le mosebetsi wa bona. Ka hona bafu bana ba bahlabani, ba kopa hore ba setseng ba tswele pele ka bophelo, bona ba ile, ba ile ha ba sa tla kgutla. Leha ba le hole ho malapa a bona, empa ba teng ka hara dipelo tsa bona. Ba kopa hore ba tlohellwe ba iphomolele ka kgotso, mme ba phelang bona ba nne ba tswele pele hantle ka merero ya bona ba se ke ba ba hlorela.

11.2. Manollo ya thothokiso

11.2.1. Tlhaloso ya sehlooho

Sehlooho sa thothokiso ena ke 'Ba ileng ba ile'. Sehlooho sena se bolela hore batho ha ba se ba hlokahetse ba ke ke ba hlola ba kgutla le ka letsatsi la mohlolo.

11.2.2. Mofuta wa thothokiso

Thothokiso ena ke ya Kodiyamalla. Mofuteng ona wa thothokiso ho totobatswa dillo tsa mahlomola tse bakilweng ke lefu. Ha le hlathile, le siya mapalesapelo hobane ba setseng ba lahlehetswe ke eo ba neng ba mo rata. Leha ho le jwalo, makgetha a kodiyamalla ha a utlwahale hantle thothokisong ena hobane ya buang ke e mong wa ba ileng ba feta lefatsheng ntweng eo.

11.2.3. Mola wa thothokiso

Mela ya thothokiso ena e bopilwe ka dibetsa tsa bonono tse fapaneng. Dibetsa tsena di na le morero le sepheo sa ho hatella le ho fana ka kutlwisiso e tebileng ya thothokiso.

11.2.4. Manollo ya mola ka mola

Tshwantshiso

- Molathothokisong wa 1 ho sebedisitswe **tshwantshiso** hobane ho rehelletswe mabitla ka hore ke 'diolo'. Sebetsa sena se sebedisitswe ka sepheo sa ho hlakisa hore mabitla ao ke ditutudu tse kgolo.

Kgefutsohare/Sejura

- Hona molathothokisong wona ona, ho hlahella **kgefutsohare/sejura**. Lewa lena le sebedisitswe ka sepheo sa ho katla morethetho le ho fokotsa bolelele ba molathothokiso.

Pebofatso

- Molathothokisong wa 3 ho sebedisitswe **pebofatso** ka tshebediso ya mantswe 'moo re phomotseng teng' bakeng sa hore 'moo re patlweng teng'. Sepheo ke ho fokotsa bohale ba mantswe a buang ka ho patwa.

Anastrofi

- Molathothokisong wa 7 ho sebedisitswe **anastrofi**. Anastrofi ke tatellano e sa tlwaelehang ya mantswe. Mola oo o ne o lokela ho baleha tjena ka puo e tlwaelehileng: 'Ba re kgomo e wetse Yropa'. Mantswe e tlisitswe pele ho 'kgomo' ke 'e wetse' ka sepheo sa ho a qatsohispa le ho a toboketsa hore a tle a be le sefutho. Le molathothokisong wa 11 ho ntse ho sebedisitswe anastrofi hobane mola oo o ne o lokela ho baleha ka mokgwa ona 'Sepheo sa rona e ne e se setumo'. Le molathothokiso wa 12 o ne o lokela ho baleha tjena 'Re ne re sa di natse dikgabisa'. Molathothokisong wa 13 le teng ho qatsohisitswe mantswe ana 'ho Iwana' hobane ka puo e tlwaelehileng mola o ne o lokela ho baleha tjena; 'E ne e le mosebetsi wa rona ho Iwana'. Ka tsela ena ho a hlaka hore temanathothokiso ena ya 3 e kgabile haholo ka anastrofi.

Tlohelo

- Molathothokisong wa 9 ho sebedisitswe **tlohelo** ka ho siuwa ha lenseswe lena 'ntwa' le neng le lokela ho kena pakeng tsa 'namola' le 'e'. Sepheo sa ho sebedisa tlohelo ke ho potlakisa morethetho wa thothokiso le ho fokotsa bolelele ba molathothokiso.

Phetapheto ya moeleo

- Melathothokisong ya 11 le 12 ho sebedisitswe **phetapheto ya moeleo** mantsweng ana: 'Setumo' le 'Dikgabisa'. Lewa lena le sebedisitswe ka sepheo sa ho hatella hore masole ao a ne a sa ya ntweng bakeng sa ho fumana thoriso empa a ne a ile ho ya Iwanelha naha ya habo ona.

Pheteletso

- Molathothokisong wa 10 ho sebedisitswe **pheteletso**. Sena se thusa ho hlakisa kamoo ntwa e neng e le mpe kateng empa ha ho bolele hore e ne e nkile mmala o mofubedu.

Kgefutsohare/Sejura

- Molathothokisong wa 14 ho sebedisitswe lewa le bitswang **kgefutsohare/sejura**. Lewa lena le sebedisitswe ka sepheo sa ho katla morethetho wa thothokiso le ho fokotsa bolelele ba molathothokiso. Molathothokisong wa 24 kgefutsohare e sebedisitswe bakeng sa ho lekalekanya moeleo wa mantswe ana 'Re phomole' le 're fumane kgotso'.

Tatolano ya mantswe

- Molathothokisong wa 16 le 18 ho sebedisitswe lewa le bitswang **tatolano ya mantswe** ana a latelang: 'hole' le 'haufi'. Sena se etswa ka sepheo sa ho hlakisa moeleo wa hore masolo e ileng boyabatho leha a le hole, a ntse a ntse a le haufi le ba phelang ka dipelo.

Lebitsa

- Molathothokisong wa 19 ho sebedisitswe **lebitsa**. Sethothokisi se sebedisitse lebitsa ho hoeletsa le ho bitsa eo ho buuwang le yena hore a tle a thehe tsebe a mamele.

Kgonyetsa

- Molathothokisong wa 22 ho sebedisitswe **kgonyetsa**. Ka tshebediso ya lentswe 'takatso'. Sehlongwapele sa lentswe se tlositswe ka sepheo sa ho potlakisa morethetho, ho fa lentswe leo sefutho le ho fokotsa bolelele ba molathothokiso.

11.2.5. Sehalo le maikutlo

- Sehalo seo mongodi a se sebedisitseng ke sa ho hlora le ho tetebela ho bakwang ke tahlehelo ka lebaka la lefu.
- Maikutlo a qholotswang ke a qenehelo le a ho utlwa bohloko hobane bang ka malapa a itseng ba ile ba lahlehelwa ke maphelo a bona ba siya bahlolohadi le dikgutsana malapeng.

11.2.6. Mookotaba le molaetsa.

- Mookotaba wa thothokiso ena ke hore 'Ba ileng, ka tsela ya lefu, ba ke ke ba kgutla'. Molaetsa kapa thuto ya yona ke ya hore bophelong re lokela ho amohela maemo a ditaba leha a ka ba bohloko jwang hore bophelo bo tle bo kgone ho tswela pele.

11.2.7. Tlotlontswe

Lentswe	Tlhaloso
Motopo	Sebopheo se entseng tsullunyana e yang hodimo
Mahlabatheng	Tulo e batalletseng e sa meleng letho/lehwatata
Diolo	Ke ntlo ya bohlwa.
Ho namola	Ho kena dipakeng.
Bahale	Masole a ntwa
Kgomoe wetse	Bothata bo teng
Menyaka	Tse monate, tse thabisang

11.2.8. DIPOTSO LE DIKARABO

DIPOTSO

1. Ke mokgabisopuo ofe o sebedisitsweng molathothokisong wa 1, mme o thusa ho hlakisa moelelo wa molathothokiso oo jwang? (2)
2. Hlalosa sepheo sa phetapheto ya moelelo e hlahellang molathothokisong wa 8 o be o qotse mantswe ao. (2)
3. Anastrofi e hlahellang molathothokisong wa 7 e sebedisitswe ka sepheo sefe? (2)
4. Bontsha kamoo sethothokisi se sebedisitseng tatolano ya mohopolo kateng melathothokisong ya 16 le 18. (2)
5. Ke thuto efe eo o e unneng kamora ho bala thothokiso ena? (2)
[10]

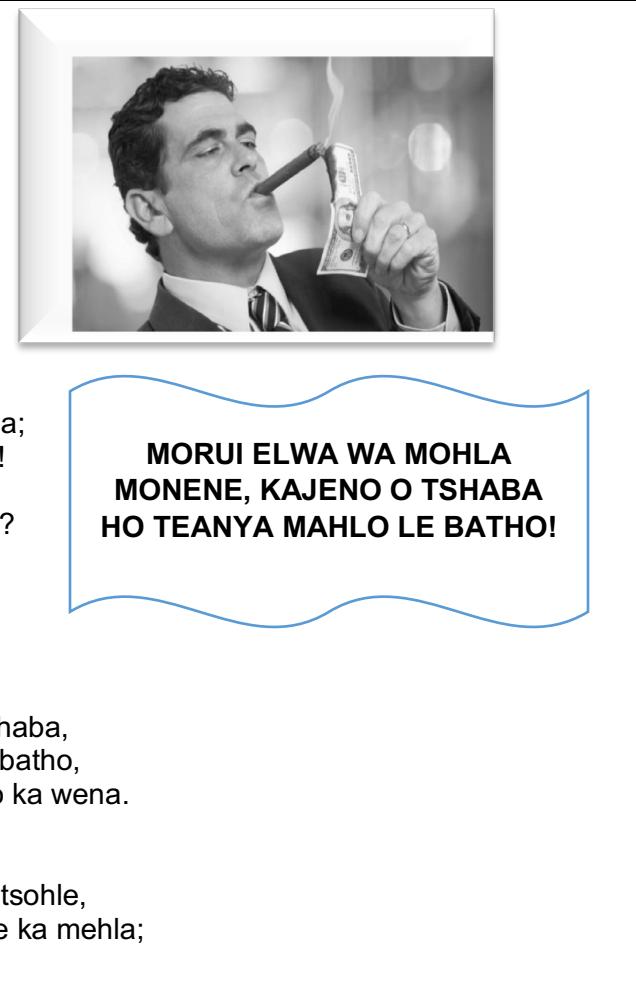

DIKARABO

1. Sebetsa sena se sebedisitswe ka sepheo sa ho hlakisa hore ditutudu tseo tse kgolo ke mabitla a mangata. ✓✓ (2)
2. Lewa lena le sebedisitswe ka sepheo sa ho hatella hore masole ao a ile a tlohela bophelo bo monate, bo mofuthu naheng ya bona bakeng sa mosebetsi. ‘menyaka’ le ‘maifo’. ✓✓ (2)
3. Lentswe e tlisitswe pele ho ‘e wetse’ ka sepheo sa ho le qatsohisa le ho le toboketsa hore le tle le be le sefutho. ✓✓ (2)
4. Molathothokisong wa 16 le 18 ho sebedisitswe lewa lena ka ho tlola molathothokiso dipakeng. Moo ho hlahellang lewa le bitswang tatolano ya mantswe ana a latelang: ‘hole’ le ‘haufi’, e le ho tiisa hore leha ba le hole, ka hare ho dipelo tsa bona ba haufi. ✓✓ (2)
5. Molaetsa /thuto ya yona ke ya hore ha ditaba tsa hao di sa tsamaye hantle, o ka hopola ba fetileng empa o se eme nqa e le nngwe. ✓✓ (2)
[10]

12. THOTHOKISO YA 8: SE IKGANTSHE - TJ Mahapa

1 Se ka ikgantsha hle ngwaneso,
2 Fatshe le a potoloha, ke lebidi;
3 Ba neng ba tshwana le wena,
4 Kajeno ba tseba ho dumedisa.
5
6 Se ka ikgantsha hle ngwaneso,
7 Ha o thotse bohobe ba ho ja,
8 Nthwena ke ntlole ke o tlole,
9 Kajeno ke wena, hosane ke nna.
10 Ba kae boRamabenkele ngwaneso?
11 Ba neng ba ikgantsha tjee ka wena,
12 Fu ba iphenethile la Judase Iskariotha;
13 Le wena lemoha se ka ikgantsha hle!
14 O kae morui elwa wa mohla monene?
15 Kajeno o ja jwang le dikgomo,
16 O phela ka dilopi, ke mokopakopa;
17 Le wena se ke wa ikgantsha hle!
18 O kae Raselaga elwa wa moruihadi?
19 Ke elwa maphaong, kgohleng tsa dithaba,
20 Kajeno o tshaba ho teanya mahlo le batho,
21 Hoba o ne a ikgantshetsa bona jwalo ka wena.
22 Se ka ikgantsha hle ngwaneso,
23 Hopola molao wa Jehova moetsi wa tsohle,
24 Bohlweki le boikokobetso di pela Hae ka mehla;
25 Tsohle tsa rona ha di tlrtlise Yena.

12. 1. Kgutsufatso ya thothokiso

Thothokisong ena sethethokisi se lemosa moikgantshi hore a tsebe taba ya hore bophela bo a fetoha. Tsatsing lena ke wena le hlahlamang ke e mong. Se etsatsa moikgantshi mehlala mme se mo hopotsa ka batho ba kileng ba ikgantsha jwalo ka ka yena e leng boRamabenkele, moruihadi le Raselakga. Jwale, sethethokisi se hlalosa kamoo ba seng ba itshwabela kateng hobane ba ne ba kgella batho ba bang fatshe. Ka hona, se mo eletsa hore a se ikgantshe mme a nne a hopole hore ntho e nngwe le e nngwe, e entswe ke Jehova kahoo sohle seo re se etsang se lokela ho tlrtlisa yena.

12.2. Manollo ya thothokiso

12.2.1. Tlhaloso ya sehlooho

Sehlooho sa thothokiso ena ke 'Se ikgantshe'. Sehlooho sena se bolela hore batho ha ba aparetswe ke lehlohonolo, ba hopole hore letsatsi le a tla moo lehlohonolo leo le tla yang bathong ba bang; mme yena a sale a itlhoper ka hona a phele le batho ka tsela e nepahetseng.

12.2.2. Mofuta wa thothokiso

Thothokiso ena ke ya thuto. Mofuteng ona wa thothokiso ho totobatswa dikeletso/dikgothatso tse ahang kapa hona ho ntlaufatsa maemo a bophelo a ba bang ka kakaretso. Sesotho se re e kgopjwa e le maoto a mane, kahoo ho hlokahala hore ho bulwe batho mahlo hore ba se wele bothateng.

12.2.3. Mola wa thothokiso

Mela ya thothokiso ena e bopilwe ka dibetsa tsa bonono tse fapaneng. Dibetsa tsena di na le morero le sepheo sa ho hatella le ho fana ka kutlwisiso e tebileng ya thothokiso.

12.2.4. Manollo ya mola ka mola

Kgonyetso

- Molathothokisong wa 2 ho sebedisitswe **kgonyetso** lentsweng lena ‘fatshe’ ka ho tlosa sehlongwapele sa Iona. Sethothokisi se sebedisitse lewa lena bakeng sa ho potlakisa morethetho wa thothokiso kapa ho fokotsa bolelele ba molathothokiso. Kgonyetso ena e boetse e iponahatsa molathothokisong wa 11 ka tshebediso ya lentswe lena ‘fu’ bakeng sa ‘lefu’.

Phetapheto ya moeleso

- Molathothokiso wa 15, sethothokisi se sebedisitse **phetapheto ya moeleso** hobane molathothokisong oo, sethothokisi se bua *ka ntho e le nngwe* empa ka mantswe a fapaneng molathothokisong oo.

Mohlala: *O phela ka dilopi, ke mokopakopa;*

Bohlokwa ba yona ke ho hatella/toboketsa taba ya o hlophehile haholo mme o phela ka ho kopa.

Kgefutsohare/Sejura

- Hona molathothokisong wa 2 ho sebedisitswe **kgefutsohare/sejura**. Kgefutsohare e sebedisitswe ka sepheo sa ho lekalekanya moeleso wa mantswe ‘le a potoloha’ le ‘lebidi’. Moeleso ona o lekana ka lebaka la hobane lebidi ha le tsamaya, le a potoloha. Kgefutsohare e boetse e iponahatsa molathothokisong wa 8. Kgefutsohare e ntse e iponahatsa hape molathothokisong wa 15 ka tshebediso ya mantswe ana ‘ho phela ka dilopi’ le ‘mokopakopa’. Le molathothokisong wa 18 re na le phetapheto ena ya moeleso ka tshebediso ya mantswe ‘maphaong’ le ‘kgohlong’.

Tshwantshiso

- Hona molathothokisong wa 2, ho sebedisitswe **tshwantshiso** hobane lefatshe le rehellwa ka hore ke ‘lebidi’. Mokgabisopuo ona, o sebedisitswe ka sepheo sa ho hlakisa le ho toboketsa hore lefatshe ha le a ema nqa e le nngwe, le a potoloha.

Tatolano ya mantswe

- Molathothokisong wa 8 re boetse re fumana **tatolano ya mantswe** ana ‘ke wena’ le ‘ke nna’. Tatolano ena e sebedisitswe ka sepheo sa ho bontsha hore bohobe bo ka fumanwa ke motho e mong le e mong kahoo ha se hantle ho ikgantsha.

Lebotsi (?)

- Molathothokisong wa 9, sethothokisi se sebedisitse **lebotsi (?)**. Se ipotsisa potso ka sepheo sa ho phoqa kapa ho imakatsa kaha se ntse se tseba karabo ya potso eo ebile ha se a lebella karabo ya letho. Lebotsi le boetse le hlahella melathothokisong ya 13 le 17.

Maelana

- Molathothokisong wa 14, ho sebedisitswe **maelana** ‘ho ja jwang le dikgomo’. Ka mantswe a mang ho bolela hore morui eo o se a fapane hlooho. Maelana a sebedisitswe ka sepheo sa ho totobatsa ntsha ya hore ehlile bophelo ba morui eo ya neng a ikgantsha, bo ne bo fetohile a se a fapane hlooho. Le molathothokisong wa 19 re ntse re fumana maelana a bolelang hore Raselakga o se a tshaba ho shebana le batho (ho teanya mahlo le batho).

Lekgotsi (!)

- Melathothokisong ya 12 le 16 re fumana **lekgotsi (!)**. Lekgotsi le sebedisitswe ka sepheo sa ho imakatsa le ho bontsha ho tshoha.

Papiso/Tshwantshanyo

- Molathothokisong wa 20 ho sebedisitswe **papiso kapa tshwantshanyo** ho hlakisa kamoo Raselakga a neng a ikgantsha kateng.

Karaburetso ya pono

- Melathothokisong ya 11, 14 le 18 ho sebedisitswe **karaburetso ya pono**. Mantswe a sebedisitsweng melathothokisong ena a re bopela setshwantsho mme eka re bona Judase ha a iphenetha (mola 1), morui ha a e ja jwang (mola 14) le Raselakga ya ipatileng maphaong le dikgohleng a tshaba no teanya mahlo le batho. Lewa lena le sebedisitswe ka sepheo sa ho hlakisa moelego wa diketsahalo tse boletseng ho yona.

12.2.5. Sehalo le maikutlo

- Sehalo seo mongodi a se sebedisitseng ke se rutang ka tjheseho e tletseng kopo hore batho ba kgone ho qoba ditsietsi tse ka mo hlalhelang tseleng ya bophelo.
- Sethothokisi se qholotsa maikutlo a boikokobetso le boithobo ho mmadi. Mmadi o lemotha hore boikgantsho le boikakaso ha ho na moo di isang motho teng. Mmadi o boela a lemotha hore ba tsamaileg tsela eo, pheletso ya bona e bile masisapelo feela.

12.2.6. Mookotaba le molaetsa.

- Mookotaba wa thothokiso ena ke hore ‘Katileho e se ke ya o etsa makoko’ bophelong, ikokobetse mme o hlomphe bohole’.
- Molaetsa kapa thuto eo re e fumanang ke ya hore lehlohonolo le bomadimabe ke diyathoteng di bapile, mme di ka wela mang kapa mang.

12.2.7. Tlotlontswe

Lentswe	Tlhaloso
Dilopi	Ke metsi a fumanwang mekotjaneng e entsweng ke mehlala ya maoto a dikgomo. Hona ho bolela hore motho o phela ka thata.
Iphenetha	Ho ipolaya ka sehloho
Maphaong	Lepatso le fumanwang mafikeng.
Kgohleng	Sebaka se tshabehang se dikilweng ke matswapo a mabedi. Letswapo ke sebaka se pakeng tsa dithajana tse pedi tse potelang mme ho a nyolohela ho ya moo
Mokopakopa	Motho ya phelang ka ho kopa bathong ba bang
Di tloltise	Di rorise

12.2.8. DIKARABO LE DIPOTSO

DIPOTSO

1. Ke mokgabisopuo ofe o sebedisitsweng molathothokisong wa 2, mme bohlokwa /sepheo sa wona ke sefe (2)
  2. Ke bokgabo bofe ba bothothokisi bo sebedisitsweng molathothokisong wa 9, mme bohlokwa ba sona ke bofe molathothokisong oo? (2)
  3. Kgonyetso e sebedisitsweng molathothokisong wa 11, ka tshebediso ya lenseswe 'fu', e sebedisitswe ka sepheo sefe? (2)
  4. Temanathothokiso ya 1 e qholotsa maikutlo afe ho wena? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
  5. Ke thuto efe eo o e unneng kamora ho bala thothokiso ena? (2)
- [10]

DIKARABO

1. Ho hlahella mokgabisopuo o bitswang tshwantshiso hobane lefatshe le rehellwa ka hore ke 'lebidi'. Mokgabisopuo ona, o sebedisitswe ka sepheo sa ho hlakisa le ho toboketsa hore lefatshe ha le a ema nqa e le nngwe, le a potoloha. ✓ (2)
  2. Ke lebotsi. Sethothokisi se ipotsa potso ka sepheo sa ho phoqa.✓ (2)
  3. Sethothokisi se sebedisitse lewa lena ho potlakisa morethetho wa thothokiso kapa ho fokotsa bolelele ba senoko. ✓ (2)
  4. Sethothokisi se hlaba moikgantshi malotsana hore bophelo ha bo a ema nqa e le nngwe hobane tsatsing lena o morui, hosane o mofutsana. Ka hona, phela hantle ka kgotso le batho bohle.✓ (2)
  5. Hore motho ke motho ka batho/ o se phele o le mong hobane hosane o tla ba hloka. ✓ (2)
- [10]

13. THOTHOKISO YA 9: KGOMO TSA BOHADI – H. Mokati

- 1 A ko thehe tsebe o mamele,
- 2 O e theetse o tlo nkutlwisise,
- 3 O nkutlwie ke roka ke thoholetsa,
- 4 O nkutlwie ke boledisa tseso tsa Taung.

- 5 Leru la hlahla ka kgalo la motse,
- 6 Seterekeng sa Heshele Thabalesoba,
- 7 Bahlankana pitsi di le mabifi,

- 8 Ho matha tse manaila tsa mehoke,
- 9 Tsa ha Hlalele di entse kgoba,
- 10 Kgoba ke kgabo ya role le lefubedu,
- 11 Role le lefubedu la mohla monene.

- 12 Tsena di tswela wena Palesa,
- 13 Wena Tshehlana Seilatsatsi,
- 14 Sehou pina banna ya utlwahala,
- 15 Mokorotlong ba di kgitla dikodu,
- 16 Wa tshela boSenqu le Mohokare.

- 17 Mmangwana keledi tsa keleketla,
- 18 Yaka pula tlhorong Thabalesoba,
- 19 Tsa itahlela ka hare oka tsa Taung,
- 20 Basadi ka masokwana ba di toula,
- 21 Ba di toula ho di kgutlisetsa morao.

- 22 Tsa shata, tsa bopa, tsa kwebana,
- 23 Tsa qhala semate thebetha tsa ferella,
- 24 Banna ba di dikanyetsa ba di kgorometsa,
- 25 Tsa itahlela ka sakeng la phenama,
- 26 A re thathalala! Marole a Bataung,
- 27 A nyetseng Mmahlalele ngwana rona.

TSENA DI TSWELA WENA PALESA!

13.1 Kgutsufatso ya thothokiso

Thothokisong ena sethethokisi se roka ka motlotlo le boikgantsho ba mohlankana ya rorisang dikgomo tsa habo, tse nyetseng thatohatsi ya hae. Sethethokisi se bopela mmadi setshwantsho se setle sa kamoo mohlankana enwa, a leng motlotlo kateng ka dikgomo tseo tsa bohadi tse ileng tsa nyala mohatsae Mmahlalele.

Temanathothokisong ya pele o mema babadi ho mamela ha a roka, a boledisa dikgomo tseo tsa habo. Ho ya bobedi o tsebisa babadi ka sebaka seo diketsahalo tseo di etsahetseng ho sona e leng Heshele Thabalesoba. Athe ho ya boraro o hlalosa bongata ba tsona le kamoo bahlanka ba neng ba di qhoba kateng. O re ba ne ba di potlakisa, ‘Bahlankana pitsi di le mabifi’. Ho ya bone teng o boledisa tshehlana ena ya hae e neng e ilo ntshetswa bohadi. O bile o hlalosa le thabo ya banna e utlwahalang dipineng tsa bona tsa mefutafuta. Ho ya bohlano re bona a totobaletsa babadi tsharelo kapa thabo ya mmangwanana ha dikgomo tse tlo nyala moradiae di fihla. Thabo kapa tsharelo eo e bonahala ka dikeledi tse ipetsang. Sethethokisi se boetse se bontsha thabo ya basadi ha dikgomo tseo di fihla habo Mmahlalele. Temanathothokiso ya bohlano e ntshetsa pele thabo eo ya basadi le banna ka ho hlakisa papadi e neng e bapalwa ha ba leka ho thibela dikgomo tseo ho se kene sakeng

Ia habo Mmahlalele.

Nalane e kgutshwane ya kamoo Basotho ba neng ba ntsha bohadi kateng

Nalane ena e bohlokwa ebile e a hlokeha molemong wa hore o utlisise seo ho buuwang ka sona thothokisong ena.

Ho ntsha bohadi ke tlwaelo kapa moetlo wa bohlokwa wa Basotho. Tlwaelo ena e fupere dintle tsohle tsa mekgwa le bophelo ba Basotho.

Ha mohlankana a se a kgahluwe ke kgarebe, o ne a tsebisa batswadi ba hae. Bona ba ne ba tla tsebisa ba leloko. Ramohlankana, e leng ntate wa mohlankana, ha a se a buisane le ba leloko la hae, o ne a tsebisa ramorwetsana (ntata kgarebe) ka maikemisetso a bona a ho mo etela, ho tla kopa mohope wa metsi. Ho kopa mohope wa metsi ho bolela ho kopa ho nyala moradi wa hae. Ntata kgarebe le yena o ne a tla tsebisa ba habo, mme ho dumellanwe ka letsatsi la kopano.

Ka mora dikopano tse mmalwa, ho tla dumellanwa ka sekepele, e leng palo yohle ya dikgomo tse tla ntshuwa ho nyala kgarebe. Letsatsing le tla beng le behuwe, ba habo mohlankana ba tla tla ba qhoba dikgomo tseo ba tlileng ho nyala ka tsona. Ho ne ho sa nyalwe ka tjhelete!

Kaha Basotho ke batho ba kgotso ba sa lebaleng tsa kgotso, ho na le papadinyana ya thabo eo ba habo kgarebe ba neng ba e bapala ha dikgomo tseo di fihla.

Ha ba utlwa medidietsane le ditlatse, ba se ba tseba hore di haufi. Jwale ba tla tswa ka bongata ba leke ho di thibela hore di se ke tsa kena ka sakeng la ntata kgarebe. Basadi ba tswa ba tshwere eng le eng feela ho leka ho di tshosa hore di se ke tsa kena. Feel a kaha ba habo mohlankana le bona ba tlile ba se ba itokiseditse papadi ena, ba tla di kgahlapetsa, ba di kgarametse ka matla hore ba ba hlolle di kene ka sakeng. Sheba temanathothokiso ya bohlano le ya botshelela. Ka mora mona he, ho tla thajwa ho nto welwa kgabong ya dipuisano tsa letsatsi leo. Lena e ne ba letsatsi la ho keteka, ho jowa, ho nowa!

13.2 Manollo ya thothokiso

13.2.1 Tlhaloso ya sehlooho

Dikgomo tsa bohadi ke dikgomo tse ntshwang ke ba habo mohlankana ba di fa ba habo kgarebe eo mohlankana a kgethileng ho e nyala.

13.2.2 Mofuta wa Thothokiso

Thothokiso ena ke ya tokodiso hobane sethethokisi se lokodisa ka tatellano diketsahalo tsa mohla ho ntshetswang Mmahlalele dikgomo tsa bohadi. Ho lokodisa ke ho hlalosa/bolela diketsahalo ka tlhahlamano ya kamoo di leng tsa etsahala kateng. Tokodiso ena e hopotsa babadi ka meetlo le ditlwaelo tsa Basotho nakong eo ba nyallanang ka yona. Ke ka hoo e bitswang Sehopotso.

13.2.3 Mola wa thothokiso

Mela ya thothokiso ena e bopilwe ka dibetsa tsa bonono tse fapaneng. Dibetsa tsena di na le morero le sepheo sa ho hatella le ho fana ka kutlwisiso e tebileng ya thothokiso.

13.2.4 Manollo ya mola ka mola

Kgonyetso

Mona ke ha ho honyeditswe karolo e itseng ya lentswe jwalo ka ho 'kgomo' sebakeng sa 'dikgomo'. Sheba melathothokiso ya 5, 'kgalo', bakeng sa 'lekgalo', 7 'pitsi' sebakeng sa 'dipitsi' le wa 11, 'role', sebakeng sa 'lerole'. Sepheo sa tshebediso ya yona ke ho fa lentswe leo le honyeditsweng matla, kgatello, sefutho se fetang ha le ngotswe ka botlalo. Sheba le molathothkisong wa 17. Ebile hape

kgonyetso e potlakisa morethetho wa molathothokiso.

Lebitsa

- Molathothokisong wa pele re fumana sethethokisi se sebedisitse lebitsa ka mantswe ana: ‘A ko’ Bokgabong bona re bua ka lebitsa hobane ho jwalo ka ha sethethokisi se bitsa motho ho etsa se itseng. Sepheo sa sethethokisi mona ke ho ngoka kapa hona ho hohela mmadi hore a mamele seo se se buang.

Phetapheto ya moelego

- Melathothokiso e mmedi e qalang (1 le 2) e fupere phetapheto ya moelego hobane melathothokisong eo, sethethokisi se bua ka ntho e le nngwe empa ka mantswe a fapaneng melathothokisong eo.

A ko thehe tsebe o mamele,
O e theetse o tlo nkutlwisise,

Bohlokwa ba yona ke ho hatella/toboketsa taba ya hore se mamelewe ka hloko.

Molathothokisong wa 3, ‘O nkutlwie ke roka ke thoholetsa’, re ntse re fumana phetapheto ya moelego. Feela ena ke ya moelego mantsweng. Ho roka le ho thoholetsa ke ntho e le nngwe e mpang e buang ka mantswe a fapaneng.

Sepheo e ntse e le sona sa kgatello/toboketso ya ho boledisa se itseng. Mona o re o boledisa tsa habo tsa Taung.

Melathothokisong ya 3 le 4, ho boetse ho sebedisitswe phetapheto ya moelego_melathothokisong. Se hatellwang moo ke ho utlwa se phafa kapa se rorisa tsa habo sona tsa Taung.

Neeletsano/phetapheto e tsepameng

- Molathothokiso wa 3 le wa 4, e qala ka ‘O nkutlwie ke’, sena ke neeletsano. Re bua ka neeletsano hobane, mantswe a molathothokisong o ka hodimo (wa 3) e leng ‘O nkutlwie ke,’ a phethwa qalong ya molathothokiso latelang e leng wa 4. Ha mantswe ao a sa phetwe qalong ya molathothokisong o latelang, teng re tla ipuela feela ka phetapheto ya mantswe e tlwaelehileng kapa yona epanalepese jwalo ka ha ba bang ba e bitsa. Hape re ke phetapheto e tsepameng hobane ‘O nkutlwie ke’ e molathothokisong wa 4, e phetuwe hantle ka tlasa e ka hodimo ho yona. Ho bontsha hore phetapheto e tsepameng, re seha mola ka mokgwa oo ho entsweng kateng mohlaleng o ka tlase.

O nkutlwie
O nkutlwie

Neeletsano e sebediswa ka sepheo sa ho tlamaanya melathothokiso eo e mmedi e le ho hlakisa, ho hatella mohopolo wa hore sethethokisi se rorisa tsa habo sona tsa Taung.

Tlohelo

- Yona e fumaneha molathothokisong wa 4. Ho tlohetswe ‘dikgomo’ ka sepheo sa ho fokotsa mantswe molathothokisong, e le ho hona ho potlakisa morethetho molathothokisong.

Molathothokisong wa 5 lentswe ‘leru’ le ka bolela lerole le lengata le bakilweng ke mohlape oo wa kgomo tsa bohadi, o kopaneng le dipitsi (dipere) tse o qhobang. Hape le ka bolela mohlape oo o mongata wa dikgomo (sereello/tshwantshiso). Hona molathothokisong ona, ho boetse ho na le kgonyetso ‘kgalo’ sebakeng sa ‘lekgalo’. Lekgalo ke tsela e pakeng tsa dithaba tse pedi kapa pakeng

tsa thaba le selomo. Ka mantswe a mang, tsela eo re ka re e mopatisane hobane motho a ke se kgone ho ya ka ho le letshehadi kapa le letona.

Poeletsomodumo (asonense)

- Ena ke phetapheto ya medumo e itseng. E bitswa asonense hobane ho phetilwe medumo ya ditumanotshi/didumanotshi (a, e, i, o u).

Yona e molathothokisong wa 7, mme teng ho phetuwe modumo wa 'i' 'Bahlankana pitsi di le mabifi, Sepheo sa ho e sebedisa ke ho potlakisa morethetho molathothokisong oo.

Neeletsano/lehokela/phetapheto e tshekalletseng

- Re se re buile pejana ka neeletsa mmoho le tshebediso ya yona. Seo re ratang feela ho o lemosa sona ke hore neeletsano e hlalhellang melathothokisong ya 9 le 10, e ka boela ya bitswa phetapheto ya mantswe e tshekalletseng. Athe hape e tsejwa ka hore ke lehokela.

Tsa ha Hlalele di entse kgoba,
Kgoba ke kgabo ya role le lefubedu,

Lekola mantswe ana a mabedi, **kgoba** le **kgabo** hobane a bohlokwa temanathothokisong ena. Kgoba ke *tabahadi* athe kgabo ke mollo o nang *le lelakabe le leholo*. Jwale, ho thwe dipitsi tseo tsa Bataung ba ha Hlalele, di ne di bakile tabahadi. Tabahadi ke ntho e makallwang, e tsotwang. Mona ho ne ho tsotuve kapa ho makalletswe kgabo ya lerole (lerole le lengata) e bakilweng ke dipitsi tseo tse neng di jahela mohlape wa dikgomu tsa bohadi.

Bongata ba lerole leo le lefubedu, bo bile ba hopotsa sethothokisi lerole le lefubedu la mohla monene. Ka tshebediso ya mantswe ana '*mohla monene*' sethothokisi se omela ketsahalo e kileng ya etsahala ka selemo sa 1933 moo ho neng ho e na le lerole le lefubedu le neng le bakilwe ke komello. Kahoo re re sethothokis se sebedisitse **komelo**.

Karaburetso ya pono

- Temanathothokiso ena e kgabile ka karaburetso ya pono, eo sepheo sa yona e leng ho bopela mmadi setshwantsho sa se neng se etsahala. Ho ba jwalo ka ha eka mmadi o bona seo ho buuwang ka sona. Karaburetso ena e hlakisa hantle se hlaloswang.

Neeletsano/phetapheto ya mantswe e tshekalletseng

Ho phetapheto e tshekalletseng, re fumana hore lenseswe le phetwang 'wena', ha le qalong kapa qetellong ya molathothokiso. Sheba melathothokiso ya 12 le 13

Tsena di tswela wena Palesa,
Wena Tshehlana Seilatsatsi,

Lebitsomararane/lebitsohokwa

- Lena ke lenseswe le bopilweng ka dikarolo tsa puo tse pedi kapa ho feta. E leng 'Seilatsatsi' mona. Sepheo sa ho le sebedisa e ka ba ho fa lenseswe leo kgatello e sa tlwaeleheng. Hape e ka ba ho fokotsa palo ya mantswe hobane e ne e lokela ho ba (ya ilang letsatsi), mme sepheo e le potlakisa morethetho molathothokisng oo (wa 13). Molathothokisong wa 17, 'Mmangwana' le 'Thabalesoba' ho wa 18.

Phetelletso

- Mokgabisopuo ona o fumaneha molathothokisong wa14. Sepheo sa mongodi ka yona ke ho hlakisa kamoo mokorotlo oo, o neng o le matla kateng.

Tshwantshanyo/papiso

- Yona e molathothokisong wa 18, 'Ya ka pula ya tlhorong ya Thabalesoba'. E sebedisitswe ka sepheo sa hlakisa bongata ba meokgo ya mmangwana. Tsa hae dikeledi di ne di hlile di tsholoha.

Anastrofi

- Hopola hore ho anastrofi sethethokisi se fetola tatellano e tlwaelehileng ya mantswe molathothokisong. Molathothokisong wa 20 ho thwe, 'Basadi **ka masokwana** ba di toula'. Atha ka tlwaelo e ba, 'Basadi ba di toula **ka masokwana**'. Sepheo mona ke ho tlisa kgatello kapa hona ho tsepamisa maikutlo hodima 'ka masokwana'. Ha o le mmadi ya fadimehileng, o tla bona hore sethethokisi se re lemosa hore ho ne ho se kamoo dikgomo tseo tsa bohadi, di ka kgutlelang morao kateng hobane ba di thibelang, ba ne ba di toula ka masokwana! Masokwana e ne e boetse e le eng mohlapeng oo o neng o bolediswa ka ho re ke *dioka*, ke *marole*?

Sejura/kgefutsohare

- Ha re sheba molathothokiso wa 22 re fumana hore sethethokisi se sebedisitse dejura ho totobatsa mesebetsi ya yona e fapaneng. O qala a e sebedisa ka sepheo sa ho lekanya moeelo wa lentswe le tlang pele ho yona, le moeelo wa le tlang ka mora yona.

E leng ka *shata le bopa*. **Ka mantswe a mang, moeelo wa mantswe ao o a tshwana**. A nto boela hape a e sebedisa ka sepheo se tlwaelehileng sa ho kgina kapa hona ho katla morethetho molathothokisong oo. Teng ke ha a e sebedisa dipakeng tsa *bopa le kwebana*.

Mohlaleng ona o ka hodimo, re re sethethokisi se sebedisitse dejura e senyekgenyekge hobane ha ho a tlwaeleha hore e sebediswe jwalo dejura tse pedi molathothokisong o le mong.

Lekgotsi

- Lona le fumaneha molathothokisong wa 26, 'A re *thathalala!* marole a Bataung,' Le sebedisitswe ka sepheo sa ho rorisa dikgomo tseo tsa bohadi tsa Bataung, tse ileng tsa tlala lesaka habo Palesa. Re re sepheo sa thoriso hobane e se eka sethethokisi se ne se eme se bohile botle bo bokaalo ha di shatamane, di tletse lesaka.

Mantswemakgohledi

Hopola hore makgohledi ke mantswe a loketseng ka ho fetisa moo sethethokisi se a sebedisitseng teng. A hhalosa ka bottalo seo ho buuwang ka sona. Sheba mehlala e latelang:

- Manaila, lentswe lena le kgohlela hantle moo le sebedisitsweng hobane ho sa hlokehe hore sethethokisi se hhalose hore se bua ka dipere tse nang le mmala o mosweu.
- Kgoba, lentswe lena le hlakisa hantle moeelo wa seo ho buuwang ka sona ho feta ha mongodi a ka bua ka le tlwaelehileng e leng, tabahadi kapa mohlolo.
- Kgabo, ke lelakabe le leholo. Sethethokisi se sebedisa lentswe le le leng feela le hhalosang ka bottalo seo se buang ka sona.

13.2.5 Sehalo le maikutlo

- Sehalo sa sethethokisi ke sa thabo le ho ba motlotlo. Sethethokisi se motlotlo ka dikgomo tsa habo tse mo nyalletseng mosadi.
- Maikutlo a qholotswang ke thothokisong ena ho mmadi e ntse e le thabo le boikgantsho ka ditlwaelo le meetlo ya Basotho ekang ho ntsha bohadi.

13.2.6 Mookotaba le molaetsa.

- Mookotaba wa thothokiso ena ke ho thetheswa ha bohadi ba Basotho.
- Thuto ya yona ke ya hore ke ntho e ntle, e thabisang ho ya kopa mosadi ka tshwanelo.

13.2.7 Tlotlontswe

Lentswe	Tihaloso
Seilatsatsi	morwetsana/mosadi e motle haholo kapa ya botle ba tshomong.
Sehou	pina e lerata ya banna ba binang mmoho.
Mokorotlo	pina ya banna e binelwang fatshe, ho tiisitswe dikodu eka ho a korotlwa.
Dioka	dikgomo/dipholo tse tiileng, tse shahlileng.
Bopa	ho shata kapa ho hana ka manganga o bile o tiisitse sefahleho.
Kwebana	ho lwantshana ha dipoho/dikgomo ha di hlabana ka manaka
Phenama	ho tlala haholo/ho tlala tswete!
Marole	manamane a nang le selemo.
Manaila	mmala o nang le bosweu maotong a phoofolo haholoholo dipere.
Mehoke	Poho ya pere e tiileng.

13.2.8 DIPOTSO le DIKARABO

DIPOTSO

- 4.1 Tshwantshiso e hlahellang molathothokisong wa 5 e thusa jwang ho hlakisa moelelo (2) wa molathothokiso oo?
- 4.2 Bohlokwa ba komelo e fumanwang molathothokisong wa 11 ke bofe? (2)
- 4.3 Anastrofi e hlahellang molathothokisong wa 20 e sebedisitswe ka sepheo sefe? (2)
- 4.4 Lentswe lena 'thathalala' le hlahellang molathothokisong wa 22 le hlakisa sehalo sa thothokiso ka kakaretso jwang? (2)
- 4.5 Akaretsa maikutlo a hao mabapi le thothokiso ena. (2)
[10]

DIKARABO

- 4.1 E thusa ho hlakisa bongata ba dikgomo tse neng di ilo nyala Palesa. ✓✓ (2)
- 4.2 Bohlokwa ba yona ke ho omela ketsahalo e ileng ya etsahala selemong sa 1933 ha lefatshe le ne le aparetswe ke lero le lefubedu. ✓✓ (2)
- 4.3 Ka sepheo sa ho qatsohisa lentswe lesokwana. Ho hlakisa hore ha se ntwa e mahlomafubedu ba mpa ba di thibela e seng hore ha ba batle di kene, kgangkgolo e le ho phethisa moetlo le ho ithabisa.✓✓ (2)

- 4.4 Sehalo se bontshang kgotsofalo le ho ba motlotlo ha dikgomo tsa Bataung tse tlo nyala Palesa di kena ka sakeng le tlala le bile le phename.✓✓ (2)
- 4.5 Ke thabiswa ke ho bona ha ho sa ntse ho na le banana/barwetsana ba Basotho ba nyalwa ba sa ikise. ✓✓ (2)
[10]

14. THOTHOKISO YA 10:

EXODA – Jacques G. Mocoancoeng

1 Pele-a-pele, Aforika!
 2 Re hopotse fatsheng la nala,
 3 Fatsheng la boiketlo le tokoloho,
 4 Fatsheng la tshepiso, Kanana.

5 Hatang hantle, Maaforika!
 6 Balehelang sehloho sa Egepeta,
 7 Egepeta eo re iphumanang ho yona;
 8 Bokgoba ba Aforika Borwa,

9 Lwanang hantle, Maaforika!
 10 Lwanelang ditokelo tsa lona,
 11 Lwanang jwalo ka Baiseraele;
 12 Le tshepile Modimo.

13 Tadimang pele, Maaforika!
 14 Habang ho tshela lewatle,
 15 Lewatle le letsho, le lefifi;
 16 Ho hloka thuto.

(Faro a bua)

17 "Thibang, thibang dihole tseo,
 18 Di timeng lesedi le tsebo.
 19 Jwang bo ka itekanya le sefate?
 20 Mehlolo ha e fele"!

21 "Modimo o re file (ha o bokwel!)
 22 Mofuta ona ho re sebeletsa.
 23 Ba thibeng, ba ya kae jwale
 24 Makgoba aa a rona?".

25 Mekgatlokgatlo e a phela,
 26 E a hlomela, e a bua,
 27 E a Iwantsha tsohle ditokelo,
 28 Tsa mofuta o motsho.

29 Buang, buang, Maaforika!
 30 Baiseraele ba kene Kanana,
 31 Ba e rekile ka madi a bona,
 32 Le lona hlomelang.

(Moshe a bua)

33 "Betang dipelo, bana beso!
 34 Tlatsanang ka mehla le ka tsohle.
 35 Ho haufi moo re tswang,
 36 Ho sebaka moo re yang".

Habang ho tshela lewatle!

**KENANG FATSHENG
LA TOKOLOHO!**

AHE KANANA AHE!

37 "Tloong le ba ka morao, hle!
38 Se dieheng, bana ba Rantsho,
39 Hlomelang ka dibetsa tsa nnete;
40 Thuto, Tsebo, Bohlale."

(*Ahe Kanana!*)

41 Kanana, ahe, Kanana!
42 Fatshe la pallo la tokoloho;
43 Methwaela e se e finyelletse,
44 Fatsheng leo la tshepiso.

45 Finyellang bohole, Maaforika!
46 Kenang fatsheng la tokoloho,
47 Lwantshang pele Jeriko;
48 Kgethollo ya mmala.

49 Le bine, le bine, Maaforika!
50 Le roke, le rapele Modimo,
51 Motse wa Jeriko o we,
52 Ho kenwe Kanana!

14.1. Kgutsufatso ya thothokiso

Thothokisong ena sethethokisi se a eletsa ebile se kgothalletsa Maaforika Borwa ho Iwanelo ho tswa bokgobeng boo ba neng ba le ho bona mmusong o fetileng wa kgatello. Sethethokisi se etsa sena ka ho bapisa le hona ho tshwantsha mmuso oo wa kgatello le Egepeta e sehloho ya mehleng ya Faro. Aforika Borwa e lokolohileng ya demokerasi, sethethokisi se e tshwantsha le Kanana eo Baiseraele ba neng ba e tshepisitswe ha ba tswa Egepeta. Sethethokisi se eletsa Maaforika Borwa ho Iwanelo ditokelo tsa bona hantle, ba Iwane ba tshepile Modimo. Se re ba Iwanele ho hloka thuto. Se boela se ba eletsa ho ba ngatananngwe, ba sebetse mmoho ho hlola sera, 'Tlatsanang ka mehla le ka tsohle'. Se bile se ba kgothatsa hore ba se ke ba tata, ba be sebete.

14.2. Manollo ya thothokiso

14.2.1 Tlhaloso ya sehlooho

Lentswe lena 'exoda' le bolela phallo, e leng ho falla. Ka mantswe a mang, ho tloha sebakeng se seng o ya ho se seng ho ya dula teng. O ele hloko hore thothokisong ena ho buuwang ka ho fallang/ho tloha mmusong wa kgatello ho ya mmusong wa kgotso le toka e leng wa demokerasi.

14.2.2. Mofuta wa thothokiso

Thothokiso ena ke ya thuto/keletso eo ho yona sethethokisi se eletsang/kgothatsa Maaforika Borwa ho Iwanelo tokoloho ya bona Egepeta, e leng mmusong wa pele wa kgatello hore ba kene Kanana eo e leng Aforika Borwa ya demokerasi. Thothokiso ena ka mantswe a mang e ka bitswa balate jwalo ka ha mmokelli a bolela. Ho balate ho phetwa pale e itseng ka diratshwana tse kgutshwane.

14.2.3. Mola wa thothokiso

Mela ya thothokiso ena e bopilwe ka dibetsa tsa bonono tse fapaneng. Dibetsa tsena di na le morero le sepheo sa ho hatella le ho fana ka kutlwisiso e tebileng ya thothokiso.

14.2.4. Manollo ya mola ka mola

Kgonyetso

Melathothokisong ya 2, 3 le 4 ho sebedisitswe kgonyetso lentsweng lena, ‘Fatsheng’ sebakeng sa ‘Lefatsheng’. O se o ile wa hlaosetswa pejana hore sepheo sa yona ke ho fa lentswe leo le honyeditsweng matla, kgatello, sefutho se fetang ha le ngotswe ka botlalo. Hape kgonyetso e potlakisa morethetho wa molathothokiso.

Sejura/kgefutsohare (,)

- Melathothokisong ya 4, 15, 23 le ho 50 sejura e sebedisitswe ho lekanya moelego ka sepheo sa ho hlakisa hantle seo ho buuwang ka sona. E leng hore lefatshe la tshepiso, ke yona Kanana (ho wa 4). Lewatle *le letsho, le lefifi* ka mantswe a mang sethethokisi se ntse se hatella botsho boo se buwang ka bona e leng ho hloka thuto (ho wa 15). Shebisisa le ya 23 le 50. Athe melathothokisong e latelang, 5, 9, 13, 33, 38 le 45 sepheo ke ho katla morethetho wa melathothokiso eo. Le melathothokisong ya 29, 41 le 49 se ntse se katla morethetho ka tshebediso ya sejura e senyekgenyekge. Ha re sheba molathothokiso wa 22 re fumana hore sethethokisi se sebedisitse sejura ho totobatsa mesebetsi ya sona e fapaneng. O qala a e sebedisa ka sepheo sa ho lekanya moelego wa lentswe le tlang pele ho yona, le moelego wa le tlang ka mora yona. Boela o shebe hape molathothokiso wa 37, mme o tla lemoha hore sejura se sebedisitswe ho matlafatsa, ho fana ka kgatello moo hobane ebile ho sebedisitswe lentswe ‘hle’.

Neeletsano/lehokela/phetapheto e tshekalletseng

- Re se re buile pejana ka neeletsano mmoho le tshebediso ya yona. Seo re ratang feela ho o lemosa sona ke hore neeletsano e hlahellang melathothotokisong ya 2 le 3 e ka boela ya bitswa phetapheto ya mantswe e tshekalletseng. Athe e melathothokisong ya 3 le 4, ke e tsepameng.

Phetapheto ya sebopheo sa melathothokiso

- Phetapheto ena jwalo ka tse ding, sepheo sa yona ke ho hatella le ho hlakisa mohopolo oo ho buuwang ka wona. E bonwa ka melathothokiso e lekanang, e bopilweng ka dikarolo tsa puo tse tshwanang. Sheba melathothokiso ya 35 le 36. Mohopolo o hlakiswang ho yona ke wa hore Maaforika Borwa, a sa le ntlhaneng/qalang ya ntwa ya ho Iwanelo ho tswa Egepeta, e leng mmusong wa kgatello. Kahoo, ba eletswa hore ba mamele, ba thusane hore ba hlole sera.

Tshwantshanyo/papiso

- Yona e molathothokisong wa 11, ‘Lwanang jwalo ka Baiseraele’. Papiso ena e sebedisitswe ka sepheo sa ho hlakisa mokgwa oo Maaforika Borwa a lokelang ho Iwana ka wona, e leng wa hore ba Iwane ba tshepile Modimo.

Lekgotsi (!)

- Sethethokisi se sebedisitse lekgotsi melathothokisong e mengatanya ka sepheo sa ho totobatsa maikutlo a fapaneng. Melathothokisong ena, 1, 5, 9, 13, 29, 33, 37 le ho wa 45, sethethokisi se totobatsa maikutlo a kgothatso le keletso ho Maaforika Borwa hore diketso tsa ona, e se be tse senyang morero wa ho Iwanelo ho tswa Egepeta. Ebile molathothokisong wa 37 le boela le hlahisa maikutlo a kopang. Athe melathothokisong ya 21, 41 le ho wa 49 teng, re bona maikutlo a thabo. Molathothokisong wa 20 lekgotsi le bontsha maikutlo a ho makala, a ho hlollwa.

Lebotsi (?)

- Molathothokisong wa 19 sethethokisi se sebedisitse lebotsi ka sepheo sa ho bontsha ho makala kapa hona ho hlollwa. Se hlolletswe ke taba ya hore e be jwang bo ka itekanya le dimate jwang. O ele hloko hore molathothokisong oo, sethethokisi se tshwantsha/serehella Maaforika Borwa (Batho ba batsho) le jwang. Akere Faro (babusi ba mmuso wa kgatello) o a ba nyatsa, o a phoqa? Babusi bao bona ba itshwantsha le dimate hobane ba ipona ba phahametse jwang.

14.2.5. Sehalo le maikutlo

- Thothokisong ena re fumana ho totobala sehalo se kgothatsang, se tshehetsang seo sethethokisi se buang ka sona. Taba ena e tiiswa ke mantswe le dipolelo tse kang, 'Hatang hantle', 'balehelang sehloho', 'Iwanang hantle, le tshepile Modimo', 'Iwanelang ditokelo tsa lona', 'tadimang pele', 'Betang dipelo, bana beso!' ntle le tikatiko ho totobetse hore sethethokisi se dumellana kapa se tshehetsa seo ho buuwang ka sona thothokisong.
- Thothokiso ena e tsosa maikutlo a thabo le kgothalo le ho babadi. Sena se totobaletswa ke mantswe a kang: nala, boiketlo, tokoloho le bophelo bo monate. Maikutlo a mang ao mmadi a bang le ona, ke a ho ba motlotlo. Ona a totobatswa ke mantswe ao re a fumanang temanathothokisong ya 3, moo Maarika a eletswang kapa a kgothatswang ho balehela sehloho (mathata, maima) sa Egepeta (Aforika ya kgatello/apartheid).

14.2.6. Mookotaba le molaetsa.

- Mookotaba wa thothokiso ena ke hore Maforika Borwa a Iwantshe kgethollo ya mmala ho tshwasolla Aforika Borwa bokgobeng ba mmuso wa kgatello (Egepeta).
- Molaetsa kapa thuto ya yona ke ho eletsa Maforika Borwa hore a Iwane hantle ka Thuto, Tsebo le Bohlale.

14.2.7 Tlotlontswe

Lentswe	Tlhaloso
Nala	kgora/ho ngatafala ha dijo.
Makgoba	batho ba buswang ke ba bang, ba hatelletswe, ba amohuwe ditokelo tsa bona.
Mthwaela	batho ba seng bangata/ba mmalwa.

14.2.8 POTSO LE KARABO

POTSO E TELELE

Sekaseka thothokiso ena mme o bontshe kamoo e totobatsang/hlahisang sehalo le maikutlo kateng. Karabo ya hao e be mantswe a 250–300.

[10]

KARABO

Selelekela

Sehalo le maikutlo ke maikutlo a sa tshwaneng, a fapanang a hlahellang ka hara thothokiso. Maikutlo ana a tla haloswa ka botebo hore a fapana jwang ha moqoqo ona o tswela pele.

Mmele

Sehalo ke maikutlo a totobatswang ke sethethokisi (mongodi) malebana le seo se ngolang ka sona thothokisong. Sethethokisi se ka sebedisa sehalo se tshehetsang/dumellanang le seo se buang ka sona. Ka mantswe a mang, e ka ba sehalo se thabisang, se nyakalatsang, se kgothatsang, jj. Ka nako e nngwe sethethokisi se ka sebedisa sehalo se kgahlanong le seo se buang ka sona, mme ke moo re tla utlwa se phoqa, se kobisa, jj. Hape re ka fumana sethethokisi se sebedisitse sehalo se tetebetsang maikutlo, se bontshang ho hlomoha, kgalefo, ho teneha, jj.

Thothokisong ena re fumana ho hlahella sehalo sa thabo se tshehetsang/ dumellanang le seo sethethokisi se buang ka sona kapa e mong a ka re ho hlahella sehalo se kgothatsang.

Sehalo sena se totobatswa ke mantswe le melathothokiso e kang ena, ‘*Hatang hantle, balehelang sehloho, Iwanang hantle le tshepile Modimo*, Iwanelang ditokelo tsa lona, tadinang pele’. Boholo ba melathothokiso ena e hlile e bontshang hore sethethokisi se kgotsofetse, se thabile se bile se kgothatsa Maaforika Borwa ho tswela pele ka ntwa eo a e Iwanang ya ho lokoloha pusong e thata, e kgopo ya mmuso wa ka nako eo. Ho totobetse he hore sethethokisi se thabile, se kgotso ebile se ngotse thothokiso ena ka maikutlo a dumellanang le seo se buang ka sona.

Maikutlo

Mona re bua ka maikutlo a mmadi. Re lekola hore sehalo sa sethethokisi se tsosa maikutlo afe ho mmadi ha a ntse a bala ditaba tseo sethethokisi se buang ka tsona thothokiso.

Ditaba tsa thothokiso ena di tsosa maikutlo a thabo, tshepo le kgothalo ho mmadi. Re totobaletswa sena ka mantswe a kang: nala, boiketlo, tokoloho le bophelo bo monate (Kanana). Ana ke mantswe a hlhang temanathothokisong ya 1. Temanathothokisong ya 11 re fumana sethethokisi se sebedisitse mantswe a kang, ‘Ahe Kanana’, ‘Kanana, ahe Kanana’. Maikutlo a mang ao mmadi a bang le ona ke a thabo, a mo kgothatsang hore sena se Iwanelwang se tla fumanwa, mme Maaforika Borwa a tla thaba a hoe a kgotsofetse a le motlotlo mohla tokoloho. Temanathothokiso e latelang e ntse e mamiella maikutlong ana. Ho yona Maaforika a kgothalletswa ho tseka ditokelo ya ona, ‘Iwanelang ditokelo tsa lona’, ‘Iwanang jwalo ka Baiseraele’. Le temanathothokisong ya 8, re fumana mantswe a reng, ‘Tlatsanang ka mehla le ka tsohle’. Le ona a tlisa maikutlo a tshepo le motlotlo hobane Maaforika a kgothalletswa ho sebetsa mmoho kapa ho thusana. A kgothalletswa ho iketsa ngatanngwe hore a tle a hhole. Taba ena e boela e tiiswa ke mantswe a hlhang temanathothokisong ya 10, moo re fumanang mantswe ana, hlomelang (ikateleng) ka dibetsa tsa nnete. Ke dife dibetsa tseo? Thuto, Tsebo, Bohlale.

Re tla be re se na nnete ha re ke ke ra bua ka maikutlo a mmadi a ho teneha, a ho kgena/halefa, a ho tlallana a bakwang ke mantswe a hlhang temanathothokisong ya 5, e leng ‘Thibang, thibang dihole tseo’. Mantswe ana a halefisa mmadi hobane Faro, e leng moetapele wa mmuso wa kgatello nakong eo, o nka Maaforika Borwa e le ditseketeke, dilathalatha kapa bona batho ba thuswang ka tsohle. Ke mang ya ke keng a tenwa a ba a kgentshwa ke mantswe aa? ‘Di timeng lesedi le tsebo’. Mantswe ana a etsa hore mmadi a tlallane hobane o lemoha hore kgatello eo ya Faro, ke morero wa ka boomo wa ho kgina Maaforika Borwa hore a se ke a tswela pele.

Ha re boela re tadima le temanathothokisong ya 6, teng re kopana le mantswe ana, ‘Modimo o re file (ha a bokwe!)’. Sethethokisi se tswela pele ka mantswe ana, ‘Mofuta ona ho re sebeletsa’. Ha ho kgentshe feela empa ho bile ho ferola dibete ho utlwa Faro, a re Modimo o ba file makgoba a ba sebeletsang! Taba ena e fufuletsa mmadi hobane o a tseba hore Faro o tlama Modimo ka seo a sa se etsang empa se entswe ke yena Faro le ba habo!

Qetelo

Ho hlakile ntle le qeaqeo hore thothokisong ena, sethethokisi se kgonne ho sebedisa puo ka tsela e totobatsang hantle sehalo le maikutlo.

15. THOTHOKISO YA 11: KE NE NKA BALEHELA KAE? – KPD Maphalla

1 Eitse ha a se a papaetse, Mohahlaula.
2 Dinaha tsena a se a di paroleditse;
3 Eitse ha a bona belo le fela thota e sala
4 A itshetleha ka sefate, a sheba hodimo.

5 O ne a se a le mehwabadi, Mohahlaula,
6 A le maoma a le metwa, a tshabeha,
7 E ne e le kgale lefatshe le mo thetsaka,
8 Le mo tshepisa ho lona borena bo sa feleng.

9 Jwale a itshetleha ka sefate, Mohahlaula,
10 Jwale a sheba hodimo lehodimong mosepedi;
11 A hweshetsa ka la boikokobetso, a bua le Modimo
12 A re ke ne nka balehela kae, Ntate?

13 Ke ne nka balehela kae Ramahodimo,
14 Ke ne nka balehela kae ha ho le hobe?
15 Ha meya ya bophelo e foka haholo
16 Ke ne nka balehela kae ha e se ho wena?

17 Ke ne nka balehela kae Radinaledi,
18 Ke ne nka balehela kae ha ho le bosula?
19 Ha difefo tsa bophelo di mpatetse
20 Ke ne nka balehela kae ha e se ho wena?

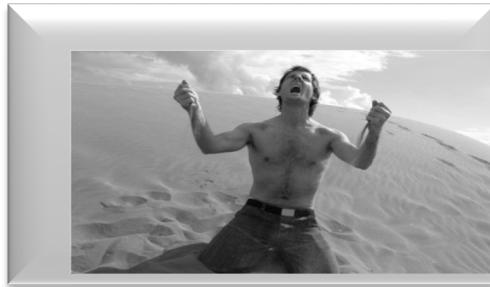
21 Ke ne nka balehela kae Ramasedi,
22 Ke ne nka balehela kae ha ho le lefifi?
23 Ha mahadima a benya, tolo le thwathwaretsa
24 Ke ne nka balehela kae ha e se ho wena?

25 Ke ne nka balehela kae Ntataditjhaba,
26 Ke ne nka balehela kae ha tsietsi di nkapara?
27 Ha malwetse a ntika a mpokanelo
28 Ke ne nka balehela kae ha e se ho wena?

29 Ke ne nka balehela kae Moetsaditjhaba,
30 Ke ne nka balehela kae ha tsohle di fedile?
31 Ha ditshika di se di hana ho tswela pele
32 Ke ne nka balehela kae ha e se ho wena?

33 Ke ne nka balehela kae Moetsamawatle,
34 Ke ne nka balehela kae Tlatlamatjholo?
35 Ha moyo o se o etswa nameng
36 Ke ne nka balehela kae ha e se ho wena?

37 Ke ne nka tshabela kae hle Morena,
38 Ha mafika a helehile ke ne nka tshabela kae?
39 Ha qhobosheane di putlame ke ne nka tshabela kae,
40 Ke ne nka balehela kae ha e se ho wena?

KE NE NKA BALEHELA
KAE, HA E SE HO WENA
RAMAHODIMO?

15.1. Kgutsufatso ya thothokiso

Thothokisong ena sethethokisi se totobatsa maikutlo a sona, a kamoo se tshepileng Modimo kateng. Se tiisa hore mathateng, matshwenyehong le maqakabetsing a fapaneng a bophelo, ha ho motho eo se neng se ka mo tshepa, sa balehela ho yena ha e se ho Modimo feela. Se hlahisa ditsietsi kapa mathata a 13 ao ha a ne a ka se hlahela, ho neng ho se moo se neng se ka leba teng ntle le ho Radinaledi. Ditsietsi tsena tsohle ke tse senolang maikutlo a boima, a tebileng a jerweng ke sethethokisi moyeng wa sona. Kaha sethethokisi se re se tshepile Modimo feela, ha ho makatse ho bona se sebedisitse mabitso a supileng kaofela a reneketsang kapa a thoholetsang Modimo ona, oo e leng setshabelo sa sona. Mabitso ana ke, Ramahodimo, Radinaledi, Ramasedi, Ntataditjhaba, Moetsaditjhaba, Moetsamawatle le Tlatlamatjholo. Mabitso ana ohle ke a bontshang matla le bookamedi ba Modimo, bo ke keng ba lekanngwa le eng kapa eng. Lemoha hape he hore mabitso ao ke mabisomararane/mabitsohokwa.

15.2. Manollo ya thothokiso

15.2.1. Tlhaloso ya sehlooho

Sehloohong sena seithethokisi se maketse kapa se hlolletswe hore e be ke hokae moo se neng se ka fumana thuso teng ha e se ho Modimo. Se ipotsa hore diketsahalong tse ngata tse neng di se hlahetse, se ne se ka itshepisa ka mang

15.2.2. Mofuta wa thothokiso

Thothokiso ena ke lekodilo/lehlolohela kapa lerike (lyric) ha re adima lentswe la Senyesemane. Mofuta ona wa thothokiso o bopehile jwalo ka pina (lekodilo). Lekodilo le tsebahala haholo ka ho pepesa maikutlo a matla a sethethokisi. Maikutlo ana a sona ke a susumeditsweng ke diketsahalo tse fapaneng tsa bophelo, tse se thefutseng ha bohloko. Sethethokisi se sebedisa makgane a bothethokisi a fapaneng ho etsa hore thothokiso ena e utlwahale eka ke pina.

15.2.3. Mola wa thothokiso

Mela ya thothokiso ena e bopilwe ka dibetsa tsa bonono tse fapaneng. Dibetsa tsena di na le morero le sepheo sa ho hatella le ho fana ka kutlwisiso e tebileng ya thothokiso.

15.2.4. Manollo ya mola ka mola

Kgonyetso

- Melathothokisong ya 3 ‘belo’ bakeng sa ‘lebelo’, 23 ‘tolo’ bakeng sa ‘letolo’ le 39 ‘qhobosheane’ bakeng sa ‘diquhobosheane’. O se o ile wa hlalosetswa pejana hore sepheo sa yona ke ho fa lentswe leo le honyeditsweng matla, kgatello, sefutho se fetang ha le ngotswe ka botlalo. Hape kgonyetso e potlakisa morethetho wa molathothokiso.

Sejura/kgefutsohare (,)

- Temanathothokisong tse tharo tse qalang, sethethokisi se sebedisitse dejura e ngata ka sepheo sa ho katla morethetho melathothokisong eo. Sheba Melathothokiso ya 1, 4, 5, 9, le ho wa 19. Melathothokisong e meng se ntse se boetse se e sebedisitse empa ka sepheo sa ho lekanya moevelo wa mantswe a arotsweng ke yona dejura eo. Sheba molathothokiso wa 6, 11, le wa 23.

Phetapheto e diehisitsweng

O hlaloseditswe hore mofuta ona wa phetapheto, o hlahella ha lentswe le ke ke la phetwa molathothokisong o hlahlamang empa la phetwa ho o latelang oo. E diehisitswe hobane ka tlwaelo lentswe le phetwa molathothokisong o latelang/hlahlamang. Sheba lentswe ‘Eitse’ molathothokisong wa 1 le ho wa 3. Sepheo sa tshebediso ya yona ke ho hatella moevelo wa hore ha a se a phaqotse haholo, a bile a bona hore o felletswe ke bohlale o kopa thuso ho Modimo.

Maphalla o kgabile ka phetapheto ena thothokisong ena. Melathothokisong e latelang phetapheto ena e sebedisitswe jwalo ka paterone, 14 le 16, 18 le 20, 22 le 24, 26 le 28, 30 le 32 le ho 34 le 36 – ‘Ke ne nka balehela kae’. Re re phetapheto eo e ikentse paterone hobane moo kaofela ho na le molathothokiso o tlotsweng, o sa sebediseng, ‘Ke ne nka balehela kae’.

Neeletsano/phetapheto e tsepameng

- Re se re buile pejana ka neeletsano mmoho le tshebediso ya yona. Ditemanathothokisong tsohle ntle le ho ya bobedi, ho na le neeletsano. Ikgopotse hore neeletsano e hlahla jwang le hore e sebediswa ka sepheo sefe ka hara thothokiso. Sheba melathothokiso ena, 9 le 10, 13 le 14, 17 le 18, 21 le 22, 25 le 26, 29 le 30, 33 le 34.

Lehlaso

- Hopola hore lehlaso ke phetapheto ya mantswe e hlahellang sebakeng se itseng, se tshwanang temanathothokisong tse itseng kapa ho tsohle. Sepheo sa ho sebedisa lehlaso ke hatella/toboketsa moelelo oo sethethokisi se buang ka wona hore a hlake, o hopolehe ho mmadi. Qetellong ya temanathothokiso e nngwe le e nngwe ho tloha ya 4, ho ya ho ya 10, ho sebedisitswe lehlaso ka molathothokiso ona, ‘Ke ne nka balehela kae ha e se ho wena?’ Sethethokisi se toboketsa moelelo wa hore ha ho motho, eo se neng se ka mo tshepa, sa kopa thuso ho yena maemong a boima a sona ntle le ho Ntataditjhaba.

Enjambement/molamotjetje

- Ditemanathothokisong tse supileng kaofela sethethokisi se sebedisitse enjambemente ka sepheo sa ho hokela melathothokiso eo e sebedisitsweng ho yona. Ka mantswe a mang, se builweng molathothokisong o ka hodimo, se tla fella ho o latelang kaha ho se na letshwao la ho bala ho oo o ka hodimo. Ka mantswe a mang, mohopolo o molathothokisong o ka hodimo, o fella ho o latelang. Sheba temanathothokisong ya 1, ya 4, ya 5, ya 6, ya 7, ya 8 le ho ya 9. Ho tsona kaofela bokgabo bona bo sebedisitswe molathothokisong wa boraro.

Lebotsi (?)

Ho tloha temanathothokisong ya 4 ho isa ho ya 10, sethethokisi se sebedisitse lebotsi habedi temanathothokisong e nngwe le e nngwe. Le hona e le molathothokisong wa bobedi le wa bone.

- Temanathothokisong ka nngwe ho tse boletsweng, lebotsi le hlahella le totobatsa maikutlo a *ho tsieleha le ho imoloha kapa a tshepo* ka nako e le nngwe. **Mohlala:** molathothokisong wa 14 se re, ‘Ke ne nka balehela kae ha ho le hobe?’. Ana ke maikutlo a ho tsieleha, ho ba mathateng hobane se ipotsa ke mang ya neng a tla se thusa. Empa molathothokisong wa 16 se re, ‘Ke ne nka balehela kae ha e se ho wena?’. Molathothokisong ona se a imoloha, se a kgothala hobane se tseba moo se neng se tla lokela ho tshabela teng hore se fumane thuso.

Makgohledi

Hopola hape he hore re itse makgohledi ke mantswe a loketseng ka ho fetisia moo sethethokisi se a sebedisitseng teng. A hhalosa ka botlalo seo ho buuwang ka sona. Sheba mehlala e latelang:

- Papaela , lentswe lena le kgohlela hantle moo le sebedisitsweng hobane ka bolona le fana ka moelelo o felletseng wa motho ya balehang e le ka nnate. Sethethokisi se sebediditse lentswe le le leng sebakeng sa ana, ke matha ke tsohile ke baleha.
- Paroletsa, lentswe lena le fana ka moelelo wa ho feta dibaka tse ngata motho a tsamaya ka tsela e kgutshwane.
- Mehwabadi, se tlohetse ho bua ka lentswe le tlwaelehileng e leng metopa, e leng metwa ya e bakilweng ke ho shapuwa ka thupa kapa ka phafa.
- Maoma, se le sebedisitse sebakeng sa, maqeba a mabe hloohong.

15.2.5. Sehalo le maikutlo

- Thothokisong ena ho totobala sehalo sa tshepo le kgothalo kaha sethethokisi se tseba hore ho na le moo se ka tshepelang teng nakong ya mathata a bophelo.
- Mmadi o ba le maikutlo a kopaneng. E leng a kutlwelobohloko le thabo. O ba le maikutlo a kutlwelobohloko ha a utlwa tse bohloko, tse nyahamisang tse hlahetseng sethethokisi bophelong. Melathothokisong ya 5 le 6 ho thwe se ne se tshabeha ke maqeba a bakilweng ke batho ba hlokang nnete. Mmadi o ba le maikutlo a thabo ha sethethokisi se fumana tharollo maimeng a sona, mme tharollo e le ya moshwelella ya ho tshepela ho monga bophelo.

15.2.6. Mookotaba le molaetsa.

- Mookotaba wa thothokiso ena ke hore batho ba a fetoha empa Modimo ha o fetohe.
- Molaetsa kapa thuto ya yona ke ho eletsa babadi hore ba tshepe Modimo maemong ohle a boima a bophelo.

15.2.7. Tlotlontswe

Papaela	ho matha haholo o baleha o fokaela mohlomong o ya le moo o sa tsebeng.
Paroletsa	ho tsamaya o feta hara dibaka tse ding. Ka nako e nngwe o sa tsamaye ka tsela e potang hole, o kgaoletsa.
Mehwabadi	ke metwa kapa metopa e bakilweng ke shatjwa ka thupa kapa phafa.
Maoma	maqeba a mabe a hloohong a bakilweng ke ho kgakgathwa.
Mosepedi	ke motho ya tsamayang dibaka tse telele ka maoto.
Ditshika	ke mesifa
Qhobosheane	sebaka seo setjhaba se itshireletsang ho sona, mme ho le boima hob a direng hore ba fihle ho sona
Mohahlaula	motho ya tsamayang hohle a fihla dibakeng tse ngata.
Tlatlamatjholo	Modimo

15.2.8. DIPOTSO LE DIKARABO

POTSO

- 3.1 Ke molathothokisong ofe moo ho sebedisitsweng lebotsi temanathothokisong ya 3? Fana (1) ka molathothokiso oo
- 3.2 Ke mokgabisopuo ofe o sebedisitsweng molathothokisong wa 19, mme o thusa ho hlakisa (3) moelelo wa molathothokiso oo jwang?
- 3.3 Bohlokwa ba lebitsomararane 'Moetsamawatle' le hlahellang molathothokisong wa 33 ke bofe? (2)
- 3.4 Akaretsa mohopolo o jerweng ke temanathothokiso ya 8 ka polelo E LE NNGWE. (2)
- 3.5 Ke maikutlo afe a qholotswang ke thothokiso ena yohle ho wena? Tshehetsa karabo ya hao. (2) [10]

DIKARABO

- 3.1 Ke molathothokiso wa 12 – A re ke ne nka balehela kae, Ntate? ✓ (1)

- 3.2 Ke mothofatso. ✓O hlakisa moeelo wa molathothokiso ka ho bopa sethwantsho se bontshang kamoo sefeo sena se tlang ka sekgahla kateng, mme sena se bontsha hore mathata a bophelo a mo hlwele setha.✓✓ (3)
- 3.3 - Ke ho hatella kapa ho fa lentswe lena 'Moetsamawatle' sefutho ho feta ha o ka re 'Ya entseng mawatle'.
- Ho fokotsa palo ya mantswe molathothokisong oo.
- Ho fokotsa bolelele ba molathothokiso oo.✓✓ (2)
- 3.4 Ke mohopolo o reng ha mmele wa motho o se o hana, a se a feletswe ke matla, tshepo ya hae e nngwe feela, ke ho balehela ho Modimo.✓✓ (2)
- 3.5 Ke maikutlo a tshepo. ✓ Ke tshepo ya hore leha motho a ka ba mathateng afe kapa afe o ntse a e na le moo a ka balehelang teng, e leng ho Modimo. ✓ (2)
[10]

16. THOTHOKISO YA 12: YA MOHAU MOTHO! – MT Lekitlane

- 1 Ya re dibe di le jwalo ka madi.
2 Kahlolo re loketswe ke e tshabehang;
3 Motho ha batlwa ya ka re pholosang.
4 Ya mohau motho a iteta sefuba.
- 5 Mona ha batlwa motho wa nnete sebele,
6 Motho wa sebele ya emelang a hae mantswé,
7 E seng lempetje le tla ja hlanapheto,
8 Ha ditaba di fetoha ebe o fetoha le tsona.
- 9 Ramautla, Terakone, o na be a ikonka;
10 Be di entse mohoula ka mora rona;
11 A sa bone ya ka di etsetsang leqheka,
12 Ya mohau motho a di lahlela mankwaneng.
- 13 Jeso phelo o rata le ho bourella ba rona,
14 Hoba ba hae bophelo ha bo time ha bo fele.
15 Haholoholo ha kahlolo e lebile bana ba ntate,
16 Ya kgumamela o a re lwanela enwa motho.
- 17 Hoja enwa motho a se be teng,
18 Bana batho e ne e le wa ka mohlape;
19 Ho rialo Radihele batho re phonyohile,
20 Ya mohau a se a re lwanetse wa hlooho.
- 21 Mona lefatsheng ha re mo teteka,
22 Yena lehodimong o ntse a re rapella;
23 Na ntle le eo ya mohau motho,
24 Ke mang ya neng a ka etsa hoo?
- 25 Ntle le ho ntsha le ha e le peni,
26 Ka ho wa feela ka mangole o rapela,
27 O ka tswa somasomaneng wa pholoha,
28 Ka matla feela a ya mohau motho.
- 29 Ruri ha ho ya tshwanang le yena,
30 Ya mohau jwalo ka yena ha a yo,
31 Kgolo ha e yo hore o tla ba teng,
32 Hoba motho ke lempetje o a fetoha.
- 33 Le mohla a boyang sekwele,
34 Ha ho tikatiko, kgang ha eyo;
35 Hore o tla re putsa ka tshwanelo
36 Hoba o mohau eo motho.

16.1. Kgutsufatso ya thothokiso

Thothokisong ena sethethokisi se hopotsa babadi ka molemohadi oo Jeso a ileng a o etsetsa batho. Se re batho ba ne ba lokelwa ke kotlo e kgolo e tswang ho Modimo ka baka la ho kgenathela dibe. Hona nakong eo, Terakone o ne a nyakalletse, a thabetse hore ha ho kamoo batho ba ka phonyohang kateng kgalefong ya Ramasedi. Athe Ramasedi ka yona nako eo, o ne a batla motho wa botshepehi, ya

kgonang ho shwela dikano tsa hae hore a namolele batho diatleng tsa Satane. Satane yena o ne a ikotla sefuba hobane o ne a sa bone ho ka ba le motho ya ka etsang matsapa le mekutu ya ho tshwasolla batho diatleng tsa hae. Modimo a fumana motho ya boulellang bophelo ba batho ba qwetseng dibeng. Motho eo ke Jeso. Radihele a swaba, a phoqeha a ba a re, 'Hoja enwa motho a se be teng, bana batho e ne e le wa ka mohlape'.

16.2. Manollo ya thothokiso

16.2.1. Thhaloso ya sehlooho

Sehloohong sena sethethokisi se hhalosa kamoo Jeso a bileng mosa, mohau kateng ho pholosa batho diatleng tsa ramautla ya neng a thabetse ho ba etsa makgoba a hae.

16.2.2. Mofuta wa thothokiso

Thothokiso ena ke ya thhaloso hobane sethethokisi se re hhalosetsa kamoo Ramasedi, a ileng a phemisa batho kotlo kateng. Ka tsela ena sethethokisi se hopotsa babadi ka ketso ena ya mohau e ileng ya etswa ke Jeso. Ke ka hoo mmokelli a reng ke ya sehopotso. Sethethokisi se re etsetsa setshwantsho sa kamoo batho ba neng ba kgenathetse dibe kateng. Se re dibe di ne di entse mohoula ka mora batho. O boela a re etsetsa setshwantsho sa kamoo Jeso e leng motho ya loketseng mosebetsi ona wa ho namolela batho kateng, se re ke motho wa sebele, ya sa fetoheleng mantswe a hae.

16.2.3. Mola wa thothokiso

Mela ya thothokiso ena e bopilwe ka dibetsa tsa bonono tse fapaneng. Dibetsa tsena di na le morero le sepheo sa ho hatella le ho fana ka kutlwisiso e tebileng ya thothokiso.

16.2.4. Manollo ya mola ka mola

Kgonyetso

- Melathothokisong ya 10 'Be' bakeng sa *Dibe*, 13 'phelo' bakeng sa *bophelo*. A ke re o se o ile wa hhalosetswa pejana hore sepheo sa yona ke ho fa lentswe leo le honyeditsweng matla, kgatello, sefutho se fetang ha le ngotswe ka bottlalo. Hopola hore kgonyetso e boela e potlakisa morethetho molathothokisong.

Sejura/kgefutsohare (,

- Molathothokisong wa 9 sethethokisi se sebedisitse sejura ka ditsela tse pedi. Se e sebedisitse ho lekanya moelego wa mantswe kaha 'Ramaautla' le 'Terakone' ke ntho e le nngwe. Hape se e sebedisitse ho katla morethetho le ho fokotsa bolele ba molathothokiso. Sheba hape le molathothokisong wa 34. Le moo sejura e ntse e lekanya moelego.

Neeletsano/lehokela/phetapheto e tshekalletseng

- Re se re buile pejana ka neeletsano mmoho le tshebediso ya yona. Seo re ratang feela ho o lemosa sona ke hore neeletsano e hlahellang melathothokisong ya 5 le 6 e ka boela ya bitswa phetapheto e tshekalletseng.

Tshwantshanyo/papiso

- Yona e hlahella molathothokisong wa 1, ‘Ya re dibe di le jwalo ka madi’. Papiso ena e sebedisitswe ka sepheo sa ho hlakisa kamoo dibe tsa batho di neng di le mpehadi kateng, e le tse hlotseg, mme ba lokelwa ke kahlolo e kgolo.

Tshwantshiso/sereello

Tshwantshiso e sebedisitswe molathothokisong wa 7, ‘E seng lempetje le tla ja hlanaphetho’ le ho wa 32, ‘Hoba motho ke lempetje o a fetoha’. Sepheo sa sethethokisi ka yona ke ho hlakisa hore ho ne ho fela ho batluwa motho ya tshepahalang, ya emang ho seo a se buileng ho se na taba hore

- maemo a jwang. E be motho ya sa fetohakeng jwalo ka lempetje. Sena ke sona se ntseng se totobala le molathothokisong wa 32. Se hlakang moo ke hore motho o a fetoha, ha a tshepahale.

Tlohelo

- Yona e fumaneha molathothokisong wa 20. Ho tlohetswe ‘molamu’ ka sepheo sa ho fokotsa mantswe molathothokisong, e le hona ho potlakisa morethetho.

Anastrofi

- Thothokisong ena sethethokisi se kgabile haholo ka anastrofi. Re a tshepa o ntse o hopola hore ho anastrofi, sethethokisi se fetola tatellano e tlwaelehileng ya mantswe molathothokisong. Sepheo e le ho tlisa kgatello kapa yona tsepamiso ya maikutlo hodima mantswe a tlositsweng tulong/sebakeng seo ho tlwaetsweng a sebediswa ho sona.

Sheba molathothokiso wa 3, ‘Motho ha batlwa ya ka re pholosang’. Ka tlwaelo tatellano ya mantswe e lokela ho ba, ‘*Ha batlwa motho ya ka re pholosang*’. Ka hoo, kgatello e hodima lenseswe ‘motho’ hobane ke lona le tlositsweng sebakeng sa lona sa tlwaelo. Ka tsela e tjena sethethokisi se o lemosa hore ‘motho’ eo ho buuwang ka yena, o bohlokwa haholo temanathothokisong eo mmoho le thothokisong yohle.

Anastrofi e sebedisitswe hape melathothokisong ena, 4, 12, 13, 16, 18, 23, 36.

Enjambement/molamotjetje

- Molathothokisong wa 35 sethethokisi se sebedisitse enjambemente ka sepheo sa ho hokela melathothokiso eo e sebedisitsweng ho yona. Ka mantswe a mang, se builweng molathothokisong o ka hodimo, e leng wona 35 se tla fellu ho o latelang kaha ho se na letshwao la ho bala ho oo o ka hodimo.

Lebotsi (?)

- Molathothokisong wa 24 sethethokisi se sebedisitse lebotsi ho totobatsa maikutlo a *ho makala*, se *utlwaa se sa tsebe hore e ne e ka ba mang ya entseng se entsweng ke Jeso*. Feela o se ke wa lebala hore sethethokisi se ipotsa potso eo se tsebang karabo ya yona hantle.

Mantswemakgohledi

Re dumela ha jwale o se o tseba makgohledi le sepheo sa tshebediso ya yona. Sheba mehlala e latelang:

- Lempetje, lenseswe lena le kgohlela hantle moo le sebedisitsweng hobane sethethokisi se le sebedisitse sebakeng sa, ‘motho ya sa tshepahaleng, ya dulang a fetoha diqetong le ditshepisong tsa hae’.
- Mohoula, lenseswe lena le sebedisitswe sebakeng sa, ‘dibe tse ngata tse setseng batho morao’. Jwale mohoula, o fana ka moevelo o phethahetseng wa seo sethethokisi se se bolelang.
- Somasomane, se tlohetse ho bua ka mantswe a tlwaelehileng e leng, ‘bothata bo boholo kapa bo tshabehang’.

16.2.5. Sehalo le maikutlo

Thothokisong ena ho totobala sehalo sa thabo le kgotsofalo hobane ho hlakile hore sethothokisi se thabile ebole se kgotsofetse ha e le mona ho ikonka ha Ramautla, ho fetohile lefeela ha Jeso a lahlela hole dibe tseo Satane a neng a tshwasitse batho ka tsona.

Le ho mmadi ho qholotseha ona maikutlo ao a thabo hobane a tseba jwale hore le yena o tla kcona ho qoba kahlolo e sehloho ya Modimo, a e qobisa ke 'Ya mohau motho'. Hape o kgotsofetse ho tseba hore ka baka la 'Ya mohau motho', ha a yo mohlapeng wa Terakone.

16.2.6. Mookotaba le molaetsa.

Mookotaba wa thothokiso ena ke hore 'Lerato la Jeso ho rona ha le na tekanyo' Ya mohau motho', e leng Jeso, o pholosa batho kahlolong e neng e ba tjametse ka baka la dibe tsa bona tse ngatangata.

Molaetsa kapa thuto ya yona ke ho ruta le ho eletsa babadi hore Jeso o rata le ho boulella bophelo ba bona ebole o ba hloletse ntweng e kgolo kgahlanong le Radihele-sheba temanathothokiso ya 5

16.2.7. Tlotlontswe

Lempetje	motho ya sa tshephahaleng ya fetohelang ditshepiso tsa hae.
Mohoula	dintho tse ngata tse setseng motho morao.
Somasomane	mathata kapa ditsietsi ngata/tse kgolo haholo.
(ntwa) ya kgumamela	ntwa e kgolo kapa e mpe.
Ho lwanelo molamu wa hlooho	ho tshireletsa/pholosa motho mathateng a maholo.
Peni	ke sente.
Ho boyo sekwele	ho kgutlwela ho se itseng kapa tulong e itseng.
Mohahlula	motho ya tsamayang hohle a fihla dibakeng tse ngata.
Ha ho tikatiko	ha ho qeaqeo kapa pelaelo.

16.2.8. DIPOTSO LE DIKARABO

POTSO

- 4.1 Bolela hore sethothokisi se bua ka mang ha se re 'Ya mohau motho'. (1)
- 4.2 Ke maikutlo a jwang a totobatswang ke temanathothokiso ya 4 ho wena? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- 4.3 Ke sebetsa sefe sa bothothokisi se sebedisitsweng molathothokisong wa 13, mme bohlokwa ba sona ke bofe molathothokisong oo? (3)
- 4.4 Bontsha kamoo sethothokisi se sebedisitseng kganyetsano ya mohopolo kateng temanathothokisong ya 6. (2)
- 4.5 Akaretsa mohopolo o jerweng ke temanathothokiso ya 5 ka polelo E LE NNGWE. (2)
- 4.6 Ka mantswe a hao hhalosa se bolelwang ke temanathothokiso ya 7. (2)

[12]

DIKARABO

- 4.1 Se bua ka Morena Jeso. ✓ (1)
- 4.2 Ke maikutlo a thabo. ✓ Tsebo ya hore Jeso o re pholositswe kahlolong ya Modimo e a thabisa, mme e fana ka tshepo ho batho.✓ (2)
- 4.3 Ke kgonyetso
  - Ho fokotsa bolelele ba molathothokiso.
  - Ho fa lenseswe 'phelo' sefutho.
  - Ho potlakisa morethetho wa molathothokiso oo.
Anastrofi. ✓
  - Ho qatsohile lenseswe 'phelo' ka sepheo sa ho le matlafatsa/toboketsa.✓✓
(Tshwaya e le nngwe feela le tshehetso ya yona.) (3)
- 4.4 Sethothokisi se sebedisitse kganyetsano ka ho bontsha hore rona batho ba lefatshe re ile ra thakgisa Jeso empa yena o ile a re kopela tshwarelo ho Modimo.✓✓ (2)
- 4.5 Mohopolo ke wa hore Satane o ne a se a ikotla sefuba ka batho ba etsang dibe a re ke ba hae, a mpa a swaba ha Jeso a ba pholosa dibeng tseo tsa bona.✓✓ (2)
- 4.6 Motho a ka phonyoha ka ho rapela feela a sa lefa letho. ✓✓ (2)
- 4.1 Se bua ka Morena Jeso. ✓ (1)
[12]

ELA HLOKO: Dithothokiso tsena tse manollotsweng ka hodimo ke tse kgethilweng bakeng sa ho ithuta Kereiting ya 12. Tlhahlobong o tla botswa tse nne tsa tsona mmoho le e le nngwe eo o sa e rutwang. Manollo eo o etseditsweng ka hodimo, e tla o thusa ho araba le yona potso ya thothokiso eo o sa e rutwang.

17. MEHLODI

DJM Ngcangca: Majwana a motheo – Shuter & Shooter: 1987

MM MOoleki: Makokonana a neonotaba le dingolwa tsa Sesotho – Vivlia Publishers & Booksellers 1993

Mmokelli DJM Ngcangca: Melodi ya dithothokiso – Macmillan: 2015